

บทที่ ๒

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับฆราวาส

ความเป็นอยู่ของมนุษย์นั้นมีสองทางในทางพระพุทธศาสนาคือ ทางแห่งนักบวช และทางแห่งคฤหัสถ์ เส้นทางสองอย่างนี้แตกต่างกันในความเป็นอยู่ของชีวิต มนุษย์จะเลือกเดินทางไหน พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ปฏิบัติศีลและธรรม เพื่อพ้นทุกข์เข้าสู่พระนิพพานเป็นความสุขที่แท้จริง อีกทางหนึ่งเป็นของคฤหัสถ์ที่เป็นทางแห่งความทุกข์ คือมีความสุขน้อยแต่ทุกข์ แต่มนุษย์ก็มีจำนวนมากที่ไม่สามารถปฏิบัติธรรมแสวงหาความสุขคือพระนิพพานได้ เพราะยังมีต้องการความสุขของความเป็นมนุษย์ คือ กิน กาม เกียรติ แต่พระพุทธเจ้าใช้ว่าพระองค์จะทรงสอนทางปฏิบัติบรรลุมรรคอย่างเดียวไม่ พระพุทธเจ้าก็ยังทรงอนุเคราะห์ในการตรัสสอนให้มนุษย์ดำรงชีวิตให้มีความสุขแบบคฤหัสถ์ที่ยังมีกิเลสอยู่ การสอนให้มีศีลและธรรมะในการปฏิบัติตามหลักมนุษย์ทั่วไป หลักธรรมที่เป็นแนวปฏิบัตินั้นก็คือ ฆราวาสธรรม ธรรมสำหรับคฤหัสถ์ ธรรมสำหรับชาวบ้าน ที่มีใช้นักบวช ชาวบ้านที่มีศีลมีธรรมก็สามารถพบกับความสุขได้ตามแบบฉบับความสุขของการครองเรือน

การครองเรือน ที่ดำเนินชีวิตครอบครัว โดยความตกลงใจอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา ไม่จะโดยพฤตินัย หรือ โดยนิตินัย รวมทั้งการมีและการปกครองดูแลบุตรและบริวารในครอบครัวอีกด้วย^{๔๕}

๒.๑ ความหมายของฆราวาสธรรม

ฆราวาสธรรมที่มีปรากฏใน พระไตรปิฎก ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องของอพาภักยัคฆ์ เขตเมืองอาฬวี ที่ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ประทับ ได้กล่าวถามปัญหาหลายๆข้อ หนึ่งในนั้นปัญหานั้น อพาภักยัคฆ์ถามว่า“บุคคลละโลกนี้แล้วไปสู่โลกหน้าทำอย่างไรเล่าจึงจะไม่เศร้าโศก” พระพุทธเจ้า

^{๔๕}นายแพทย์พรกิจ กิจจาวัดนาถ, การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวในสังคมปัจจุบัน, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๘.

ตรัสว่า บุคคลอยู่ครองเรือนประกอบด้วย ศรัทธา มีธรรม ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ธรรมะ^{๕๐} ฐิติ^{๕๑} จาคะ ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก เชิญท่านถามสมณพราหมณ์เป็นอันมากเหล่าอื่นดูว่าในโลกนี้มีอะไรยิ่งใหญ่กว่า สัจจะ ธรรมะ^{๕๒} ฐิติ^{๕๓} จาคะ เล่า^{๕๔}” ความหมายของพระพุทธองค์ตรัสคือการละโลกนี้ไปแล้วไม่เศร้าโศก ฆราวาสต้องมีธรรม ๔ ประการนี้จึงจะไม่เศร้าโศกเมื่อละโลกไปแล้ว แต่ความหมายที่นักปราชญ์ผู้รู้ให้ความหมายดังนี้

ฆราวาสธรรม คือ หลักปฏิบัติสำหรับผู้ที่เป็คนกฤหัสถ์ ผู้ที่อยู่ครองคู่สามีภรรยา^{๕๕}

ฆราวาสธรรม คือ คุณธรรมสำหรับรักษาความสัมพันธ์อันดีไว้เป็นหลักในใจสำหรับผู้ครองเรือน^{๕๖} ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับการครองชีวิตกฤหัสถ์ เรียกอีกประการว่า กำกับชีวิตด้วยธรรมสี่

ฆราวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับฆราวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตกฤหัสถ์^{๕๗}

^{๕๐}ธรรมะ และทมะ ในที่นี้ความหมายว่า ปัญญา. อ้างใน พระไตรปิฎกภาษาไทย (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๘), หน้า ๓๕๔.

^{๕๑}คำว่า “ฐิติ” ในที่นี้ หมายถึงวิริยะ (ความเพียร). อ้างใน พ.ศ.อ. ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔ , พ.ศ. ๒๕/๓๑๑/๓๑๖.

^{๕๒}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

^{๕๓}ในธรรมหมวดนี้ ขันติ ท่านเน้นแง่วิริยะ. อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๕.

^{๕๔}ถ้าเหตุแห่งการถึงเกิดดี ยิ่งไปกว่าสัจจะมีประการอันเรากล่าวแล้วในบทนี้ว่า บุคคลย่อมได้เกิดดีด้วยสัจจะก็ดี เหตุแห่งการได้โลกียปัญญาและโลกุตระปัญญา ยิ่งไปกว่าทมะ ที่เรากล่าวแล้วด้วยอำนาจแห่งปัญญา ซึ่งเกิดจากการฟังด้วยดีในบทว่า ผู้ฟังอยู่ด้วยดี ย่อมได้ปัญญาก็ดี. เหตุแห่งการผูกมิตร ยิ่งไปกว่าจาคะมีประการที่เรากล่าวแล้วในบทนี้ว่า ผู้ให้ยอมผูกมิตรไว้ได้ก็ดี. เหตุแห่งการได้โลกียทรัพย์และโลกุตระทรัพย์ ยิ่งไปกว่าขันติ กล่าวคือความเพียรอันถึงความเป็นผู้มีอุทิศสาหัส ด้วยอรรถว่าทนต่อภาระมาก ที่เรากล่าวโดยชื่อว่า ฐุระ และโดยชื่อว่า อุฏฐานะ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นั้นๆ ในบทนี้ว่า ผู้มีฐุระ มีความหมั่นก็ดี เหตุแห่งการละจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น แล้วไม่มีความเศร้าโศก ยิ่งไปกว่าธรรมทั้ง ๔ เหล่านี้นั้นแลที่เราเล่าอย่างนี้ว่า สัจจะ ธรรม ฐิติ จาคะก็ดี มีอยู่ในโลกนี้ไซ้. อ้างใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔ , พ.ศ. ๒๕/๓๑๑/๓๑๖, ที่. ปา. ๑๑/๑๘๕.

^{๕๕}เล่มเดียวกัน, ๑๕/๒๔๖/๓๕๔ , พ.ศ. ๒๕/๓๑๑/๓๑๖.

^{๕๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), รักนั้นดีแน่ แต่รักแท้ดีกว่า, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๘.

^{๕๗}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๕.

ฌราวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน หมายถึงหลักปฏิบัติสำหรับผู้ที่เป็นคฤหัสถ์ เป็นชาวบ้าน หรือสำหรับผู้ที่อยู่ครองคู่เป็นสามีภรรยา^{๕๘}

ฌราวาสธรรม แยกศัพท์เป็น ๒ ศัพท์ คือ ศัพท์ว่า ฌราวาส แปลว่า ผู้ครองเรือน กับคำว่า ธรรม แปลว่า ข้อปฏิบัติ ดังนั้น คำว่า ฌราวาสธรรม แปลว่า ข้อปฏิบัติของผู้ครองเรือน^{๕๙}

ฌราวาสธรรม คือ หน้าที่ของฌราวาสหรือชาวบ้าน ที่เป็นเฉพาะธรรมตามประสงค์ในชีวิต^{๖๐}

ฌราวาสธรรม ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน เป็นหลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของฌราวาส มีความจำเป็นสำหรับผู้ครองเรือน ในการนำไปใช้ปฏิบัติต่อกัน ๔ ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ^{๖๑}

ท่านพุทธทาสกล่าวถึงฌราวาสว่า ฌราวาสมี ๒ ประเภท คือ ฌราวาสที่จมปลัก กับฌราวาสที่ไม่จมปลัก ฌราวาสที่ไม่จมปลักนั้นจะต้องมีธรรมเป็นเครื่องมือ ในการดำเนินชีวิต โดยมีหลักธรรมทั้ง ๔ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ^{๖๒}

ฌราวาสธรรม ประกอบด้วย ๒ คำ "ฌราวาส" แปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตในทางโลก, ผู้ครองเรือน และ "ธรรม" แปลว่า ความถูกต้อง, ความดีงาม, นิสยที่ดีงาม, คุณสมบัติ, ข้อปฏิบัติ ฌราวาสธรรม แปลว่า คุณสมบัติของผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตทางโลกที่เป็น หลักธรรมสำหรับชีวิตผู้ครองเรือนที่ควรปฏิบัติเพื่อความเจริญและความสุขของครอบครัว

^{๕๘}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๐.

^{๕๙}ปิ่น มุกขนันต์ (พันเอก), แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมตรี, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕๗.

^{๖๐}บุญมี แท่นแก้ว (ผู้ช่วยศาสตราจารย์), จริยธรรมกับชีวิต, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๗.

^{๖๑}นายแพทย์พรกิจ กิจจาวรรณากุล, การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวในสังคมปัจจุบัน, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๘.

^{๖๒}พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะของผู้ครองเรือน, (กรุงเทพฯ : ภาพการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๕.

๒.๒ แนวคิดของฃรวาสธรรม

ฃรวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับฃรวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิต
 กฎหัตถ์ มี ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ธรรมะ^{๖๓} ฐิติ^{๖๔} และจาคะ^{๖๕}

ฃรวาสธรรม มี ๔ ประการ คือ

๑. สัจจะ คือ ความจริง ความซื่อสัตย์ ความแท้ ความเที่ยงตรง ความมีสัจจะ ความจริงใน
 ตัวบุคคลอันเป็นอาการแห่งอหยาสัยและความประพฤติ จริ่งใจต่อกัน เป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิด
 ความไว้วางใจและไม่ตรีจิตสนิทต่อกัน

อานิสงส์ของการมีสัจจะ

๑. ปลุกนิสัยความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นในตัว
๒. เป็นคนหนักแน่นมั่นคง
๓. มีความเจริญก้าวหน้าในการประกอบหน้าที่การงาน
๔. ได้รับการเคารพยกย่อง
๕. มีคนเชื่อถือ และยำเกรง
๖. ครอบครัวมีความมั่นคง
๗. ได้รับเกียรติยศชื่อเสียง

^{๖๓}คำว่า “ธรรมะ” ในที่นี้ หมายถึง ปัญญาที่ได้จากการฟัง และปัญญานี้เอง เป็นเหตุให้ได้ปัญญาที่เป็นทั้ง
 โลภะและโลกุตตระ. อ้างใน ศ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔ , พ.ศ. ๒๕/๓๑๑/๓๑๖.

^{๖๔}คำว่า “ฐิติ” ในที่นี้ หมายถึงวิริยะ (ความเพียร). อ้างใน พ.ศ.อ. ศ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔ , พ.ศ.
 ๒๕/๓๑๑/๓๑๖.

^{๖๕}กาลานันมีเนื้อความว่า ผู้ใดเชื่อว่ามีศรัทธา เพราะความเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา อันยังกัลยาณธรรม
 ทั้งปวงให้เกิดขึ้น ที่ตรัสไว้ในบทนี้ว่า สาททาโน อรหโต ผู้ครองเรือน คือแสวงหา เสาะหากามคุณ ๕ ในการครอง
 เรือน ผู้บริโภคมเป็นกฎหัตถ์มีธรรม ๔ เหล่านี้ คือ สัจจะ มีประการที่ตรัสว่า บุคคลยอมถึงชื่อเสียงด้วยสัจจะ
 ธรรม ที่ตรัสโดยชื่อว่า ปัญญา เกิดจากการฟังด้วยดี ในบทนี้ว่า ฟังอยู่ด้วยดียอมได้ปัญญา ฐิติ ที่ตรัสโดยชื่อว่า ฐานะ
 และโดยชื่อว่า อฏฐานะ ในบทนี้ว่า ผู้มีฐานะ มีความหมั่น และจาคะ มีประการที่ตรัสไว้ในบทนี้ว่า ผู้ให้ยอมผูกมิตร
 ไว้ได้ ผู้นั้นแลจะไปแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก คือผู้นั้นแลไปจากโลกนี้สู่ปรโลก ย่อมไม่เศร้าโศก. อ้างใน ที. ปา. ๑๑/
 ๑๘๕.

โทษของการขาดสติจะ

๑. ปลุกนิสัยขาดความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นในตัว
๒. เป็นคนเหลาะแหละ พบแต่ความตกต่ำ มีแต่คนดูถูก
๓. ไม่มีคนเชื่อถือ ไม่สามารถรองรับความเจริญต่างๆ ได้
๔. ไร้เกียรติยศชื่อเสียง

๒. ทมะ คือ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ การรู้จักข่มใจ ยังใจ ฝึกฝนตนได้ ปรับปรุงตนแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอหิชาสัยให้เข้ากับผู้อื่นได้ ไม่เป็นคนถือด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตนเป็นใหญ่ ไม่ทำอะไรตามความต้องการหรือตามอารมณ์ของตน ผู้มีทมะจะทำอะไรต้องใคร่ครวญไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน โดยคิดเสมอว่ามีโทษมากกว่าคุณ ให้ทุกข์มากกว่าสุข ชั่วมากกว่าดี จะคิด จะพูด จะทำ ต้องมีสติและสัมปชัญญะกำกับเสมอ

อานิสงส์ของการมีทมะ

๑. ปลุกฝังนิสัยรักการฝึกฝนตนให้เกิดขึ้นในตัว
๒. ทำให้เป็นคนมีความสามารถในการทำงาน
๓. ไม่มีเวรกับใคร ยับยั้งตนเองไม่ให้หลงไปทำผิดได้
๔. สามารถตั้งตัวได้
๕. มีปัญญาเป็นเลิศ

โทษของการขาดทมะ

๑. ขาดนิสัยรักการฝึกฝนตนเอง
๒. ทำให้ขาดความสามารถในการทำงาน
๓. สามารถหลงผิดไปทำความชั่วได้ง่าย
๔. จะเกิดการทะเลาะวิวาทได้ง่าย
๕. จะจมอยู่กับอบายมุข เกิดความแตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัยและการอบรมกลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีในครอบครัวเกิดความเดือดร้อน สังคมเกิดการทะเลาะ
๖. ไม่สามารถตั้งตัวได้ เป็นคนโง่เขลา

๓. ขันติ คือ ความอดทนอดกลั้นต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย ชีวิตของผู้อยู่ร่วมกัน นอกจากมีข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัย การอบรม ความเป็นอยู่ ความต้องการบางอย่าง ซึ่งต้องปรับปรุงเข้าหากัน บางครั้งอาจมีเหตุล่วงเกินรุนแรงจากการแสดงอาการกิริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นถ้อยคำหรือร่างกาย ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ เมื่อมีเหตุอีกฝ่ายหนึ่งต้องรู้จักอดกลั้นระงับใจ ไม่ก่อเหตุให้เกิดเรื่องใหญ่โต คุยกัณถึงเหตุผล เพื่อปรับความเข้าใจต่อกัน ความอดทนนั้นมี ๔ ประการ คือ อดทนต่อความลำบาก อดทนต่อความทุกข์เวทนา อดทนต่อความเจ็บใจ ความอดทนต่ออำนาจกิเลส ดังนั้นมรรธมแห่งชีวิตมีมากมายการใช้สติและปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ต่างๆ ใช้ความอดทน ประคับประคองพากันให้รอดพ้นจากสิ่งต่างๆ ย่อมเป็นทางให้ชีวิตของคู่ครองผ่านไปด้วยดี

อานิสงส์ของการมีขันติ

๑. ปลุกฝังนิสัยการอดทนต่ออุปสรรคและปัญหาต่างๆ
๒. ทำงานได้ผลดี สามารถเป็นหลักในครอบครัวได้
๓. สามารถเป็นหลักให้กับบริวารได้
๔. ไม่มีเรื่องวิวาทกับคนอื่น ไม่หลงผิดไปทำความชั่วได้
๕. ทำให้ได้ทรัพย์มา เป็นคนขยันทำงาน

โทษของการขาดขันติ

๑. ไม่สามารถอดทนต่อปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ได้
๒. เป็นคนจับจด ทำงานกั้งค้ำ
๓. ไม่สามารถเป็นหลักให้ครอบครัวได้ หลงผิดไปทำความชั่วได้ง่าย
๔. ไม่ได้ได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น เต็มไปด้วยศัตรู
๕. ขาดความเจริญก้าวหน้า ทำให้เสื่อมจากทรัพย์

๔. จาคะ คือ การเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ชีวิตคนเรานั้นมิใช่คอยจ้องแต่จะเป็นผู้รับเอาฝ่ายเดียว การให้ในที่นี้มีมิใช่ให้สิ่งของหรือวัตถุเท่านั้น แต่เป็นการให้น้ำใจแก่กัน การแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน เช่น ในคราวคู่ครองประสบความไม่สบายกายเจ็บไข้ หรือมีธุระ เป็นต้น ควรที่จะเสียสละความสุขตนเพื่อดูแลครอบครัวหรือเสียสละเวลาเพื่อช่วยเหลือทำงาน เอาใจใส่ดูแล จนหายอาการป่วยหรืองานธุระนั้นๆ อาจสรุปได้ว่า การเสียสละมี ๒ ประการ คือ เสียสละวัตถุ และเสียสละอารมณ์(การรู้จักปล่อยอารมณ์วางอารมณ์ที่ทำให้เกิดทุกข์ได้) การให้อภัยแก่กันและกันเป็นการสร้างให้ครอบครัวรักกัน

อานิสงส์ของการมีจาคะ

๑. ปลุกฝังการมีอารมณ์ผ่องใสและนิสัยเสียสละให้เกิดขึ้นในตัว
๒. เป็นการสร้างความปลอดภัยแก่ตนเอง
๓. เป็นที่นับหน้าถือตาของคนทั่วไป
๔. ครอบครัวและสังคมเป็นสุข มีกัลยาณมิตรรอบตัว
๕. ทำความสงบสุขแก่ครอบครัว และใจมีความสุข

โทษของการขาดจาคะ

๑. ปลุกฝังความตระหนี่ให้เกิดขึ้นในใจ
๒. ได้รับความครหาติเตียน เป็นทุกข์ใจ
๓. ไม่มีใครอยากเข้าใกล้
๔. ชีวิตครอบครัวเกิดเห็นแก่ได้และเห็นประโยชน์ส่วนตนมาก
๕. ครอบครัวไม่อบอุ่น อาจแตกแยกได้ และอย่าร้างกัน เพราะความไม่มีจาคะต่อกัน

โทษของการขาดฆราวาสธรรมโดยรวมก็คือ เมื่อขาดสัจจะย่อมเกิดปัญหา ถูกหาว่าตระแวง เมื่อขาดเมตตาจะก่อให้เกิดปัญหาความโกรธเคือง เมื่อขาดขันติก่อให้เกิดปัญหาความยากจน และเมื่อขาดจาคะย่อมเกิดปัญหาความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นในสังคม

๒.๓ สถานะและบทบาทของฆราวาสธรรมในพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ฆราวาสธรรม คือ หลักปฏิบัติสำหรับผู้ที่เป็นคฤหัสถ์ ผู้ที่อยู่ครองคู่สามีภรรยา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากกว่า เพราะถ้าครอบครัวไม่มีความสุขในบ้านที่มีสามีภรรยาแล้ว ก็จะเกิดปัญหาทางครอบครัวและสังคม ดังนั้นครอบครัวเป็นสังคมเล็กๆแต่สามารถทำให้เกิดความสุขที่ยิ่งใหญ่และตรงกันข้ามสามารถสร้างปัญหาที่ยิ่งใหญ่ได้

๒.๓.๑ ปัญหาครอบครัว

ปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาที่โยงไปหาปัญหาหย่าร้างและปัญหาอื่นๆซึ่งสิ่งนี้อาจเกิดจากการไม่มีหลักฆราวาสธรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในครอบครัวซึ่งผู้วิจัยขอ

นำเสนอปัญหาสิ่งเหล่านี้เพื่อให้เห็นว่า สถานะและบทบาทของฆราวาสในพระพุทธศาสนานั้นสำคัญยิ่งเพียงใดสำหรับครอบครัวไม่ว่าจะเป็นในอดีตปัจจุบันและอนาคต

ฆราวาสธรรมนั้นต้องมีครอบครัวมาเกี่ยวข้องเพราะเป็นหลักธรรมของการมีครอบครัว ดังนั้นการรู้จักครอบครัวนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะเรียนรู้ว่าเป็นเช่นไร ความหมายของครอบครัว ตามราชบัณฑิตยสถานให้หมายถึง สถาบันสังคมขั้นมูลฐานที่ประกอบด้วยชายหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งอยู่ร่วมกันกับหญิงหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่ง โดยมีความสัมพันธ์ทางเพศที่สังคมอนุมัติพร้อมด้วยสิทธิและหน้าที่ที่สังคมยอมรับ โดยทั่วไปแล้วครอบครัวแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท โดยลำดับจากจำนวนที่ปฏิบัติกันมากไปสู่ที่ปฏิบัติกันน้อย ดังนี้ คือ การมีคู่สมรสคนเดียว การมีภรรยาหลายคนคราวเดียวกัน การมีสามีหลายคนคราวเดียว และการแต่งงานกลุ่ม^{๖๖}

ครอบครัวเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญที่สุดของเรา ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมสถาบันต่างๆจะมีระเบียบและมั่นคงได้ก็สืบเนื่องจากการที่สถาบันครอบครัวได้มีส่วนอบรมบ่มนิสัยสมาชิกของครอบครัวให้เป็นคนดี เมื่อคนดีจากครอบครัวที่ดีไปเป็นสมาชิกของสังคมใด ก็จะทำให้สังคมนั้นเป็นสังคมที่มีความสุขได้ด้วย^{๖๗}

ครอบครัว คือ เป็นกลุ่มทางสังคมที่มนุษย์สัมผัสเป็นครั้งแรก เนื่องจากมนุษย์เป็นผลผลิตของกลุ่มที่มีสมาชิก ๒ คนขึ้นไป ครอบครัวอาจจำแนกได้ ๓ ประเภท คือ ครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตร, ครอบครัวขยาย อันประกอบด้วย ปู่ย่า ตายาย (สามี ภรรยา และบุตร) เหลน โหล่น กล่าวคือ ในครอบครัวขยายมีมากกว่า ๒ ช่วงวัย, ครอบครัวขยายชั่วคราว ได้แก่ การที่ลูกชายหรือลูกสาวในครอบครัวเดี่ยวแต่งงานแล้วยังอาศัยอยู่กับบิดามารดา จะแยกเรือนหรือแยกครอบครัวก็ต่อเมื่อมีบุตร^{๖๘}

ดังนั้นครอบครัวเป็นสถาบันเล็กๆที่สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีได้และสร้างความเสื่อมได้ ดังนั้นครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตทุกคน ครอบครัวที่มีหลักฆราวาสธรรมหรือหลักธรรมทาง

^{๖๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๔๒.

^{๖๗}ศุวิทย์ รุ่งวิสัย, ปัญหาสังคม, (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓๒.

^{๖๘}ปฐม ทรัพย์เจริญ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

พระพุทธศาสนาย่อมทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข แต่ถ้าไม่มีหลักมรรกาธรรมหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาย่อมเกิดปัญหาครอบครัวแน่นอน

ครอบครัวจัดเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดของสังคม แต่มีอิทธิพลต่อสังคมมากที่สุดเมื่อโครงสร้างครอบครัวของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป จากครอบครัวขยายที่มีสมาชิกมากกว่า ๒ รุ่น คอยดูแลเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ห่วงหาอาทรซึ่งกัน มาเป็นครอบครัวเดี่ยว ที่ขาดขบวนการขัดเกลาทางสังคม ขาดบทบาทการอบรมสั่งสอนระหว่างรุ่นสู่รุ่น จึงขาดการถ่ายทอดประสบการณ์ สุนทรียภาพและคุณค่าทางจิตใจ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคมจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นสังคมข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดน (Globalization) สังคมวัตถุนิยม สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ไม่ก่อเกิดประโยชน์ การโฆษณาชวนเชื่อ การพัฒนาความเจริญทางวัตถุที่ละเลยการพัฒนาจิตใจควบคู่กันไป เกิดปัญหาแก่ครอบครัวและสังคม อาชญากรรม ลักขโมย การล่องล่เมิดทางเพศ การข่มขืน การติดยาเสพติด ความรุนแรงในครอบครัวและสังคม เกิดปัญหาพร่องศีลธรรมในครอบครัวและสังคมที่ทวีรุนแรงมากขึ้น^{๖๕} สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเป็นปัญหาครอบครัว

ครอบครัวที่ดีย่อมสร้างสุขและความเจริญ ครอบครัวที่ไม่ได้สร้างสุขและความเจริญแก่ตน และครอบครัว ย่อมเกิด ปัญหาครอบครัว คือ “ความเสียหายทางครอบครัว” การกระทำระหว่างกัน ซึ่งตรงกันข้ามกับบรรทัดฐานทางสังคมในเรื่องความสัมพันธ์ในการสมรส และในหน้าที่บิดามารดา ยกตัวอย่างเช่น บรรทัดฐานที่เกี่ยวกับการสมรสย่อมรวมถึงความรักระหว่างกันของทั้งสองฝ่าย การปรับตัวเข้าหากันและซื่อสัตย์ต่อกันในเรื่องทางเพศ การปราศจากความขัดกัน ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเสรีภาพในการแสดงความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งควรจะมีอย่างมากที่สุด ครอบงำที่ไม่กระทบกระเทือนความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯลฯ สาเหตุของการแตกร้างในครอบครัว มักจะเนื่องมาจากการที่สามีภรรยาให้ความสำคัญในบรรทัดฐานดังกล่าวแล้วข้างต้น แตกต่างกัน”^{๖๖}

^{๖๕}นายแพทย์พรกิจ กิจจาวัดนากุล, การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวในสังคมปัจจุบัน, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

^{๖๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๖.

๒.๓.๒ สาเหตุปัญหาครอบครัว

สาเหตุปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวเล็กๆ แต่สามารถสร้างที่ปัญหาสังคม และระดับโลกได้

๒.๓.๒.๑ การศึกษา เกิดความบกพร่องในการให้การศึกษาอบรมเลี้ยงดูแก่สมาชิกในครอบครัว เช่น พ่อแม่ทำงานนอกบ้าน ปล่อยให้ลูกอยู่ในความดูแลของคนรับใช้ แม้แต่การเข้านอนของลูกๆ ก็เป็นหน้าที่ของคนรับใช้ หรือการที่ลูกอยู่โรงเรียนมากเกินไป คือ พ่อแม่ส่งให้ลูกไปอยู่สถาบันรับเลี้ยงเด็ก(เด็กอนุบาล, รับเลี้ยงเด็กแรกเกิด) ครูหรือพี่เลี้ยงดูแล สิ่งที่ลูกได้รับคือการดูแลที่ไม่มีจิตใจความเป็นพ่อแม่ไปด้วย เพราะ พ่อแม่ไม่มีเวลาที่จะให้การศึกษาด้านกิริยา มารยาท อบรม สั่งสอน ให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสมดีงาม ลูกที่อยู่ในครอบครัว เช่นนั้น มักจะมีปัญหาที่เกิดจากความบกพร่องของพ่อแมดังกล่าว หรือพ่อแม่บางคนมีเวลาพอจะอบรมได้ แต่ไม่ทำตามหน้าที่เพราะมัวแต่หากิจกรรมข้างนอกบ้านทำกับเพื่อนฝูง หรือทำงานจนไม่มีเวลาให้ลูก หรือเล่นการพนัน ครอบครัวเช่นนี้ก็จะมีความปัญหาในเรื่องการศึกษาและการอบรมบ่มนิสัย

๒.๓.๒.๒ ขาดความรักความอบอุ่นในครอบครัว โดยธรรมชาติมนุษย์เราต้องการการยอมรับนับถือ ความรักความอบอุ่นจากคนใกล้ชิด โดยเฉพาะพ่อแม่ที่ต้องไปทำงานนอกบ้านไม่ค่อยจะมีเวลาอยู่ใกล้ชิดกับลูกตัวเอง ความเหินห่างมักจะทำให้ความรัก ความผูกพันต่อกันลดลง ลูกๆก็จะมีความรู้สึกว่าตนเองถูกทอดทิ้ง พ่อแม่ไม่รักตนเองก็จะแสวงหาความรักความอบอุ่นจากเพื่อนฝูง หรือคนที่อยู่นอกบ้านของตนเอง บางทีเมื่อแสวงหาไม่ได้ คนพวกนี้จะมีพฤติกรรมก้าวร้าว รุกราน ก่อปัญหาต่างๆขึ้นมาอีก เช่น เป็นเด็กติดยาเสพติด เด็กลักขโมย

๒.๓.๒.๓ ปัญหาด้านเศรษฐกิจในครอบครัวอาจเข้าไปเป็นปัญหาความยากจน ความยากจนสมัยก่อนไม่มีปัญหาเพราะหาอาหารตามธรรมชาติได้หรือปลูกกินเองได้ อยู่อย่างมีความสุข อาชีพส่วนใหญ่ปลูกข้าว เกษตรกร ความสมบูรณ์มีพร้อมที่กล่าวว่า ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว หากินเลี้ยงชีพได้ง่าย จนกระทั่งได้มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางสังคมขึ้น ประกอบกับการขยายตัวทางการค้า มีตลาด มีการกำหนดค่านิยมของสินค้าแต่ละอย่าง มีการวางมาตรฐานการครองชีพการวัดทางด้านการศึกษามาเป็นเครื่องกำหนด คนยากจนและคนมั่งมีจึงแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เพราะความมั่งมีไม่ได้กระจายไปทุกคน ความแตกต่างในด้านการครองชีพจึงปรากฏขึ้น คนเริ่มสนใจตัวเองและเปรียบเทียบกับคนอื่น การเจริญเติบโตของประเทศเพิ่มขึ้น ตลอดจนเริ่มสนใจความไม่เสมอภาคของตน เพราะความยากจนไม่อาจจะหาสิ่งของและบริหารต่างๆมาบำบัดความต้องการอย่างเพียงพอ คนรวยหาอะไรก็ได้ดังใจคิด แต่คนยากจนแสนลำบากเพียงคิดก็ไม่เกิด ความเป็นอยู่ของคนยากจนกับคนมั่งมีจึงห่างไกลกันออกไปทุกที และในที่สุดก็จำต้องยอมรับสภาพที่ตนเป็นอยู่ ส่วนคนที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตและมีความผิดหวัง บางคนก็อาจจะเห็นว่าตนไม่ได้

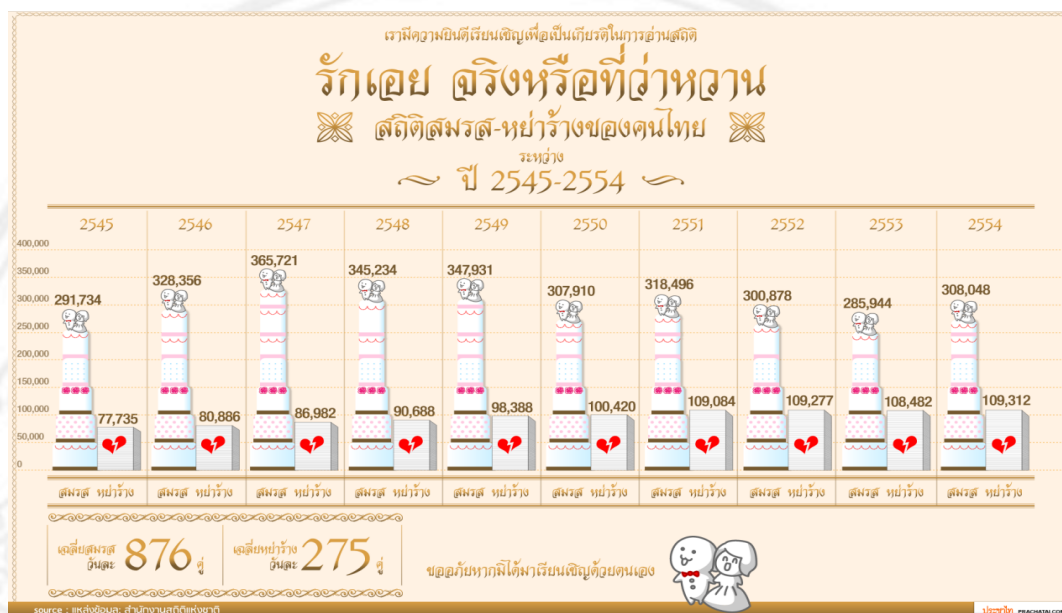
รับความยุติธรรมจากสังคมเท่าที่ควรปัญหาด้านเศรษฐกิจ การดำรงชีวิตอยู่ทุกวันนี้ เงินตราถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดเพราะเป็นที่ยอมรับให้เป็นวัตถุที่มีค่าที่นำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและสิ่งจำเป็นในชีวิตได้ ครอบครัวใดที่มีรายได้หรือภาวะเศรษฐกิจไม่ดี ก็จะทำให้คนในครอบครัวต้องต่อสู้ดิ้นรน เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินที่จะใช้จ่ายเพื่ออยู่ดีกินดี บางคนอาจหาคนเดียวเลี้ยงหลายคน บางครอบครัวช่วยกันหาแต่ก็ยังไม่พอใช้จ่าย เพราะสินค้าทุกอย่างแพงขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งกันภายในครอบครัว

ดังนั้นสภาพของการดำรงชีวิตของบุคคล ซึ่งมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย และไม่สามารถบำบัดความต้องการทั้งทางกายและจิตใจ จนเป็นเหตุให้บุคคลนั้นมีสภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่าระดับมาตรฐานที่สังคมวางไว้^{๑๑}

๒.๓.๒.๔ ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาร้ายแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว คือ ปัญหาหย่าร้างผู้ที่ประสบกับปัญหาการหย่าร้างส่วนมากได้ให้ทัศนะไว้ว่า การหย่าร้างนั้นมีผลกระทบกระเทือนจิตมากกว่าเหตุการณ์ที่เศร้าสลดต่างๆ เช่น การตายของพ่อแม่ ก็ยังกระทบกระเทือนจิตใจน้อยกว่าการหย่าร้าง การหย่าร้างนอกจากกระทบกระเทือนจิตใจคู่สมรสแล้ว ยังมีผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัว เช่น ลูกและญาติพี่น้อง^{๑๒}

^{๑๑} สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๘๒.

^{๑๒} สุวิทย์ รุ่งวิสัย, ปัญหาสังคม, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๖), หน้า

สถิติการสมรส-การหย่าร้างในประเทศไทย^{๓๓}

แผนภาพที่ ๑ แสดงแผนภูมิสถิติการสมรส-การหย่าร้างในประเทศไทย

สาเหตุการหย่าร้างส่วนมากมักจะมีสาเหตุหลายประการ เช่น ผิดประเวณี ยาจน เสพสุรา เป็นประจำ วิกลจริต ทารุณกรรม ไม่เลี้ยงดู เป็นต้น โดยทั่วไปส่วนใหญ่จะไม่ชอบเปิดเผยชีวิตของตนโดยเฉพาะเรื่องที่น่าอับอายสอศดูภายในครอบครัว และมีอยู่เสมอที่คู่กรณีไม่ยอมมาแก้ข้อกล่าวหา อันที่จริงส่วนมากหญิงไม่ค่อยอยากหย่าเพราะเห็นแก่ลูก โดยเฉพาะหญิงที่มีฐานะเศรษฐกิจไม่ดี มักจะไม่ต้องการหย่า จึงเปรียบเทียบหาสามีที่ไม่สามารถจะปล่อยให้เป็นอิสระ เพราะต้องพึ่งพาสามี ด้านเศรษฐกิจ เช่น หญิงที่ยาจน การศึกษาน้อย จึงต้องอดทน^{๓๔}

สาเหตุการหย่าร้างนั้นมี ๗ ประการ

๑. ทักษะไม่ตรงกัน เท่าที่สอบถามเจ้าพนักงานเกี่ยวกับจดทะเบียนหย่าโดยมากผู้ที่มาขอหย่า นั้น มักจะอ้างเหตุผลว่า ทักษะไม่ตรงกัน อันที่จริงแล้วก่อนจะสมรสกัน ชายหญิงจะต้องมีความรักใคร่ชอบพอกัน แต่พอถึงเวลาหย่ากันกลับบอกว่าทักษะไม่ตรงกัน^{๓๕} ถ้าพิจารณาแล้วคงเป็นจริง

^{๓๓}สำนักงานสถิติแห่งชาติ. อ้างใน <http://prachatai.com/journal> หน้า ๑. (สืบค้น ๒ กันยายน ๒๕๕๖)

^{๓๔}สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘.

^{๓๕}สุวิทย์ รุ่งวิสัย, ปัญหาสังคม, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๖), หน้า

เพราะตอนรักกันแต่ละฝ่ายปิดบังอุปนิสัยพยายามซ่อนเร้น พฤติกรรมที่ไม่ดีซ่อนไว้ เปิดเผยแต่สิ่งดีๆ แต่พอได้มาใช้ชีวิตร่วมกันการแสดงอุปนิสัยเดิมของตนเองก็ออกมา เช่น เอาแต่ใจตนเอง การเป็นทาสอารมณ์ชอบชกต่อย เล่นการพนัน คี๋มสุรา เกี่ยวการกิน

๒. ความไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน เช่น คู่สมรสฝ่ายชายไปอยู่ร่วมหลับนอนกับผู้หญิงอื่น ให้การเลี้ยงดูอย่างภรรยาหรือมากกว่าภรรยาตนเองเสียอีก หรือในกรณีคู่สมรสฝ่ายหญิงนอกใจสามี ด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่งก็ต้องถือว่า ความไม่ซื่อสัตย์ต่อกันนั้นเป็นสาเหตุที่ร้ายแรงที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยาได้^{๓๖}

๓. เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ความสัมพันธ์ของสามีภรรยาจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างลูกกับพ่อแม่ ความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ฝ่ายหนึ่งก็อ้างการทำงาน ในขณะที่อีกฝ่ายก็ทำแต่งาน ขาดความใส่ใจ ไม่มีเวลาให้กันและกัน เพราะประเด็นหลักที่ทำให้ปัญหาของการหย่าร้างเกิดขึ้น เกิดจากพฤติกรรมของคนในครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างเวลาเรานัดเพื่อนเราจะให้ความสำคัญกับเพื่อน แต่กับภรรยาหรือลูกเรามากจะไม่ให้ความสำคัญ สิ่งแรกที่เราควรปรับแต่งคือพฤติกรรมตัวเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจกัน ไม่ว่าจะทำอะไรเพื่อให้ยึดหลักครอบครัวมีความสุข คือ ให้ความสำคัญกับครอบครัวเป็นอันดับแรก

๔. ครอบครัวมีเวลาให้แก่อน้อยลง เมื่อโลกแห่งโลกาภิวัตน์เข้ามาในสังคม ทำให้มนุษย์มีเวลาให้กันน้อยลง ครอบครัวไม่มีเวลามาชพหน้ากัน ถ้าเรามีเวลาให้ครอบครัวกิจกรรมภายในครอบครัวก็จะเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การรดน้ำต้นไม้ พากันไปกินข้าว ไปเที่ยวด้วยกัน สัมพันธภาพในครอบครัวก็จะดีขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเรามีเวลาให้แก่อนเวลาที่เราจะเรียนรู้ซึ่งกันและกันก็เกิดขึ้นและกิจกรรมที่เราทำด้วยกัน สามารถที่จะสอนลูกๆ ไปในตัวด้วย แล้วสิ่งที่พ่อแม่ทำให้ลูกเห็น ลูกๆ ก็จะเรียนรู้ถึงสิ่งเหล่านั้นไปเองโดยอัตโนมัติ ดังที่กล่าวว่า พ่อแม่เป็นต้นแบบที่ดีแก่ลูก

๕. เพราะว่าคุณหรือเขาต่างคาดหวังให้เขาเป็น ก่อนที่จะแต่งงานกัน (ช่วงที่รักกันใหม่ๆ) คุณและเขาก็อาจคาดหวังว่าพอได้แต่งงานกันไปเขาหรือเธอคงจะเป็นแบบนั้นแบบนี้ เช่น เธออาจจะเป็นแม่บ้านที่ดี เป็นแม่ที่ดี หรืออาจจะคาดหวังว่า เขาคงจะเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี มีความรับผิดชอบช่วยเหลือดูแลครอบครัว และช่วยดูแลบ้าน หากสิ่งที่คุณๆ ได้คาดหวังไว้ แต่คุณไม่เคยบอกคู่ของคุณให้รู้ก่อนเลยเมื่อคุณได้มาอยู่ร่วมกันแล้ว คุณอาจจะเพิ่งจะรู้ความจริงก็ได้ว่า เขาเองไม่ได้เป็นไปอย่างที่คุณคาดหวัง หรืออยากให้เขาเป็น ดังนั้นทางแก้ก็คือ คุณและเขาควรหันหน้าพูดคุยกัน

^{๓๖} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

ก่อนเลยว่า คุณต้องการอะไร และเขาคาดหวังอะไรจากคุณ เพราะหากแต่งไปแล้วคุณหรือเขาเพิ่งมา
รู้ความจริงละก็ หากเขา รับผิดชอบได้ก็โชคดีไป แต่หากรับไม่ได้ จากรักวันหวานก็กลายเป็นรักขี้และ
เลิกราหย่าร้างกันไป

๖. สามิภรรยาขาดความอดทนซึ่งกันและกัน สามิและภรรยาขาดความอดทนไม่มีการ
เสียดสีและให้อภัยกันที่เป็นเช่นนี้เพราะ การที่มีคนมาอยู่ร่วมกันมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป ย่อมต้องมี
เรื่องกระทบกระทั่งการเกิดขึ้นบ้างเป็นธรรมดา แต่ถ้าทั้งสองคนไม่ได้มีการใคร่ครวญถึงเหตุผล
ต่างๆ เป็นอย่างดี และร่วมช่วยกันแก้ไขปัญหาดังๆ ที่เกิดขึ้นและคลี่คลายได้ด้วยดี เมื่อปัญหาใน
ครอบครัวแก้ไขได้ก็ปรึกษาหารือกัน แต่เมื่อไม่ได้ก็เข้าหาผู้ใหญ่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงให้ช่วยแก้ไข
ปัญหา เพื่อมิให้เกิดปัญหาที่ยิ่งใหญ่ตามมา

๗. ค่านิยมพื้นฐานที่แตกต่างกันเกินไป ค่านิยมพื้นฐานหมายถึง ความเชื่อ ความชอบ และ
ความเห็นว่าดีและไม่ดีในเรื่องต่างๆ ตั้งแต่พื้นฐานของชีวิต การกิน นอน ศาสนา ความเชื่อ
ความสำเร็จ ค่านิยมส่วนตัว เช่น หากคุณเป็นผู้หญิงที่มีมุมมอง แนวคิดที่อยากจะทำงาน อยากใช้
ความสามารถของตนเองในการทำงาน หรือ ทำธุรกิจ หากคุณสามียากที่จะให้คุณเป็นแม่บ้านที่ดี
และเป็นคุณแม่ที่ดีของลูก ก็พอละก็คุณผู้หญิงก็อาจจะทนไม่ได้ที่สามียากให้นั่งอยู่บ้าน หรือหาก
ว่าคุณเป็นคนที่ชอบช่วยเหลือคนอื่นมีน้ำใจ แต่สามิหรือคู่ของคุณจะไม่ทำอะไร หากไม่มี
ผลประโยชน์ร่วม ก็ไม่ทำ การเข้าใจซึ่งกันและกันเป็นหนทางในการเกิดความรัก ค่านิยมที่ไม่ดีก็
ควรปรึกษากัน ถ้าดีก็ยอมรับกัน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องขึ้นอยู่กับคนสองคน

อีกประการหนึ่งการหย่าร้างแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและลักษณะ
เฉพาะของแต่ละบุคคล การห่างเหินของกลุ่มสมรส หรือการอยู่ร่วมกันเป็นปี หรือเป็นเดือนโดยไม่มี
ความสัมพันธ์ทางเพศนั้นสามิภรรยาเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการหย่าร้าง แฮมิลตัน (Hamilton)
กล่าวว่า ความไม่พอดีหรือไม่เหมาะสมในเรื่องเพศเป็นปัญหาสำคัญในเรื่องความสุขของครอบครัว
ส่วนเดวิส (Davis) อธิบายว่า ชีวิตแต่งงานนั้น ปัญหาเรื่องเพศมีบทบาทสำคัญในชีวิตของกลุ่มสมรสทั้ง
ด้านอารมณ์และจิตใจ ซึ่งก็เป็นสาเหตุทำให้ชีวิตแต่งงานตึงเครียดหรือเกิดการหย่าร้างได้^{๓๗}

^{๓๗} สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘.

๒.๓.๓ สรุปสาเหตุปัญหาครอบครัว

ปัจจุบันหลังจากที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตก โดยเฉพาะด้านการศึกษา การเมือง และด้านเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดความก้าวหน้าของระบอบประชาธิปไตยเกิดการเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจ เกษตรกรรม ไปสู่เศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม และการเปลี่ยนแปลงค่านิยม เกิดค่านิยมใหม่ๆ เช่น ความเสมอภาค อิสระเสรี ความเป็นตัวของตัวเองตามครรลองอุดมการณ์ประชาธิปไตย ผู้หญิงมีโอกาสดำเนินชีวิตที่สูงขึ้นลักษณะค่านิยมใหม่ของไทยที่เห็นเด่นชัดคือ ผู้หญิงไทยตื่นตัวเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมกับชาย ซึ่งแต่ก่อนเคยรู้สึกลำบากเป็นช้างเท้าหลัง ปัจจุบันผู้หญิงไทยมีอิสระ และเสรีภาพมากกว่าแต่ก่อนในด้านการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพทางสังคม ใช้ชีวิตนอกบ้านและกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น

ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นำไปสู่การเรียกร้องให้มีการนิยามบทบาทของผู้หญิงเสียใหม่ภายในครอบครัว อำนาจและสิทธิต่างๆ รวมทั้งความเหลื่อมล้ำในบทบาทของชายและหญิงมีแนวโน้มลดลง และนอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงยังมีผลกระทบต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและก่อให้เกิดผลที่น่าสนใจคือ ผู้หญิงมีค่านิยมที่จะอยู่เป็นโสดสูงขึ้น พบว่ามีการหย่าร้างเพิ่มสูงขึ้นทั้งในสังคมเมืองและสังคมในชนบท

ผลการวิจัยของนายแพทย์พรกิจ กิจจารุวัฒนากุล กล่าวสภาพถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ที่เกิดขึ้นในครอบครัว มี ๓ หลักที่เปลี่ยนแปลงของค่านิยมของสังคมไทย

๑. ค่านิยมในการบริโภค มีความนิยมรุนแรงมากในสังคมปัจจุบัน ทำให้บุคคลมีความต้องการในสิ่งของต่างๆ ตลอดเวลาโดยไม่รู้จำกัด ผ่านช่องทางการโฆษณา ประชาสัมพันธ์สิ่งของนั้นๆ ที่ปรากฏทางสื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ การโฆษณาผ่านสื่อต่างๆ ล้วนกระตุ้นให้บุคคลเกิดความโลภ หรือความต้องการสิ่งของต่างๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุด สังคมปัจจุบันกำหนดคุณค่าของบุคคลบนพื้นฐานของปริมาณการบริโภคสิ่งของต่างๆ ค่านิยมในการบริโภค

๒. ค่านิยมในวัตถุ สังคมยกย่องคนที่ครอบครองทรัพย์สินต่างๆ ยิ่งคนที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินมากก็ยิ่งได้รับเกียรติยกย่องมากขึ้นเท่านั้น ทำให้บุคคลในสังคมแข่งขันแสวงหาทรัพย์สินและมุ่งมั่นครอบครองทรัพย์สินให้ได้มากที่สุด ผลที่เกิดตามมาก็คือ การมุ่งแสวงหาแต่ทรัพย์สินลืมนึกถึงครอบครัวและพยายามขัดขวางช่องทางการแข่งขัน ไม่เคารพในกฎกติกา บุคคลจำนวนมากใช้วิธีการเบียดเบียนคนอื่นเพื่อให้ได้ทรัพย์สิน ทำให้บุคคลอื่นเดือดร้อนและมีความทุกข์

๓. ค่านิยมในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีคอมพิวเตอร์สำคัญ โดยเฉพาะเกมคอมพิวเตอร์ที่สร้างปัญหามากมาย เช่น นักเรียนฆ่ากัน การฆ่าคนเพื่อเลียนแบบอย่างเกม การเล่นเกมจนไม่พักผ่อนจนซื้อค้ายก็มี เล่นเกมคล้ายพนัน เนื้อหาไปทางลามกอนาจาร อื่นๆ ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาการพัฒนาเทคโนโลยีที่เป็นดาบสองคมที่มีดีและไม่ดี ยังมีปัญหาโทรศัพท์มือถือกล้องถ่ายรูป มีความต้องการเสปสินค้าหรือบริการที่จะสนองความพึงพอใจในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ วัยเรียนหรือวัยทำงาน สังคมปัจจุบันให้คุณค่าต่อความพึงพอใจทางวัตถุมากกว่าจิตใจ วิทยาศาสตร์สามารถตอบสนองความสุขและความสะดวกสบายทางกายภาพแก่ชีวิตมนุษย์ มนุษย์จึงมีแนวโน้มจะเชื่อวิทยาศาสตร์และยกย่องวิทยาศาสตร์ว่าอยู่เหนือศาสนา กลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่า จนบางคนปฏิเสธคุณค่าทางศาสนา และเชื่อว่าหากนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ มนุษย์ก็ไม่จำเป็นต้องหันไปเชื่อ และปฏิบัติตามหลักการของศาสนา^{๔๘}

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้นทำให้มองเห็นถึงหลักธรรมของฆราวาสธรรมที่มีสถานะและบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนาที่จะช่วยให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข สงบ ปราศจากการก่อกรรมรุนแรงในครอบครัวขึ้นมา เป็นหลักธรรมที่ประสานความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวให้อยู่ด้วยกันอย่างเหนียวแน่น มีอยู่ด้วยกัน ๔ ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ ผลจากงานวิจัยของนายแพทย์พรกิจ กิจจารุวัฒนากุล เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาครอบครัวในสังคมปัจจุบัน กล่าวไว้ว่า หลักฆราวาสธรรม ๔ ประการ เป็นหลักการครองชีวิต การครองเรือนและการครองความสุขภายในครอบครัว เป็นหลักจำเป็นในการครองชีวิตว่า เป็นหลักประกันสังคมครอบครัวไว้มิให้แตกแยกสลาย ถ้าทุกคนเป็นผู้รู้จักตน โดยฐานะหน้าที่ รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่ฐานะที่เป็นอยู่อย่างน้อยก็รู้จักสิทธิของตน พร้อมกับเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่นด้วย และนอกจากนั้นสามีและภรรยาจะต้องมีความสัมพันธ์อันดีงาม ให้ความอบอุ่นภายในครอบครัว ตลอดจนญาติมิตรและคนที่พึ่งพาอาศัยในครอบครัวทั้งหมด โดยต่างฝ่ายทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ มิใช่แต่เพียงนำประโยชน์ทางวัตถุให้เพียงอย่างเดียว แต่ต้องนำประโยชน์สุขทางจิตใจมาให้กับด้วย^{๔๙} ดังนั้นหลักฆราวาสธรรม ๔ ประการ ที่สามีภรรยาต้องสร้างให้เกิดในครอบครัว คือ

๑. สัจจะ มีสัจจะต่อตนและภรรยา รักเดียวใจเดียว สัจจะต่อการหาเงินเลี้ยงครอบครัว

^{๔๘}นายแพทย์พรกิจ กิจจารุวัฒนากุล, การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวในสังคมปัจจุบัน, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖-๒๘.

^{๔๙}เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

๒. ทมะหรือ ปัญญา มีปัญญาที่ดีในการแก้ไขปัญหาคบครัว หรือมีปัญญาในการแสวงหาทรัพย์เลี้ยงครอบครัว มีปัญญาทั้งโลกียะและโลกุตระ, ไม่เป็นคนคิดยาเสพติด คิดสุราพาให้ปัญญาเสื่อม

๓. ขันติ มีความอดทนต่อการใช้ชีวิตคู่ครอง อดทนต่อหน้าที่ อดทนต่อความลำบากในการแสวงหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทนต่อวาจาว่าร้ายต่อกัน

๔. จาคะ เสียสละเวลาให้แก่ครอบครัว ไม่มุ่งแต่หาเงินเพื่อให้ได้ซึ่งความสุขทางด้านวัตถุมากเกินไป สร้างความสุขทางจิตใจบ้าง หรืออย่าเห็นแก่ตัวมากเกินไป จนลืมความสุขภายในครอบครัว หรือแม้สละเงินทองที่หามาได้เพื่อใช้จ่ายครอบครัว มิใช่ตนเองหาแล้วใช้จ่ายคนเดียว สมาชิกครอบครัวไม่มีเงินใช้ ต้องอยู่แบบลำบาก จาคะให้เอื้อเพื่อซึ่งกันและกันการทำกิจกรรมในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ เช่น การทำบุญภายในครอบครัวควรชักชวนไปทำบุญพร้อมกัน เพื่อเป็นการส่งเสริมความรักความอบอุ่นให้แก่ครอบครัวถือว่าเป็นการเสียสละเวลาให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง

ฆราวาสธรรม ๔ ประการ เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าสามารถใช้ได้ตลอดทุกยุคทุกสมัย ผู้ใดปฏิบัติย่อมมีความสุขและความเจริญทั้งตนและครอบครัว แต่ถ้าขาดไปย่อมนำพาความทุกข์มาให้ หลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสสอนสำหรับชีวิตฆราวาสหรือคฤหัสถ์ผู้มีชีวิตแบบการมีครอบครัว สามภรรยา และลูก ทั้งครอบครัวเดียว ครอบครัวขยาย ต้องมีธรรมหลากหลายที่ต้องมาใช้ในครอบครัวเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปทางที่ดีมีความสุขและความเจริญ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตของผู้ครองเรือนจึงมีอีกหลายประการที่เกี่ยวข้องกับฆราวาสเพราะหลักฆราวาสธรรมมิใช่หลักที่ต้องมีอย่างเดียวเท่านั้นยังมีหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ครอบครัวมีความสุขได้

๒.๔ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับฆราวาส

ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติในการใช้ชีวิตครองเรือนนั้นมีมากมาย ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นธรรมที่ควรได้นำมาเสนอในงานวิจัยนี้ด้วยเพราะเป็นหลักธรรมที่ผู้ใช้ชีวิตแบบครอบครัว การครองเรือน สามารถใช้หลักธรรมนี้ได้

พระธรรม ได้แก่ หลักธรรมคำสอนอันเป็นสัจธรรมความเป็นจริงที่พระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วนำมาเผยแผ่แก่มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย พระธรรมคำสอนมี ๒ ลักษณะ คือ ธรรมที่สอนแก่ผู้ครองเรือนทั่วไปซึ่งเป็นปุถุชนคนมีกิเลสทั้งหลาย เพื่อให้ครองตนครองชีวิตตามแบบฆราวาสอย่างมีความสุข ความเจริญ เรียกว่า โลกียธรรม เช่น คำสอนว่าด้วยเรื่องการครองเรือน การทำงาน การดำรงชีวิตคู่ การใช้ชีวิตในสังคม เป็นต้น และคำสอนให้ทำบุญกุศลสร้างความดีละความชั่ว เพื่อ

ไปสู่สุคติในภพหน้า ส่วนคำสอนอีกระดับหนึ่ง เป็นคำสอนสำหรับผู้ที่ต้องการความหลุดพ้น เรียกว่า โลกุตระธรรม เป็นคำสอนสำหรับนักบวชหรือผู้ที่ต้องการความหลุดพ้นจากกองทุกข์ เป็นคำสอนเพื่อการลดละกิเลสทุกชนิด จนเข้าถึงพระนิพพาน

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการครองเรือนสำหรับภรรยาเท่านั้น ผู้วิจัยได้แยกประเด็นศึกษาเป็น ๔ หัวข้อดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ หลักธรรมะสำหรับครองตนเอง

๒.๔.๒ หลักธรรมะสำหรับครองงาน

๒.๔.๓ หลักธรรมะสำหรับครองชีวิตคู่

๒.๔.๔ หลักธรรมะสำหรับพัฒนาฐานะชีวิตคู่

ผู้วิจัยจะได้อธิบายในหลักธรรมะที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตคู่หรือธรรมะสำหรับผู้ครองเรือน ดังนี้

๒.๔.๑ หลักธรรมะสำหรับครองตนเอง

การที่จะปฏิบัติงานใด ๆ ให้ประสบผลสำเร็จ จะเป็นงานตนเอง งานสังคม งานครอบครัว จะต้องบริหารปัจจัย ๓ ประการ คือ การบริหารตนเอง การบริหารงาน และการบริหารครอบครัว ให้มีประสิทธิภาพเพื่อผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพ การครองตนหรือการบริหารตนเอง การบริหารตนเอง จะต้องปฏิบัติตนเองเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าต่อสังคม และเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถนำชุมชน และสังคมไปสู่ความสันติสุข ต้องครองตนไว้ในที่สูง นำเอาพรหมวิหาร ๔ เช่น สติ ตณฺหา เป็นต้นดังจะอธิบายดังต่อไปนี้

๒.๔.๑.๑ สติ

สติเป็นเบื้องต้นแห่งชีวิตที่พัฒนาให้เป็นคนดีได้ สติ ในความหมายในพุทธทศนิกาย มหานิเทศ ได้กล่าวไว้ว่า “สติและวัตรเป็นโณ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสติ สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระ และโคจรอยู่ (มีมารยาททางการแสดงออก การเคลื่อนไหว ไปมาล้วนมีความถูกต้องไม่ละเมิดศีล) เป็นผู้เห็นภัยในทางทั้งหลายแม้มีประมาณเล็กน้อยสมათานอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ความสำรวม ความระวัง ความไม่กำเริบในสิกขาทั้งหลายนั้น นี่เป็นสติ”^{๕๐}

^{๕๐}พุมหา. ๓๑/๘๑/๖๗.

พระสิวลิเถระได้กล่าวเรื่องศีลไว้ในขุททกนิกายเถรคาถาว่า “ท่านทั้งหลายพึงรักษาศีลในศาสนานี้ ด้วยว่าศีลอันบุคคลศึกษาดีแล้ว สังขมดีแล้ว ย่อมนำสมบัติทั้งปวงมาให้ในโลกนี้ นักปราชญ์เมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการ คือ ความสรรเสริญความปลื้มใจ และความบันเทิงในสวรรค์เมื่อละไปแล้ว พึงรักษาศีล ด้วยว่าผู้มีศีล มีความสำรวม ย่อมได้มีศรมาก ส่วนผู้ทุศีลประพฤตินี้แต่ธรรมอันลามก ย่อมแตกจากมิตร นรชนผู้ทุศีลย่อมรับการดิเคียนและความเสียชื่อเสียง ส่วนผู้มีศีลย่อมได้รับการสรรเสริญและมีชื่อเสียงทุกเมื่อ ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้งเป็นบ่อเกิดแห่งความดีทั้งหลาย และเป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง ศีลเป็นเครื่องกั้นความทุจริตทำให้รำไร เป็นท่าที่หยั่งลงในมหาสมุทร คือ นิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งปวง”^{๘๑}

ศีล คือ ความประพฤติดีทางกาย วาจา การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย หรือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย และวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษากายตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ^{๘๒}

ศีล คือ สิ่งดีงามที่ควรปฏิบัติเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข และเป็นหนทางให้เกิดประโยชน์ผลสำเร็จในการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นปกติสุข ถูกต้องทางกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ไม่เป็นไปในความเดือนร้อนแห่งกาย วาจา และใจ

ศีลมีหลายขั้นหลายระดับ จัดแบ่งได้ ๕ ประเภท ดังนี้

๑. ศีล ๕ หรือเบญจศีล เป็นศีลขั้นพื้นฐานของศีลทั้งปวง กล่าวคือ ศีลทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นศีลของอุบาสก อุบาสิกา สามเณร หรือพระภิกษุ ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งศีล ๕ ข้อนี้ กำหนดเป็นศีลสำหรับผู้ครองเรือนทั่วไปควรรักษา เป็นศีลที่ควรรักษาให้เป็นปกติ

๒. ศีล ๘ (อัฐศีล) เป็นศีลที่มีพื้นฐานมาจากศีล ๕ เน้นการไม่เสพกาม การรับประทานอาหารจำกัดเวลา การหัดลดละการหาความสุขจากสิ่งบันเทิงหรือเครื่องปรนเปรอความสุขทางประสาทสัมผัสและการงัดใช้เครื่องนุ่งนอนฟูกหุหุระ

๓. ศีล ๑๐ (ทศศีล) เป็นศีลสำหรับเด็กและเยาวชนที่บวชเป็นสามเณรสมาทานรักษาเป็นประจำ คำว่า สามเณร แปลว่า เหล่ากอของสมณะ หมายถึง เด็กและเยาวชนผู้ศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขา เพื่อเตรียมเป็นพระภิกษุเมื่อมีอายุครบอุปสมบทตามพระวินัยกำหนด

^{๘๑}พ. เถร. ๒๖/๓๕๓-๓๕๔.

^{๘๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๘.

๔. คีล ๒๒๗ หรือสิกขาบท ๒๒๗ เรียกว่า คีลของพระภิกษุ เป็นพระวินัยพุทธบัญญัติในส่วนที่เป็นกฎเกณฑ์ข้อห้ามสำหรับบุรุษผู้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่ต้องรักษาโดยเคร่งครัด เพื่อดำรงความเป็นพระภิกษุ

๕. คีล ๓๑๑ หรือสิกขาบท ๓๑๑ เรียกว่า คีลของพระภิกษุณี เป็นพระพุทธรบบัญญัติในส่วนที่เป็นข้อห้ามสำหรับสตรีผู้อุปสมบทเป็นพระภิกษุณีที่ต้องรักษาโดยเคร่งครัด เพื่อดำรงความเป็นพระภิกษุณี

ดังนั้นการจัดระดับของผู้ถือศีลอาจสรุปเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. ศีลสำหรับคฤหัสถ์ ได้แก่ระดับธรรมขั้นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ที่ต้องมี ซึ่งเป็นข้อแนะนำและสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสงบสุขของตนและสังคมในหมู่คณะ

๒. ศีลสำหรับบรรพชิต (ในพระพุทธศาสนา) ได้แก่ระดับยกจากพื้นฐานชีวิตเพื่อพัฒนาของการปฏิบัติกาย วาจา และใจให้สูงขึ้น เป็นระเบียบวินัย เพื่อกำกับให้บรรพชิตสามารถครองตนในสมณภาวะได้อย่างสมบูรณ์ และเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ในขั้นสูงต่อไปได้ มีข้อกำหนดที่บัญญัติขึ้นไว้เพื่อกำหนดความประพฤติสำหรับนักบวช ถ้าวางละเมิด มีข้อกำหนดโทษตามความผิดนั้นๆ เพื่อให้เกิดความถูกต้อง ความสงบสุข และเข้าในหมู่คณะของนักบวชได้

ในงานวิจัยนี้ได้กล่าวถึงศีลของบุคคลทั่วไป คือ ศีล ๕ ซึ่งเป็นศีลขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีความสุข และการใช้ชีวิตครองเรือนก็จำเป็นต้องมีศีล ๕ เป็นขั้นพื้นฐานของชีวิต ดังนั้นชีวิตมีความสุขเพราะศีล

๑. เว้นจากปาณาติบาต ละเว้นการฆ่าการสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย

๒. เว้นจากอทินนาทาน ละเว้นการลักขโมยเบียดบังแย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน

๓. เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร ละเว้นการประพฤติดีกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแหน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนทำวงศ์ตระกูลของเขาให้สับสน

๔. เว้นจากมุสาวาท ละเว้นการพูดเท็จโกหกหลอกลวง ไม่ประทุษร้ายเขาหรือประโยชน์สุขของเขาด้วยวาจา

๕. เว้นจากสุราเมรัย ไม่เสพเครื่องดองของมีนเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทมัวเมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ เช่น ทำให้เกิดอุบัติเหตุ แม้อย่างน้อยก็เป็นผู้คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม^{๘๓}

ศีลนั้นแยกออกเป็นกุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นกุศล เป็นหนทางของคฤหัสถ์ที่จะควรประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามทางแห่งกุศลกรรม ๑๐ ประการ คือ

ทางกาย ๓

๑. ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบคั้นเบียดเบียนมีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล สงเคราะห์กัน
๒. ละเว้นการแย่งชิงลักขโมย และการเอารััดเอาเปรียบ เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน
๓. ละเว้นการประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงแหนของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ หรือทำลายลบหลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

ทางวาจา ๔

๔. ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริง เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใดๆ
๕. ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูดแต่คำที่สมานและส่งเสริมสามัคคี
๖. ละเว้นการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวลควรฟัง
๗. ละเว้นการพูดเหลวไหลเพื่อเจ้อ พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ

ทางใจ ๓

๘. ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้เพื่อแผ้วถางขวาง
๙. ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย ตั้งความปรารถนาดี แม้ไม่ตรี มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน

^{๘๓} อ.บุญจก. (ไทย) ๒๒/๑๖๕/๑๘๕.

๑๐. มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ธรรม ๑๐ ข้อนี้ เรียกว่า กุศลกรรมบถ (ทางทำกรรมดี) บ้าง ธรรมจริยา บ้าง อารยธรรม บ้าง เป็นรายละเอียดขยายความสุจริต ๓ ข้อ^{๔๔} จะเห็นข้อละเอียดสุจริตทั้งสาม คือ มีความประพฤติดี ประพฤติชอบ ๓ ประการ คือ

๑. ข้อ ๑ - ๓ กายสุจริต ความสุจริตกาย ทำสิ่งที่ต้องกายถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย
๒. ข้อ ๔ - ๖ วาสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ต้องวาจาถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา
๓. ข้อ ๘ - ๑๐ มโนสุจริต ความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ต้องใจถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ^{๔๕}

ดังนั้นเมื่อบุคคลประพฤติปฏิบัติตามศีล ๕ ก็จะได้กุศลกรรมบถ ๑๐ ไปด้วย จึงเป็นให้เกิดความสุขในตนเองและครอบครัว

๒.๔.๑.๒ ค้นหา

ค้นหา แปลว่า ความทะยานอยาก ความติดใจ ความยึดติด ค้นหาเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำให้ทุกข์เกิด ทำให้คลื่นรน ทำให้เดือดร้อนวุ่นวาย ไม่สงบ และไม่รู้จักพอ ติดใจในความอยาก ความยินดี ยินร้าย หรือติดในรสอร่อยของโลก ประกอบด้วย ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ เพลิดเพลินยิ่งนักในอารมณ์นั้นๆ และ ค้นหาข่มเจริญแก่ผู้ประพฤติประมาท ซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ครอบงำบุคคลใด ความโศกทั้งหลายข่มเจริญแก่บุคคลนั้นอันเป็นอาการที่มีอยู่ในจิตใจของปุถุชนทั่วไป เว้นแต่พระอรหันต์ เพราะท่านละได้โดยเด็ดขาด ค้นหา มี ๓ ประเภท คือ

๑. กามค้นหา ความทะยานอยากในกาม, ความอยากได้กามคุณ คือสิ่งสนองความต้องการทางประสาททั้งห้า รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าใคร่น่าปรารถนา เรียกว่า อิฏฐารมณ์ ที่ตนยังไม่ได้ และความหมกมุ่นอยู่ในวัตถุกามที่ได้แล้วจนไม่สามารถสลະได้

๒. ภวค้นหา ความทะยานอยากในภพ, ความอยากในภาวะของตัวตนที่จะได้จะเป็นอย่างไร ใดอย่างหนึ่ง อยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไป, ความใคร่อยากที่ประกอบด้วยภวทิฐิหรือสัสสตทิฐิ ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เช่นอยากเป็นเศรษฐีไม่รู้จักพอ อยากเป็นผู้มีศรัทธาบรรดาศักดิ์

^{๔๔}ม.ม. ๑๒/๔๘๕/๕๒๓.

^{๔๕}ที.ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

๓. วิภาควิทยา ความทะยานอยากในวิภพ, ความอยากในความพรากพ้นไปแห่งตัวตนจากความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งอันไม่ปรารถนา อยากทำลาย อยากดับสูญ, ความใคร่อยากที่ประกอบด้วยวิภวาทิหรืออุจเฉททิฐิ^{๔๖}

๒.๔.๒ หลักธรรมสำหรับครองงาน

การทำงานสิ่งใดไม่ว่าเป็นไปทางโลกหรือทางธรรม ต้องมีหลักธรรมที่ดำเนินให้ถึงจุดหมายปลายทางที่ตั้งใจไว้จะเล็กหรือจะใหญ่โตเพียงไร ถ้าบุคคลนั้นมีหลักในการดำเนินและปฏิบัติให้ได้ย่อมถึงหลักชัยชนะคือ ความสำเร็จในการทำงาน ผู้ที่ต้องการดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษา หรืออาชีพการงาน ควรปฏิบัติตามหลักธรรมดังต่อไปนี้

๒.๔.๒.๑ จักร ๔ หลักความเจริญ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่นำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ที่เรียกว่า จักร ๔ ในทางพุทธศาสนา จะเป็นการให้คำแนะนำ หรือสอนให้สำหรับบุคคลที่พึงต้องการที่จะแสวงหาความพ้นทุกข์ หรือหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง แต่ในทางที่เป็นความจริงแล้ว หลักการ จักร ๔ นี้ ย่อมสามารถนำไปใช้หรือประยุกต์ใช้ได้กับบุคคลทุกแขนง อาชีพ ความรู้ คำขาย การแสวงหาที่ทำงาน หลักการของจักร ๔ นี้ จะเปรียบไป คล้ายการหาทำเลที่ตั้งอยู่อาศัย หรือที่ท่ามาหากินของคนเราให้มั่นคง ในระดับบุคคลทั่วไปเพราะเป็นหลักการที่กว้างขวางสามารถนำไปประยุกต์ใช้ หรือนำไปใช้ได้โดยตรง กับทุกบุคคล จะอยู่ในอาชีพ การศึกษา หรือบทบาท หน้าที่ใด ก็ตาม ล้วนต้องประกอบด้วย

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ คือ เลือกอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม หรืออยู่ในถิ่นที่เหมาะสม คือ รู้จัก อาศัยอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมกับสภาพจิตใจ สภาพอาชีพ ฯลฯ อันจักทำให้ตนเองสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ไม่ถึงกับอึดอัด ขัดสน แม้เป็นการค้าขาย ก็ย่อมต้องเลือกค้าขายในถิ่นที่เหมาะสมกับการที่ค้าขายสินค้านั้นๆ หรือจะเลือกอาชีพ ก็ย่อมต้องเลือกอาชีพที่ตัวเองชอบถนัด หรือเป็นอาชีพที่สุจริตสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเอง พอสมควร อย่างนี้เป็นต้น และในการอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมแล้ว ก็ย่อมต้อง สมาคม ปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงแต่การที่จะสมาคมกับใครนั้นต้องเป็นคนดีพาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า

๒. สัมปยุตตสัมปยุตตะ สาธะเสวนาคนดี คือ มนุษย์อยู่ร่วมกันก็ย่อมต้องการสมาคม ปฏิสัมพันธ์ กับคน คนนั้นต้องเป็นคนดีมีศีลธรรม ไม่เกะกะเมเหร เกเร พาไปในทางเลิขทรัพย์ เลิขสุภาพ ซึ่ง บุคคลทั่วไป ย่อมล้วนต้องการคบหาสมาคมกับคนที่ดีมีศีลธรรม อยู่เป็นธรรมชาติอยู่

^{๔๖} อ.อุ.ภ.ก. ๒๒/๓๓๓/๔๕๓, และอ.ภ.ว. ๓๕/๕๓๓/๔๕๔.

แล้ว เพราะการสมาคม กับคนดีมีศีลธรรม ย่อมสามารถนำตนให้พ้นจากความทุกข์ เพราะคนดีมีศีลธรรมเหล่านั้น ย่อมสามารถแนะนำ แนะนำแนวทางในการดำรงชีวิต หรือสอนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการดำรงชีวิต การได้รับการสมาคม ปฏิสัมพันธ์กับคนดีมีศีลธรรมแล้ว ก็ย่อมเกิดแต่ความก้าวหน้าองงามและความเจริญโดยธรรม

๓. อุตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ถูกต้องวิธี หรือตั้งตนไว้ชอบ คือดำรงตนอยู่ในศีลธรรม และดำเนินแน่วแน่ในวิถีทางที่จะนำไปสู่จุดหมายที่ดียิ่ง ดำรงตนมั่นอยู่ในธรรมและทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เพราะบุคคลนั้นๆ ได้รับการแนะนำ ความรู้ ความเข้าใจในการดำรงชีวิตในการประพฤติดังงามตั้งเป้าหมายชีวิตและการงานให้ดียิ่งแน่ชัด และนำตนไปถูกทางสู่จุดหมาย แน่วแน่ มั่นคง ไม่พรั่นถอย ไม่ไถลเหินห่างย่อมประสบแต่ความสำเร็จในชีวิต

๔. ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในก่อน, ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อนแล้ว หรือมีทุนดีได้เตรียมไว้ ทุนดีส่วนหนึ่ง คือความมีสติปัญญา ความถนัด และร่างกายดี เป็นต้น ที่เป็นพื้นมาแต่เดิม และอีกประการ คือ อาศัยพื้นเดิมเท่าที่ตัวมีอยู่ รู้จักแก้ไขปรับปรุงตน ฝึกแสวงหาความรู้ สร้างเสริมคุณสมบัติ ความดีงาม ฝึกฝนความชำนาญเตรียมไว้ก่อนแต่ต้น เมื่อมีเหตุการณ์ที่ต้องประสบจะได้เป็นผู้พร้อมที่จะต้องรับในการต่อสู้ให้สำเร็จ มีความสามารถสร้างสรรค์ ประโยชน์สุข และก้าวสู่ความเจริญยิ่งขึ้นไป^{๘๗}

ดังนั้น ไม่ว่า บุคคลใด จะอยู่ในบทบาทใดก็ตามแต่ หากได้ใช้หลัก จักร ๔ นี้หรือยึดถือไว้เป็นบรรทัดฐาน นำไปเป็นแม่แบบในการปฏิบัติ ก็ย่อมสามารถนำตน ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ ตั้งแต่ ระดับปุถุชน ไปจนถึง ระดับ อริยะบุคคล

๒.๔.๒.๒ อธิธิบาท ๔ หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ที่เรียกว่า อธิธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี ๔ ข้อ คือ

๑. ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆหรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

๒. วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดลอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

^{๘๗} อ.จตุกก. ๒๑/๓๑/๔๑.

๓. จิตตะ เอาจิตฝึกไฟ คือ ตั้งจิตรับรู้สิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

๔. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อที่ยังห่อหุ้มเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลองวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป ตัวอย่างเช่น ผู้ทำงานทุกๆ ไป อาจจำสั้นๆ ว่า รักงาน ลွ้งงาน ใส่ใจงาน และทำงานด้วยปัญญา ^{๘๘}

๒.๔.๓ หลักธรรมะสำหรับครองชีวิตคู่

ชีวิตคู่ครองนี้ มีคำเรียกตามนิยามว่า ชีวิตสมรส ในทางพระพุทธศาสนามีคำสอนว่า ชีวิตสมรสที่จะมีความสุข ราบรื่น มั่นคงยืนยาวได้นั้น คู่สมรสควรมีกุศลธรรมที่สมหรือสม่ำเสมอ การอยู่ครองเรือนของคู่สมรสนั้น เป็นการร่วมกันนำชีวิตทั้งสองผ่านเหตุการณ์ทั้งปวงทั้งที่ดีและร้ายไปด้วยกัน เป็นชีวิตที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ทั้งปวง ในแง่นี้ ท่านจึงถือว่าทั้งสองฝ่ายเป็นเพื่อนหรือเป็นสหายกัน และเป็นเพื่อนที่ยิ่งกว่าเพื่อนใด ๆ เพราะร่วมรู้เห็นเหตุการณ์ ร่วมรับสุขทุกข์ ครอบถ้วนพร้อมกันกว่าเพื่อนอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความรักเกิดขึ้นสร้างชีวิตคู่ครองขึ้นมา

๒.๔.๓.๑ ความรัก รูปแบบความรักที่ทำให้เกิดครอบครัวคฤหัสถ์หรือฆราวาส คือ ผู้มีเรือน การอยู่ในเรือน การเป็นอยู่แบบชาวบ้าน ^{๘๙} ความเป็นอยู่ของชีวิตฆราวาสนั้นก็ต้องมีครอบครัว เพราะในความหมายบอกถึงผู้มีเรือน ครอบครัวจะเกิดขึ้นได้นั้นก็ต้องอาศัยความรักเกี่ยวข้องทั้งฝ่ายชายและหญิง เพราะเหตุนี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสเหตุแห่งความรักแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ความรักนั้น ย่อมเกิดด้วยเหตุ ๒ ประการ อย่างนี้ คือ ด้วยความอยู่ร่วมกันในกาลก่อน ๑ ด้วยการเกื้อกูลกันในกาลปัจจุบัน ๑ เหมือนอุบล” ^{๙๐} เกิดในน้ำจะนั้น” ^{๙๑} ดังนั้นความรักในมุมมองของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เบื้องต้น นิยามของความรักในแบบฆราวาสนั้นมีหลายอย่างเช่น

ความรักในมุมมองของพระธรรมปิฎกได้กล่าวว่า มี ๒ ประเภท คือ

^{๘๘}ที. ปา. ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

^{๘๙}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๐.

^{๙๐}อรรถาธิบายนั้นว่า “ดอกอุบล” ดอกไม้ชนิดอื่นๆ จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยน้ำ และเปลือกตมซึ่งเปรียบเหมือนกับ “ความรัก”. อ้างใน พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑๓๔/๒๓๗.

^{๙๑}พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๓๔/๑๑๑.

๑. ความรักที่อยากได้เขามาทำให้ตัวเราเป็นสุข ความรักแบบนี้ต้องได้ต้องเอา ซึ่งอาจจะทำให้คนอื่นเป็นทุกข์ หรือต้องการแย่งชิงกัน คนทั่วไปที่มีชีวิตอยู่กับความชอบใจไม่ชอบใจ

๒. ความรักที่อยากเห็นเขามีความสุข พออยากเห็นเขาเป็นสุขก็อยากทำให้เขาเป็นสุข พอทำให้เขาเป็นสุขให้ ฉันก็เป็นสุขด้วย^{๕๒}

ป้อม คอยบุญ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ชีวิตคู่ที่ ว่า ความรัก คือ “การยอมรับ” ไม่ใช่ “เปลี่ยนเขา” ถ้ารักเขา อย่าได้พยายามบังคับให้เขาแก้ไขในสิ่งที่เราไม่ชอบ^{๕๓}

ความรักเป็นเรื่องที่น่า “ทำ” มากกว่า “พูด” เมื่อรักต้องลงมือทำสิ่งที่ดี มิใช่ปากพร่ำคำรักๆ ไม่ทำอะไรแล้วทิ้งเขา

ความรัก คือ การให้ เป็นสิ่งต้องทำสม่ำเสมอ ถ้าเรายังพร้อมจะ “ให้” เขาก็พร้อมที่จะ “ให้” เราเช่นกัน อย่าเอาแต่ได้ส่วนเดียว

ความรัก คือ การให้อภัย เมื่อใคร่คนที่รักพลั้งพลาดทำผิด เราควรให้อภัย เขาจะละอายใจ และสำนึกถึงคุณงามความดีของเรา

ดังนั้น ความรัก คือ สิ่งที่เกิดจากจิตใจ ที่ชอบ ที่รัก นำปรารถนา ในความรักเบื้องต้น แห่งความรักที่เกิดขึ้นทุกคน และความรักก็พัฒนาไปในทางดีงามและสามารถทำลายให้พินาศได้ ดังนั้น เมื่อชายและหญิง จะเกิดความรักตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เมื่อได้อยู่ร่วมกันก็เพราะเหตุ ๒ ประการนี้ การดำเนินชีวิตครอบครัวสองคนจะมีความสุขเกิดขึ้นได้เพราะใช้หลักธรรม แต่ถ้าชีวิตแห่งความรักไม่มีความสุขในชีวิตแห่งการครองเรือนก็เพราะไม่ได้ใช้หลักธรรมในการครองเรือน

การจะหาคู่ครองนั้นพระพุทธองค์ก็ตรัสสอนเพื่อให้คนเราได้เลือกคู่ครองที่ดีและเมื่อได้คู่ครองมาแล้ว เราจะรู้ว่าเรามีคู่ครองประเภทใด แต่ก่อนที่จะรู้ประเภทของสามีและภรรยา ผู้วิจัยขอเสนอความหมายของสามีและภรรยาให้รู้ก่อนดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้จำกัดความคำว่า สามีกับภรรยา ไว้ดังนี้ คือ

“สามี” หมายถึง ผู้ชายที่เป็นคู่ครองของหญิง, คู่กับภรรยา หรือ ภริยา, นาย, เจ้าของ^{๕๔}

“ภรรยา” หมายถึง ภริยา, เมีย, หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย, คู่กับสามี^{๕๕}

^{๕๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), รักนั้นดีแน่ แต่รักแท้ดีกว่า, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๕๓}ป้อม คอยบุญ, ชีวิตคู่ที่, (กรุงเทพฯ : ริดเดอร์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๘๕-๘๖.

^{๕๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗.

“ภรรยา” หญิงอันบุรุษพึงเลี้ยง, ภรรยา, ภริยา, เมีย, หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย^{๕๕}

“ภรรยา” หมายถึง บุคคลที่สามีพึงสงเคราะห์^{๕๖}, ภริยา, เมีย

สามีและภรรยา จะมีพฤติกรรมที่น่าปรารถนาหรือไม่น่าปรารถนา ท่านจำแนกไว้ฝ่ายละ ๗ ประเภทเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจว่า เมื่อเป็นสามีภรรยากันแล้ว ควรประพฤติตนให้อยู่ในประเภทไหน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คู่ชื่นชมคู่ระกำ หรือ คู่บุญคู่กรรม คือ คู่ครองที่มีคุณธรรม^{๕๗}

๒.๔.๓.๒ ประเภทของภรรยา ๗ ประเภท มีดังต่อไปนี้คือ

๑. ภรรยาเสมอด้วยเพศฆมาต คือ ภรรยาเสมอด้วยเพศฆมาตนั้น คือ ผู้มีจิตประทุษร้าย ไม่อนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูล ยินดีในชายอื่น ดูหมิ่นสามี เป็นผู้อันเขาซื้อมาด้วยทรัพย์ พยายามจะฆ่าตัว ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า วกาภริยา ภรรยาผู้เสมอด้วยเพศฆมาต

๒. ภรรยาเสมอด้วยโจร คือ สามีของหญิงประกอบด้วยศิลปกรรม พาณิชยกรรม และกสิกรรม ได้ทรัพย์ใดมา ภรรยาปรารถนาจะชักออกทรัพย์แม้มีอยู่น้อยนั้นเสีย ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า โจรภริยา ภรรยาผู้เสมอด้วยโจร

๓. ภรรยาเสมอด้วยนาย คือ ภรรยาที่ไม่สนใจการงาน เกียจคร้าน กินมาก ปากร้าย ปากกล้า ร้ายกาจ กล่าวคำหยามข่มจีสามีผู้ขยันขันแข็ง ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า อัยภริยา ภรรยาผู้เสมอด้วยนาย

๔. ภรรยาเสมอด้วยแม่ คือ ภรรยาใดอนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูลทุกเมื่อ ตามรักษาสามีเหมือนมารดารักษานูตร รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้ ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า มาตาภริยา ภรรยาผู้เสมอด้วยแม่

๕. ภรรยาเสมอด้วยพี่สาวน้องสาว คือ ภรรยาที่เป็นเหมือนพี่สาวน้องสาว มีความเคารพในสามีของตน เป็นคนละเอียดรอบคอบ เป็นไปตามอำนาจสามี ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า ภคินีภริยา ภรรยาผู้เสมอด้วยพี่สาวน้องสาว

^{๕๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑๑.

^{๕๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑๘.

^{๕๗}พระครูศิริปัญญาภรณ์, คัมภีร์มงคลทีปนิแปล, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๐๖), หน้า ๑๘๑.

^{๕๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมมูลชีวิต, (กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๕๐.

๖. ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน คือภรรยาใดในโลกนี้ เห็นสามีและชื่นชมยินดีเหมือนเพื่อนผู้จากไปนานแล้วกลับมา เป็นหญิงมีตระกูล มีศีล มีวัตร ปฏิบัติสามี ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า สภีภริยา ภรรยาผู้เสมอด้วยเพื่อน

๗. ภรรยาเสมอด้วยทาสี คือ ภรรยาสามีเจียนดี ชู้ตะคอก ก็ไม่โกรธ ไม่คิดพิโรธ โกรธตอบสามี อดทนได้ เป็นไปตามอำนาจสามี ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า ทาสีภริยา ภรรยาผู้เสมอด้วยทาสี^{๕๕}

ลักษณะของภรรยาที่ดีมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมีดังนี้

๑. ประพฤติดีด้วยกาย วาจา และใจ
๒. เป็นแม่บ้านที่ดี มีความรับผิดชอบ
๓. มีความอดทน
๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
๕. มีความเอื้อเฟื้อต่อญาติตนและฝ่ายสามี
๖. รู้จักแบ่งปันสงเคราะห์คนที่มิฐานะความเป็นอยู่ต่ำกว่าตน
๗. ไม่บ่น อารมณ์ร้อน ทั้งภายในครอบครัวและนอกบ้าน
๘. ทำบุญทำกุศลตามโอกาสอันควร
๙. ปกปิดความลับภายในครอบครัว
๑๐. ไม่เชื่อคนง่ายโดยไม่มีเหตุผล
๑๑. ไม่วางใจคนโดยไม่ทราบเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
๑๒. ไม่นำเรื่องที่จะเกิดความเดือดร้อนภายนอกเข้ามาในบ้าน
๑๓. คบค้าสมาคมกับเพื่อนบ้านด้วยใจบริสุทธิ์
๑๔. คิดช่วยเหลือผู้อื่น
๑๕. สัมพันธ์กับหมู่คณะตามโอกาส
๑๖. เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของบุตร สามี ญาติๆ และคนอื่นๆ
๑๗. ไม่เป็นภรรยาประเภท ทรกาทริยา คือ ภรรยาที่คิดประทุษร้ายแก่สามีอยู่เนื่องมิได้ขาด โจรภริยา คือ ภรรยาที่คอยลักขโมยของแห่งสามีไป อัยยาภริยา คือ ภรรยาที่ข่มเหงผิวให้อยู่ในอำนาจตั้งนายกับบ่าว^{๕๖}

^{๕๕}อง. สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๖๓/๑๒๓-๑๒๔.

^{๕๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๔.

๒.๔.๓.๓ ประเภทของสามี ๗ ประเภท

ในส่วนของสามีแบ่งได้ ๗ ประเภท โดยเทียบเคียงกับภรรยา ดังนี้ ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

๑. วรภักสดา [วะทะกะ-] คือ สามีเปรียบเหมือนเพชรฆาต หมายถึง สามีที่เป็นคนใจร้าย ขี้โมโห ใช้ภาษาหยาบคาย มีใจมุ่งร้ายต่อภรรยาอยู่เสมอ ชอบทะเลาะด่าว่าตบตีภรรยาเป็นประจำ ชอบปกปิดกรรหาด้วยอำนาจ

๒. โจรภักสดา คือ สามีเปรียบเสมือนโจร มีลักษณะชอบล้างผลาญทรัพย์สินที่มีให้หมดไปด้วยการเสพของมีนเมา การพนัน เป็นต้น

๓. อัยยภักสดา คือ สามีเปรียบเสมือนนาย หมายถึง สามีที่ชอบทำตนเป็นนายกดขี่ภรรยาของตนประดุจทาสหรือคนรับใช้ที่ต้องเชื่อฟังตนอยู่ตลอดเวลา ชอบใช้ถ้อยคำหยาบคายไม่ให้เกียรติภรรยา

๔. ปีตาภักสดา คือ สามีที่เปรียบเสมือนพ่อ อาจเป็นเพราะอายุมากกว่ามาก ซึ่งสามีประเภทนี้จะมีความรักความกังวลห่วงใยภรรยาของตน ดุจพ่อที่มีความรักความเป็นห่วงลูกของตน

๕. ภาดาภักสดา คือ สามีที่เปรียบเสมือนพี่ชาย หมายถึง สามีที่มีความรักภรรยาดุจน้องสาวของตน ซึ่งสามีประเภทนี้จะต้องมีความอดทน เพราะภรรยาที่เปรียบเสมือนน้องสาวนั้น บางทีก็ทั้งซน ทั้งดื้อ และขี้แย สามีต้องทั้งขู่ทั้งปลอบ

๖. สวากภักสดา คือ สามีที่เปรียบเสมือนเพื่อน สามีภรรยาประเภทนี้มักมีอายุเท่า ๆ กัน บางทีก็เคยเป็นเพื่อนเล่นกันมาตั้งแต่เด็ก มักมีนิสัยใจคอ รสนิยมเดียวกัน เป็นคู่สามีภรรยาที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ถือว่าอีกฝ่ายเป็นเพื่อนร่วมชีวิต

๗. ทาสภักสดา คือ สามีที่เปรียบเสมือนทาส คอยรับใช้ภรรยาทุกอย่างโดยไม่มี ความรังเกียจ ภรรยาด่าเช่นไรก็ไม่โกรธเคือง ^{๐๐๐}

ตารางเปรียบเทียบสามิและภรรยาในสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาและปรารถนาที่จะเห็นได้ดังนี้

ไม่น่าพึงปรารถนา		พึงปรารถนา	
ภรรยา	สามิ	ภรรยา	สามิ
วธภรรยา	วธภักสดา	มาตาภรรยา	ปิตาภักสดา
โจรภรรยา	โจรภักสดา	ภคินีภรรยา	ภاتاภักสดา
อัยภรรยา	อัยภักสดา	สจีภรรยา	สขาภักสดา
		ทาสีภรรยา	ทาสภักสดา

ตารางที่ ๑ แสดงเปรียบเทียบสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาและปรารถนาของสามิและภรรยา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุรุษย่อมผูกสตรีไว้ได้ด้วยอาการ ๘ อย่าง คือ

๑. บุรุษย่อมผูกสตรีไว้ด้วยรูป
๒. บุรุษย่อมผูกสตรีไว้ด้วยรอยยิ้ม
๓. บุรุษย่อมผูกสตรีไว้ด้วยวาจา
๔. บุรุษย่อมผูกสตรีไว้ด้วยมารยาท
๕. บุรุษย่อมผูกสตรีไว้ด้วยดอกไม้หรือผลไม้ที่มาจากป่า
๖. บุรุษย่อมผูกสตรีไว้ด้วยกลิ่น
๗. บุรุษย่อมผูกสตรีไว้ด้วยรส
๘. บุรุษย่อมผูกสตรีไว้ด้วยผัสสะ^{๑๐๒}

ดังนั้นครอบครัวที่จะเจริญมั่นคง ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายต้องพิจารณาให้รอบคอบ นึกถึงอนาคตก่อนที่จะสร้างฐานะและเป็นคู่ครองด้วยกัน เพราะจะทำให้เกิดปัญหาที่ตามมาในเมื่อมีคู่ครองแล้ว

การอยู่ร่วมกันของสามิภรณานั้นต้องมีศีลธรรม พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ในสังวาสสูตร อังคตตรนิภาย จตุกกนิบาตว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จดำเนินหนทางไกลในระหว่างเมืองมธูราและเมืองเวรัญชาต่อกัน คหบดีและคหปตานีมากด้วยกัน ก็เป็นผู้ดำเนินหนทางไกล ในระหว่างเมืองมธูราและเมืองเวรัญชาต่อกัน ครั้งนั้นแลพระผู้มีพระภาคเสด็จแวะออกจากทาง ประทับนั่งที่โคนไม้

^{๑๐๒} ๐.สตตค. (ไทย) ๒๓/๑๘/๒๔๕.

แห่งหนึ่ง คหบดีและคหปตานีเหล่านั้นได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งที่โคนไม้แห่งหนึ่ง จึงได้พากันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้กับคหบดีและคหปตานีเหล่านั้นว่า ดูกรคหบดีและคหปตานีทั้งหลาย การอยู่ร่วม ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉนคือ ชายผิอยู่ร่วมกับหญิงผิ ๑ ชายผิอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา ๑ ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงผิ ๑ ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา

๒.๔.๓.๔ การอยู่ร่วมกันระหว่างสามีกับภรรยา มี ๔ ประการ ดังนี้คือ

๑. สามีและภรรยาเป็นผิ^{๑๑๑}ทั้งคู่อยู่ด้วยกัน

สามีในโลกนี้เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุศฺเทจ คีมน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นคนทุศีล มีบาปกรรม มีใจอันมลทินคือความตระหนี่ครอบงำ ค่าและบริภาย สมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือนแม้ภรรยาของเขาก็เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุศฺเทจ คีมน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นคนทุศีล มีบาปกรรม มีใจอันมลทินคือความตระหนี่ครอบงำค่าและบริภายสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน

๒. สามีเป็นผิภรรยาเป็นเทวดา^{๑๑๔}อยู่ด้วยกัน

สามีในโลกนี้เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ฯลฯ ค่าและบริภายสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน ส่วนภรรยาของเขเป็นผู้คเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติผิดในกาม จากการพุศฺเทจ จากการคีมน์น้ำเมา คือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีศีล มีกัลยาณธรรม มีใจปราศจากมลทินคือความตระหนี่ ไม่ค่าไม่บริภายสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน

๓. สามีเป็นเทวดาภรรยาเป็นผิอยู่ด้วยกัน

สามีในโลกนี้เป็นผู้คเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ อยู่ครองเรือน ส่วนภรรยาของเขเป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ฯลฯ ค่าและบริภายสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน

^{๑๑๑}คำว่า “ผิ” ในที่นี้ หมายถึงเป็นผู้ตายจากความดิ้งามทั้งหลาย. อ้างใน วีระ วัฒนนิรันดร์, *ครองรักครองเรือน*, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๑๑๔}คำว่า “เทวดา” ในที่นี้ หมายถึง เป็นผู้มีธรรมอันประเสริฐ. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

๔. สามิและภรรยาเป็นเทวดาเทวดาทั้งคู่อยู่ด้วยกัน

สามิในโลกนี้เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ไม่ด่าไม่บริภาษสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน แม้ภรรยาของเขาก็เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ไม่ด่าไม่บริภาษสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน^{๑๐๕}

ดังนั้นการใช้ชีวิตคู่ครองนั้นต้องเป็นผู้ที่มีศีลและธรรมทั้งคู่จึงมีความสุขร่วมกัน กรอบครัวอบอุ่นทั้งคู่เป็นผู้มีศรัทธา รู้ความประสงค์ของผู้ขอ^{๑๐๖} สำรวมในศีล เลี้ยงชีพโดยชอบหญิงชายคู่ นั้นเป็นภริยาสามิพูดคำอ่อนหวานต่อกัน ย่อมบังเกิดความเจริญมาก อยู่ด้วยกันเป็นผู้มีความ ผาสุก พวกศัตรูของคู่ภริยาสามิที่มีความประพฤติดีเสมอกัน ย่อมเสียใจ กามกามี (ผู้ยังมีความ ไคร่ในกาม) ทั้งคู่ ผู้มีศีลและพรตเสมอดัน ครั้นประพฤดิชอบในโลกนี้แล้ว (ละโลกนี้ไป) ย่อมยินดี บันเทิงใจในเทวโลก.^{๑๐๗} จึงเหมาะสมเรียกว่า สามิและภรรยาเป็นเทวดาเทวดาทั้งคู่อยู่ด้วยกัน

ดังนั้นลักษณะของการอยู่ร่วมกันของสามิภรรยาดังกล่าวนี้นี้หลักทางพระพุทธ- ศาสนาถือว่า สามิภรรยาใดที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนและเลือกคู่ครองชีวิตให้ถูก ก็จะเจริญรุ่งเรือง เมื่อ ตายจากโลกนี้แล้วก็มีสุขในเทวโลก ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ในสังวาสสูตร อังคตตรนิทาย จตุกกนิบาตว่า ถ้าภรรยาและสามิทั้ง ๒ ฝ่ายหวังที่จะพบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ทั้ง ๒ ฝ่าย พึง มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน ภรรยาและสามิทั้ง ๒ ฝ่ายนั้น ย่อมได้พบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ภรรยาและสามิทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นผู้มีศรัทธา รู้ความประสงค์ ของผู้ขอ สำรวมระวัง ดำเนินชีวิตโดยธรรม เจริญคำไพเราะอ่อนหวานต่อกัน ย่อมมีความสุข เจริญรุ่งเรือง มีความผาสุก มีความประพฤดิเสมอกันทั้ง ๒ ฝ่าย รักใคร่ ไม่คิดร้ายต่อกัน ทั้ง ๒ ฝ่าย ประพฤติธรรมในโลกนี้ มีศีลและวัตรเสมอกัน เสวยอารมณ์ที่น่าใคร่ ย่อมเพลิดเพลินบันเทิงใจอยู่ ในในเทวโลก ฯ^{๑๐๘}

แม้พระอรรถกถาจารย์ก็ได้กล่าวว่า พระสูตรนี้เป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้อยู่ครองเรือน ทั้งควร แม้แก่ฤหัสถ์ผู้เป็น โสดาบันและสกทาคามีด้วย

^{๑๐๕} อย. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๓/๘๘-๘๐.

^{๑๐๖} รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ในที่นี้ หมายถึง ฤหัสถ์เมื่อเห็นภิกษุเที่ยวบิณฑบาตขึ้นที่ประตูเรือนของตน เป็นผู้หนึ่ง ไม่ออกปากขอ ก็รู้ความหมายได้ว่า ท่านกำลังขอ ซึ่งเป็นการขอย่างพระอริยะ เมื่อรู้แล้วก็คิดว่า พวกเรา หุงต้มได้ แต่ภิกษุเหล่านี้หุงต้มไม่ได้ แล้วท่านจะหาภัตตรได้ที่ไหน จึงจัดแจงไทยธรรมถวายภิกษุนั้น. อ้างใน อย. ปญจก. ฎีกา(บาลี) ๓/๓๖-๓๗/๒๑.

^{๑๐๗} อย. จตุกก. (ไทย) ๒/๕/๑๘๓-๑๘๖.

^{๑๐๘} อย. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๖/๘๔-๘๕.

๒.๔.๓.๕ ทิศ ๖

พระพุทธเจ้าตรัสลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาในสิงคาลกสูตรไว้ใน ทิศเบื้องหลัง ในฐานะที่สามีและภรณานั้นเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเสมือนดังเป็นกองหนุนใน ทุกๆเรื่องทั้งด้านกำลังใจ ความรัก ความอบอุ่น ความมั่นคง ศักดิ์ศรีคุณค่าในการดำเนินชีวิตอยู่ใน สังคมครอบครัว เป็นพลังผลักดันให้เดินต่อไปข้างหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะสามีและ ภรรยาที่ดีคือ พ่อแม่ในอนาคตที่ดีที่ต้องมีบทบาทในการสั่งสอนแนะนำลูกๆให้เป็นคนดี สามีภรรยา ที่ดีต้องไม่ใช่อารมณ์ในการแก้ไข้ปัญหา ควรเป็นผู้มีเหตุผล เข้าใจปัญหา รับสภาพความจริง หา วิธีแก้ไข้ปัญหาร่วมกัน ความขัดแย้งต่างๆในครอบครัวก็หายไป เพราะอาศัยความร่วมมือทั้งสอง ฝ่ายคือ สามีและภรรยา^{๑๑๕}

๑. สามีปฏิบัติต่อภรรยา โดยหน้าที่ ๕ ประการ

๑.๑) ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา การยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา ภรรยา ไม่ต้องการการเป็นภรรยาลับ ภรรยาเก็บ ต้องการให้สามียกย่องว่าเป็นภรรยา เพราะที่ตนมาสู่สกุล ของสามี ก็หวังที่จะให้สามีเป็นที่พึ่งที่พำนัก ให้สามีคอยคุ้มกันภัยต่างๆ แนะนำภรรยาให้เป็นที่รู้จัก ของคนที่เคารพนับถือตลอดจนญาติมิตรสหาย

๑.๒) ไม่ดูหมิ่น การไม่ดูหมิ่นน้ำใจภรรยา เป็นอุบายที่จะให้สามีภรรยาครองชีวิตคู่ อยู่ด้วยความราบรื่น ไม่ทำความบาดหมางใจกัน ไม่ดูหมิ่นวงศ์ตระกูล ไม่ดูหมิ่นรูปร่าง สติปัญญา และความประพฤติ หรือมรรยาท สามีที่ดีไม่ควรนำเรื่องเหล่านี้มาพูดกระทบกระทั่งให้เป็น ที่ สะเทือนใจภรรยาหรือให้คนอื่นได้ฟัง

๑.๓) ไม่นอกใจ คำว่านอกใจ คือ การกระทำในสิ่งที่ภรรยาไม่พอใจให้ทำ หมายถึง การคบหากับสตรีอื่นทั้งลับและเปิดเผย ความประพฤติเช่นนี้เป็นการเชือดเฉือนใจภรรยา ทำให้ ภรรยาคลายความรักความนับถือ ความไว้นื้อเชื่อใจ และจะเป็นการสร้างศัตรูทำลายความสุขความ สงบ ไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าหากสามีไม่ประพฤตินอกใจ รักเดียวใจเดียว มอบความรักแก่ภรรยาเพียงคน เดียว เรียกว่า ความซื่อสัตย์ ต่อภรรยานำพาความสุขแก่ครอบครัวมาให้

^{๑๑๕}นางสาวสุนทรี แสนคำดี, ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยาตามหลักสิงคาลกสูตร, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๔), หน้า ๕๐.

๑.๔) มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน การดูแลทำงานในบ้าน การดูแลบริวารซ่อม เป็นหน้าที่ของภรรยาโดยเฉพาะการเงินเป็นเรื่องสำคัญ สามิพึงมอบเงินทองให้ภรรยาเก็บไว้ใช้จ่าย อันเป็นเครื่องอุปโภคภายในบ้าน ซึ่งกิจการเหล่านี้สามิควรมอบให้ภรรยาเป็นผู้จัดทำเพื่อที่ภรรยา ได้รับตำแหน่งแม่บ้านหรือผู้จัดการในบ้านอย่างภาคภูมิใจ

๑.๕) หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส ผู้หญิงเป็นเพศรักสวยรักงาม ชอบแต่งกาย ให้สวยงาม เป็นลักษณะประจำตัวของสตรีทุกคน ถึงแม้ว่าภรรยาจะได้รับตำแหน่ง แม่บ้าน หรือดูแลลูกๆ เพื่อตอบแทนน้ำใจ หรือการแสดงความรักต่อภรรยา สามิควรซื้อของใช้ เครื่องประดับมาเป็นของขวัญหรือของกำนัลแก่ภรรยาในบางครั้งบางคราว เช่น วันเกิด วันครบรอบ แต่งงาน เพื่อเป็นการสร้างสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสามิและภรรยาให้ดีขึ้น

๒. ภรรยาอนุเคราะห์สามิ โดยหน้าที่ ๕ ประการ

๒.๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย ดูแลความสะอาด ความเรียบร้อยของบ้านที่อยู่อาศัย การทำอาหาร ที่หลับที่นอนเหล่านี้ ถือว่าเป็นงานของแม่บ้าน สตรีที่จะเป็นแม่ศรีเรือนต้องจัดการ งานที่กล่าวมานี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ จึงจะเป็นที่รักของสามิ แม้ความเปลี่ยนแปลงจากสังคม ปัจจุบัน ที่ภรรยาทำงานนอกบ้าน แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่ควรละเลยควรเอาใจใส่คือ การทำอาหาร พยายาม ทำให้มีรสกลมกล่อม ถูกใจสามิ เพราะมีคำพังเพยที่ว่า“เสน่ห์ปลายจวักผัวรักจนตาย”^{๑๑๑}

๒.๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี ได้แก่ญาติมิตรหรือนุคคลใดๆก็ตาม ซึ่งเป็นผู้ที่สามิชอบพอรักใคร่นับถือ และเคยพึ่งพาอาศัยมาแต่ก่อน การอนุเคราะห์ก็ถือตาม สภาพของบุคคล การสงเคราะห์ก็อาศัยธรรม ๔ ประการ คือ ๑) ทาน การให้ ๒) ปิยาจา พุดด้วย วาจาไพเราะ ๓) อัตถจริยา ประพฤติสิ่งเป็นประโยชน์ ๔) สมานัตตาวางตัวเหมาะสม

๒.๓) ไม่นอกใจ ในข้อนี้ ทั้งสามิและภรรยาที่ดีจะต้องมี หิริ โอตตัปปะ คือ มีความ ละอายใจ และมีความเกรงกลัวต่อบาปกรรม และเกรงกลัวต่อสามิจะต้องถนอมกายและใจไม่ให้ ประพฤติชั่ว ถ้าประพฤตินอกใจแล้วย่อมนำความเสียหายชื่อเสียงมาให้ครอบครัวและความ แดกแยกหย่าร้างที่สุด

^{๑๑๑}พระธรรมเจดีย์ (ประกอบ ธรรมเสฏฐโฐ ป.ธ. ๘), ธรรมวิภาคบรรยาย, (กรุงเทพฯ : หจก.ประยูรสาส์น ไทย การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗๘.

๒.๔) รักษาทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้ รายได้จากการที่สามีไปประกอบอาชีพในภายนอกมาได้ให้แล้วมอบให้ภรรยาเป็นผู้รับผิดชอบในการเก็บรักษา และใช้จ่ายภายในครัวเรือน ภรรยาจักต้องรู้จักจัดสรรรายได้ให้ถูกต้องตามความเหมาะสมแก่ฐานะ คือ ต้องมีความเข้าใจดีว่า สิ่งใดควรจ่าย สิ่งใดไม่ควรจ่าย ควรเก็บไว้ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย และส่วนไหนทำบุญกุศล และอื่นๆ ตามความเหมาะสม รู้จักประหยัด เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ครอบครัว

๒.๕) ขยัน ช่างจัดช่างทำ เองงานทุกอย่าง มีภานิตว่า ความเกียจคร้านเป็นมลทินของการทำงานทั้งปวง สตรีผู้เป็นภรรยาไม่ควรเกียจคร้านในการทำงานทั้งปวง ^{๑๑๑}

๒.๔.๓.๖ สังคหวัตถุ ๔

ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมุนวนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ ^{๑๑๒}

๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ่งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กันถ้อย ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยมยอมตาม

๓) อตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอคือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี ^{๑๑๓}

^{๑๑๑}ที่.ป.า. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๒๐๔.

^{๑๑๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑.

^{๑๑๓}อง.จตุกก. ๒๑/๓๒/๕๐, ที่.ป.า. ๑๑/๑๔๐/๑๖๗, อง.อฎฐก. ๒๓/๑๑๔/๒๒๒, อง.นวก. ๒๓/๒๐๕/๓๗.

๒.๔.๓.๗ สมชีวิธรรม หลักธรรมที่เป็นหลักของคู่สร้างคู่สม

สมชีวิธรรม หลักธรรมที่เป็นหลักของคู่สร้างคู่สม^{๑๔} ทำให้ชีวิตคู่สมกัน กลมเกลียวกันมีชีวิตคู่ควรกันมีอุดมคติตรงกัน จะอยู่กันยาวนาน トラบถื่อไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชร มี ๔ ประการ คือ สมสัทธา สมสীลา สมจาคา สมปัญญา

๑) สมสัทธา คือ การมีความศรัทธาเสมอกัน สามิและภรรยาจะต้องมีศรัทธา หรือมีความเชื่อด้วยเหตุและผลที่เสมอกัน ไม่ขัดแย้งกัน เช่น สามิมีความเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ภรรยาก็ต้องมีความเชื่อเหมือนสามิ มีความเชื่อด้านศาสนาเหมือนกันทั้งสามิและภรรยา ไม่ว่าศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ดังนั้น เมื่อคิดจะมีครอบครัวก็ต้องหาคู่ครองที่มีความคิดเหมือนกันหรือมีหลักความเชื่อเหมือนกับตัวเรา เพราะจะไม่ได้เกิดปัญหาในความเชื่อต่างๆตามมา หากสามิและภรรยามีความเชื่อไม่เหมือนกัน ก็ย่อมส่งผลให้เกิดการแตกแยกความคิด และเกิดการทะเลาะกันในครอบครัว ที่สุดเกิดปัญหาการเลิกราและหย่าร้างกัน

๒) สมสীลา คือ มีศีลเสมอกัน หลักธรรมในข้อนี้มีความสำคัญมาก สามิภรรยาต้องมีศีลเสมอกัน จะทำให้สามิภรรยามีความเข้าใจกันมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน ไว้ใจกันและกัน เพราะทั้งสามิและภรรยามีศีล ๕ เป็นเบื้องต้นทั้งคู่ เป็นพื้นฐานของครอบครัว และเป็นเหตุให้ครอบครัวอบอุ่น ปราศจากอันตรายที่จะเกิดในครอบครัวเพราะศีล แต่เมื่อใดสามิหรือภรรยาขาดศีล ไม่ว่าข้อใดข้อหนึ่ง การทะเลาะและการไม่เข้าใจกันก็จะเกิดขึ้นในครอบครัวนั้นๆ ความสุขแห่งครอบครัวก็จะหายไป

๓) สมจาคา คือ มีความเสียสละเสมอกัน ซึ่งหลักธรรมในข้อนี้สอนให้ผู้ที่ปฏิบัติรู้จักการเสียสละไม่เห็นแก่ตน เสียสละความสุขของตนเอง เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมทางสังคม การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่นๆ เริ่มแต่ญาติมิตรสหายตลอดในสังคม เพราะธรรมข้อนี้แสดงออกถึงการมีน้ำใจ การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน

๔) สมปัญญา มีปัญญาสมหรือเสมอกัน ปัญญาในที่นี้หมายถึง ความรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักดีชั่ว รู้จักสิ่งที่มีสาระและไม่มีสาระ ครอบครัวที่มีความคิดเสมอกัน มีปัญญาเสมอสามารถสร้างครอบครัวให้เจริญมั่นคงได้ เพราะครอบครัวปรึกษหาหรือกันจะทำอะไร แม้ผิดพลาดก็พูดคุยกันได้ การเข้าใจกันดีจึงเกิดจากปัญญาที่เสมอกัน แม้บางครั้งการศึกษาอาจต่างกัน แต่การปรึกษากันย่อมกำจัดความหมายของการศึกษาออกไป เพราะทั้งสองฝ่ายมีปัญญาที่เสมอกัน^{๑๕}

^{๑๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), รักนั้นดีแน่ แต่รักแท้ดีกว่า, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๓.

^{๑๕}อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๗๕-๓๗๖.

ดังนั้นการใช้ชีวิตคู่ครองที่คืนันเริ่มจากตนเองก่อน เมื่อครอบครัวมีความสุขใน
ธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วก็ย่อมเกิดความสุขทั้งชาตินี้และชาติหน้าตามประสงค์สมดังพระพุทธเจ้า
ตรัสแสดงว่า ถ้าคู่สามีภรรยาหวังจะได้พบกันทั้งชาตินี้และชาติหน้าแล้วไซ้ ทั้งสองพึงเป็นผู้มี
ศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ในสังวาส
สูตร อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตว่า ถ้าภรรยาและสามีทั้ง ๒ ฝ่ายหวังที่จะพบกันทั้งในชาตินี้และชาติ
หน้า ทั้ง ๒ ฝ่าย พึงมีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน ภรรยาและ
สามีทั้ง ๒ ฝ่ายนั้น ย่อมได้พบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ภรรยาและสามีทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นผู้มีศรัทธา
รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ดำรงระวาง ดำเนินชีวิตโดยธรรม เจริญดีใจเพราะอ่อนหวานต่อกัน ย่อมมี
ความเจริญรุ่งเรือง มีความผาสุก มีความประพาสเสมอกันทั้ง ๒ ฝ่าย รักใคร่ ไม่คิดร้ายต่อกัน ทั้ง ๒
ฝ่ายประพฤตินิยามในโลกนี้ มีศีลและวัตรเสมอกัน เสวยอารมณ์ที่น่ายินดี ย่อมเพลิดเพลินบันเทิงใจ
อยู่ในในเทวโลก ฯ^{๑๖๖}

๒.๔.๔ หลักธรรมะสำหรับพัฒนาฐานะชีวิตคู่

๒.๔.๔.๑ กุลจิริฎฐิติธรรม

หลักธรรมสำหรับบริหารครอบครัวให้เจริญมั่งคั่ง หลักกุลจิริฎฐิติ
ธรรมนี้ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัวด้วย การที่จะทำใ้
ครอบครัวมีความสุข ความเจริญ มั่นคง ต้องปฏิบัติตามหลักธรรม ๔ ประการ เรียกว่า กุลจิริฎฐิติ
ธรรม^{๑๖๗}

๑) อนุรักษ์เวสนา รู้จักแสวงหาข้าวของเครื่องใช้ที่หายไปเอามาไว้คือ เมื่อสิ่งของใด
ในบ้านเรือนหายไป ก็ควรแสวงกลับมาให้ได้ เพราะอาจหลงลืมสตีวางไว้ที่ใดที่หนึ่ง ควรช่วยกันหา
กลับคืนมา ไม่ควรปล่อยให้ผู้สูญหายไป

๒) ฌณณปฏิสังขรณา รู้จักซ่อมแซมของเก่าที่ชำรุด ให้อยู่ในสภาพดี อย่ารีบร้อน
ซื้อของใหม่ เป็นการเพิ่มภาระการใช้จ่าย สิ่งใดที่ซ่อมได้ก็ควรซ่อมให้ถึงที่สุด เป็นการประหยัด
ค่าใช้จ่าย

๓) ปริมิตปานโกชนา รู้จักประมาณในการบริโภคการใช้การกิน ไม่กินจนเกินตัว
ไม่กินมากกว่ารายได้ที่ตนหามา ไม่ทำอาหารหรือซื้ออาหารมากเกินไปจนบริโภคไม่หมด ทำให้
ต้องหมดเงินมากและทิ้งสิ่งของที่เสียไปโดยเปล่าประโยชน์ รู้จักประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย

^{๑๖๖} อ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๖/๕๔-๕๕.

^{๑๖๗} อ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๓๕.

๔) อธิปไตยวันตสถาปนา คู่สมรสทั้ง ๒ ฝ่าย ต้องมีศีล ๕ เป็นอย่างน้อย และละเว้นจากอบายมุข เพราะศีลทำให้ครอบครัวมีความสุข

๒.๔.๔.๒ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกขธรรม

หลักธรรมเพื่อบริหารเศรษฐกิจภายในครอบครัวในปัจจุบัน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวใจเศรษฐกิจ หรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เป็นหลักที่สร้างฐานะครอบครัวให้มีทรัพย์สมบัติในการดูแลครอบครัวและไม่เกิดความลำบากในครอบครัว เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกขธรรม^{๑๔}

๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต ในการศึกษา การทำงานธุระหน้าที่ต่างๆของตน รู้จักใช้ปัญญาความสามารถในการประกอบอาชีพที่สุจริต และมีความชำนาญในหน้าที่นั้นๆ ไม่ย่อท้อต่อภัยอันตรายหรืออุปสรรคใดๆที่เกิดขึ้น มีความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาทรัพย์และการศึกษาเล่าเรียน สิ่งนี้จะเกิดประสบผลสำเร็จตลอดไป

๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความรักษา คือรักษาศิลปวิทยาที่ศึกษามาแล้ว ต้องหมั่นทบทวน หมั่นคิดหมั่นอ่าน เพื่อให้ฝึกฝนเกิดความชำนาญ เพราะศิลปะการเรียนการทำงาน ต้องกระทำบ่อยๆ เพื่อมิให้ลืม เมื่อมีความรู้ตลอดเวลาย่อมหาเงิน เมื่อได้เงินมามีทรัพย์สมบัติ ต้องเป็นผู้รักษาทรัพย์นั้นให้คงอยู่ ต้องงดเว้นทางอบายมุขต่าง ๆ ต้องใช้จ่ายให้เป็นประโยชน์ ไม่ควรใช้จ่ายเกินกว่ารายรับที่หามา การรักษาทรัพย์นั้นจะเป็นประโยชน์ในยามที่ลำบากหรือไม่มีทรัพย์ อารักขสัมปทาจะช่วยได้

๓) กัลยาณมิตตตา มิเพื่อนเป็นคนดี คือ ไม่คบคนชั่ว หลงมัวอบายมุข มุ่งแต่ความฉิบหาย นำพาเพื่อนชั่วมาหาตน เพราะสิ่งนี้จะเกิดทำให้การงานก็ดี การรักษาทรัพย์ก็ดี ย่อมจะหายไปด้วยการคบคนชั่ว ดังนั้นการคบคนดีนับเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบัน เพราะการคบคนดีมีศีลธรรม ก็ย่อมชักนำพาให้เราเป็นคนดีมีศีลธรรมได้ด้วย แต่ถ้าเราคบคนชั่ว คนชั่วก็จะชักชวนไปงานที่ผิดศีลผิดธรรม เสื่อมเสีย นำพาตนและครอบครัวให้เดือนร้อน

๔) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ตนหามาได้ ไม่ให้ฝืดเคือง ไม่ฟุ่มเฟือย มีความเป็นอยู่เหมาะสม รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เลี้ยงชีวิตตามฐานะของตน รู้จักอดออม ไม่แข่งขันกับคนอื่นเขา ฐานะตนลำบากแต่ทำตัวให้มีฐานะร่ำรวยก็จะลำบาก เป็นทุกข์ตลอดไป ดังนั้นการใช้จ่ายให้เหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่ของตัว ก็จะได้รับความสุขตามสมควร แก่ฐานะและไม่สร้างความเดือนร้อนแก่ตนเองและครอบครัวชีวิตครอบครัวทั้งสามีและภรรยา

^{๑๔}อง. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

ต้องเดินทางไปด้วยกันจึงจะสามารถร่วมชีวิตกันได้ เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน สองสามีภรรยาสร้างครอบครัว ช่วยกันขยันหาทรัพย์ เก็บออมรักษา มีเพื่อนเป็นคนดี ช่วยชีวิตให้อยู่เหมาะสมแก่ฐานะ

๒.๔.๔.๓ อบายมุข ๖ ปิดช่องทางที่เข้ามาของความเสื่อม หลีกเว้นความประพฤติที่เป็นช่องทางของความเสื่อมความพินาศ ซึ่งจะเป็นเหตุให้โภคทรัพย์ย่อยยับไป อบายมุข คือเหตุเครื่องฉิบหาย ๖ ประการ

๑) ดื่มน้ำเมา

โทษของการดื่มน้ำเมา มี ๖ ประการ

๑. เสียทรัพย์

๒. ก่อการทะเลาะวิวาท

๓. เกิดโรคโดยเฉพาะ โรคเอดส์ โรคตับแข็ง โรคมะเร็ง

๔. ต้องถูกตีเคียน

๕. ไม่รู้จักอาย

๖. ทอนกำลังปัญญา

๒) เทียวกลางคืน

โทษของการเทียวกลางคืน มี ๖ ประการ

๑. เชื่อว่าไม่รักษาตัว

๒. เชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย

๓. เชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ

๔. เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย

๕. มักถูกใส่ความ

๖. ได้รับความลำบากมาก

๓) เทียวดูการเล่น

โทษของการเที่ยวดูการเล่นตามวัตถุที่ไปดู มี ๖ ประการ

๑. รำที่ไหนไปทีนั้น

๒. ขับร้องที่ไหนไปทีนั้น

๓. ดิดสีตีเป่าที่ไหนไปทีนั้น

๔. เสภาที่ไหนไปทีนั้น

๕. เพลงที่ไหนไปทีนั้น

๖. เกิดเหิงที่ไหนไปทีนั้น

๔) เล่นการพนัน

โทษของการเล่นการพนัน มี ๖ ประการ

๑. เมื่อชนะยอมก่อเวร

๒. เมื่อแพ้ยอมเสียทรัพย์ที่เสียไป

๓. ทรัพย์ยอมฉิบหาย

๔. ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ

๕. เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน

๖. ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย

๕) คบคนชั่วเป็นมิตร

โทษของการคบคนชั่วเป็นมิตรตามบุคคลที่คบ มี ๖ ประการ

๑. นำให้เป็นนักเลงการพนัน

๒. นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้

๓. นำให้เป็นนักเลงเหล้า

๔. นำให้เป็นคนหลงเขาด้วยของปลอม

๕. นำให้เป็นคนหลงเขาซึ่งๆหน้า

๖. นำให้เป็นคนหัวไม้

๖) เกียจคร้านทำงาน

โทษของการเกียจคร้านทำงาน มี ๖ ประการ

๑. มักให้อ้างว่าหนาวนักแล้วไม่ทำงาน

๒. มักให้อ้างว่าร้อนนักแล้วไม่ทำงาน

๓. มักให้อ้างว่าเวลาเย็นแล้วแล้วไม่ทำงาน

๔. มักให้อ้างว่ายังเข้านักแล้วไม่ทำงาน

๕. มักให้อ้างว่าหิวหนักแล้วไม่ทำงาน

๖. มักให้อ้างว่า ภาระหนัก แล้วไม่ทำงาน^{๑๑๕}

๒.๕ หลักนราวาสธรรมที่ปรากฏในวิถีชีวิตคนล้านนา

ล้านนา หมายถึง ดินแดนที่อยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย คือจังหวัดทั้งหมด ๘ จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน และลำปาง^{๑๑๖} มีภาษาถิ่นคือ ภาษาล้านนา หรือ คำเมือง และคนที่อาศัยอยู่ในแดนล้านนาจะเรียกว่า คนล้านนา หรือคนเมือง พระพุทธศาสนาในถิ่นล้านนานั้นมีความเป็นมายาวนาน ประชาชนในล้านนาได้รับเอา พระพุทธศาสนาเป็น ๓ ระยะ^{๑๑๗} คือ ระยะแรก การเผยแพร่ของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยการนำของพระโสณเถระ และพระอุตระเถระ ซึ่งเป็นสมณทูตในครั้งนั้น ซึ่งเดินทางจากอินเดียสู่สุวรรณภูมิ หมายถึง พม่า ไทย ลาว กัมพูชา ซึ่งแต่ละประเทศก็อ้างเป็นของตน ระยะที่สอง ในสมัยพระนางจามเทวีแห่งหริภุญชัย นำเอาพระสงฆ์มาจากลพบุรี และมาประสานกับพระสงฆ์ที่มีอยู่ในแต่เดิม ในอาณาจักรโยนกเชียงแสน ระยะที่ ๓ ในสมัยอาณาจักรล้านนา ได้รับจากลัทธิลังกาวงศ์เข้ามา จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาในล้านนานั้นมีระยะเวลายาวนาน ซึ่งเมื่อคนล้านนาได้นับถือ พระพุทธศาสนาแล้วก็ต้องมีหลักอยู่ ๓ ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระธรรมที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้นั้นได้นำเผยแพร่แก่พุทธบริษัท ๔ พระสงฆ์เป็นผู้ละเพศกฤหัสถ์ได้บวชศึกษาหลักคำสอนปฏิบัติเดินตามรอยพระพุทธเจ้า และนำคำสอนนั้นมาไปเผยแพร่ได้หลายทาง เช่น การแสดงธรรม (การเทศน์) การปฏิบัติกรรมฐาน แก่ประชาชน ดังนั้นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าหากจะกล่าวได้ว่า มีตั้งแต่เกิดจนตาย ในวิถีชาวล้านนา ซึ่งมีหลักธรรมแทรกเป็นคติสอนคนในล้านนา สมัยก่อนได้สร้างเอาไว้เพราะการให้ประชาชนมาปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพานนั้นคงลำบาก เพราะวิถีชีวิตของคนล้านนาก่อนหาอาหารเลี้ยงกายและครอบครัวของตน และไม่พร้อมที่จะดำเนินไปสู่มรรคผลนิพพาน ปุณชนผู้มีกิเลสอยู่ ด้วยเหตุนี้นักปราชญ์จึงได้สร้างสิ่งต่างๆที่จะเกิดขึ้นเพื่อเกิดแห่งวรรณกรรมต่างๆ ประเพณี การแสดง ประกอบด้วยหลักธรรมสอดแทรกในเนื้อหานี้ๆ มากมาย เพื่อให้คนล้านนาได้รับธรรมะของพระพุทธเจ้าไปด้วย

^{๑๑๕}ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๑๗๕/๑๕๖.

^{๑๑๖}สมเจตน์ วิมลเกษม, *หลักสูตรภาษาล้านนา*, (เชียงใหม่ : หจก.เจริญวัฒนาการพิมพ์), หน้า ๑.

^{๑๑๗}มณี พยอมยงค์, *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย*, (เชียงใหม่ : ศ. ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

วรรณกรรมของล้านนามีมากมายที่นักปราชญ์ผู้รู้ได้แต่งขึ้นซึ่งใช้ภูมิปัญญาและความรู้ที่สร้างสรรค์วรรณกรรม อาจแบ่งเพื่อความสะดวกในการศึกษาได้ ๒ ประเภท คือ วรรณกรรมมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์ ซึ่งผู้วิจัยจะแยกออกมาให้เห็นชัดเจน

ก. วรรณกรรมมุขปาฐะ

๑. เพลงเด็ก – เพลงกล่อมเด็ก, เพลงปลอบเด็ก, เพลงประกอบการเล่นของเด็ก
๒. เพลงชาวบ้าน
๓. โวหารรักของหนุ่มสาว
๔. นิทานชาวบ้าน
๕. ปริศนาทำนาย
๖. ภาษิต – สุภาษิต – คำพร – คำกล่าวในโอกาสต่างๆ

ข. วรรณกรรมลายลักษณ์

๑. วรรณกรรมบาลี	๒. ชาดก
๓. คำนาน, ประวัติ	๔. ตำรา
๕. กฎหมาย	๖. คำสอน
๗. กวีนิพนธ์ – คร่าว-โคลง-กาพย์-คำร่ำ-ร่าย-วรรณกรรมคำขับ (ร่วมสมัย) ^{๑๒๒}	

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงวรรณกรรมที่สอนเกี่ยวกับหลักธรรมฆราวาสและหลักธรรมการครองเรือน ซึ่งจะยกพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นว่า คนล้านนามีวิถีชีวิตอยู่กับพระพุทธศาสนาหลักธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาวิถีชีวิตคนล้านนาที่นักปราชญ์ได้นำเอาหลักธรรมไปแทรกหรือแฝงไว้ให้คนล้านนาได้รู้ได้คิดในหลักธรรมนั้นๆและนำไปปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวล มี ๖ ประการ ซึ่งจะอธิบายดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ วรรณกรรมคำสอน

๒.๕.๒ คำสุภาษิตและคำพังเพยในล้านนา

๒.๕.๓ ประเพณีล้านนา เช่น การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่

๒.๕.๔ คร่าวขอ

^{๑๒๒} อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗.

๒.๕.๕ คำสอนล้านนาในลักษณะชายและหญิงที่ควรแก่การเลือกคู่ครอง

๒.๕.๖ วรรณกรรมพุทธศาสนา

๒.๕.๖.๑ วรรณกรรมคำสอน

วรรณกรรมคำสอน หมายถึง วรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายในการสั่งสอนประชาชน ส่วนใหญ่เป็นการให้ศีลธรรม ชี้ให้เห็นบาปบุญคุณโทษ และข้อประพฤติปฏิบัติของคนทุกระดับชั้นที่อยู่ร่วมกัน ตามฐานะและตามระดับขั้นของตน จึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมคำสอนเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการปกครองอย่างหนึ่งที่ปราชญ์ชาวล้านนาได้รจนาขึ้น เพื่อใช้อบรมสั่งสอนความประพฤติของคนในสังคมมาแต่โบราณ ซึ่งคำสอนส่วนใหญ่นี้ จะมีความเชื่อหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำให้คนได้ประพฤติปฏิบัติตาม^{๑๒๓}

วรรณกรรมคำสอนมีรูปแบบของการแต่งวรรณกรรม คือ จะแต่งเป็นร้อยแก้วหรือมีการแต่งรายปณอยู่ด้วย และจะแต่งขึ้นเพื่อให้เทศน์เช่นเดียวกับวรรณกรรมประเภทชาดก โดยมีการยกคาถาบาลีตั้งแล้วขยายความเป็นร้อยแก้ว ซึ่งวิธีการสอนนั้นมีทั้งการเทศนาโวหารและสาธกโวหาร โดยการยกอุทาหรณ์เป็นนิทานประกอบ^{๑๒๔}

วรรณกรรมคำสอนโดยมาก จะเป็นการสอนให้คนในชุมชน ในสังคมรู้จักการวางตน รู้จักการประพฤติตนเพื่อที่จะได้สามารถอยู่ในกรอบอันเป็นที่ยอมรับตามกติกาของสังคมซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่คนส่วนใหญ่ในสังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่ควรกระทำ อันอาจจะปรากฏในช่วงเวลาหนึ่งหรือเป็นแบบอย่างปฏิบัติต่อกันมาในสังคมแห่งนั้น โดยมีสถาบันทางสังคมที่สนับสนุนหลักปฏิบัติมีอยู่ ๒ สถาบัน คือ สถาบันทางการเมือง และสถาบันทางศาสนา^{๑๒๕}

แม้หลักธรรมฆราวาสก็มีใช้มีเพียงในอยู่ในพระไตรปิฎกเท่านั้น แต่ผู้เป็นนักปราชญ์ล้านนาก็ได้แต่งหนังสือหรือพับสาที่ปรากฏว่ามีหลักธรรมฆราวาสธรรมที่ได้สอดแทรกในเรื่องที่ตนได้แต่งขึ้นนั้นๆ เพื่อให้ผู้ได้รับฟังและอ่านเกิดการคิด และการรู้หลักธรรมและนำไปปฏิบัติ แม้จะไม่วรรณกรรมที่จริงจึงเหมือนพระภิกษุสอนนักเรียนตรี โท เอก และพระภิกษุสามเณรมีเวลามากที่ศึกษาค้นคว้าหลักธรรมต่างๆ แต่ถ้าเป็นคฤหัสถ์ผู้มีความอันเกี่ยวข้อต้องแสวงกิน กาม เกียรติ และ

^{๑๒๓} ภูมิพล จันทน์หอม, วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา, (เชียงใหม่ : ตริสวิน, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๔.

^{๑๒๔} ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, โครงการ “วรรณกรรมคำสอนล้านนา : ลักษณะเด่นภูมิปัญญาและคุณค่า” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ : สำนักกอง, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑.

^{๑๒๕} วิรุทธ นาคเจริญ, การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมที่ใช้เทศน์ในพิธีศพแบบล้านนา, (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ๖๒.

ต้องอยู่กับครอบครัว และหน้าที่ต่างๆ ที่ต้องทำ ดังนั้นการศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจึงไม่มีเวลาศึกษา จึงได้ฟังวรรณกรรมคำสอนต่างๆ

ดังนั้นผู้มีปัญญาจึงได้เขียนวรรณกรรมคำสอนมากมายที่มีสอนเรื่อง พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ พระธรรมที่สอนก็เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน คงหนีไม่พ้นหลักของฆราวาสธรรมที่มีอยู่ในวิถีของคนล้านนา ซึ่งมีวรรณกรรมคำสอนซึ่งเป็นวรรณกรรมคำรา ซึ่ง ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี ได้กล่าวไว้ว่า วรรณกรรมคำราล้านนา ในที่นี้ใครจะจำกัดขอบเขตให้ หมายถึงวรรณกรรมที่จะสามารถยึดถือเป็นแบบฉบับในการปฏิบัติ หรือเป็นมาตรฐานในการอ้างอิงต่างๆ ซึ่งอาจแยกได้ดังนี้

๑. จารึก

๒. คำรา

๓. กฎหมาย

๔. วรรณกรรมคำสอน

๕. คำราวิชาการแขนงต่างๆ^{๑๒๖}

เหตุที่ผู้วิจัยได้เลือกวรรณกรรมคำสอนนั้นเพราะผู้แต่งวรรณกรรมนั้นได้นำหลักธรรมทางศาสนาได้ไปมีส่วนสำคัญในวรรณกรรมนั้นด้วย เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า พระพุทธศาสนาในเขตล้านนามีอายุยาวนานและฝังลึกในจิตใจของคนล้านนาจึงเป็นบ่อเกิดสิ่งที่ดีหลายๆ ประการ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างที่ท่าน ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี ได้กล่าวว่า วรรณกรรมคำสอนของล้านนาไทยนี้อาจเห็นได้จากสภาพคำกล่าวหรือสุภาษิต ซึ่งจะกล่าวต่อไป และคำสอนที่ผู้มีประสบการณ์ประสงค์จะสื่อไปยังผู้อื่นนั้นอาจปรากฏในรูปของกฎหมาย หรือ ในแง่ของคำสอนที่แทรกอยู่ในวรรณกรรมอื่นๆ เช่น ชาดก หรือกวีนิพนธ์ และอาจปรากฏในแง่ของประมวลคำสอนที่รจนาไว้อย่างไพเราะก็ได้^{๑๒๗} ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเรื่อง พระลอสอนโลก^{๑๒๘} ดังที่ปรากฏในงานของ มณี พยอมยงค์ พอเป็นตัวอย่างในหลักธรรมที่เป็นฆราวาสในวิถีล้านนาเท่านั้น

๒.๕.๑.๑ พระลอสอนโลก^{๑๒๙}

^{๑๒๖} อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๓.

^{๑๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๕.

^{๑๒๘} โครงวิสูตรสอนโลกนั้นคล้ายกับ พระลอสอนโลก และเจ้าวิสูตรสอนหลาน จนน่าจะเชื่อว่ามีต้นกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกัน. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๐.

^{๑๒๙} ในพระลอสอนโลกเรียกว่า “โอกาสคำสอน” “โอวาทผจงสอนสั่ง” “บวรณจาริต” “ไม้ได้ชี้” “สั่งสอน”. อ้างใน มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ศ. ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๐.

จารีตคำสอนพระลอสอนโลก นักปราชญ์สมมุติว่าเป็นพระราโชวาทของพระลอสอนไว้ ตอนจะเสด็จข้ามแดนแมนสรวงไปหาพระเพื่อนพระแพงที่เมืองสอง การเสด็จไปของพระองค์คราวนี้มีความเป็นห่วงอาณาประชาราษฎร์มากจึงทรงประทานคำสอนไว้หลายประการ เพื่อประชาชนชายหญิง พระชายาและขุนนาง เพื่อให้เลิกละสิ่งไม่ถูกต้องผิดจารีตประเพณี แล้วหันมาประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ชอบ ผู้วิจัยของนำเสนอเฉพาะที่เป็นหลักธรรมของพระลาวาสเท่านั้น ซึ่งเหมาะสำหรับงานวิจัยในแนวทางธรรมที่ใช้ในการครองเรือนคือ พระลาวาสธรรม

กล่าวถึงหญิงมีคุณสมบัติต่อสามี ๕ ประการ

๑. เตรียมเครื่องห่มเสื้อผ้าให้สามี
๒. ดูแลจัดบ้านอย่างสวยงาม
๓. เก็บงำข้าวของไว้อย่างดี
๔. สามีเจ็บป่วยเฝ้าดูแล
๕. พุดจาอ่อนหวานต่อสามี

สามีมีคุณธรรมต่อภรรยา ๑๐ ประการ

๑. หาเงินทอง
๒. เป็นหัวหน้าครอบครัว
๓. เป็นผู้สั่งสอนภรรยาและลูก
๔. เป็นผู้คิดเกี่ยวกับความเจริญของครอบครัว
๕. เลี้ยงดูภรรยาและบิดามารดาของตนและของภรรยา
๖. ช่วยปกปิดภรรยาให้พ้นผิด
๗. สร้างที่อยู่อาศัย
๘. มีใจกว้างขวาง รักญาติพี่น้อง
๙. ไม่ทอดทิ้งภรรยาและลูกยามเจ็บป่วย
๑๐. เป็นตัวอย่างให้ภรรยาประพฤติ

หญิงที่มีสามีควรปฏิบัติในสิ่งต่อไปนี้

๑. ไปสู่เรือนสามีอย่าถือยศศักดิ์ต้องช่วยทำงาน
๒. อย่าเอาแต่แต่งตัวประพินพิวยั่ววน
๓. ต้องสำรวมระมัดระวังตน
๔. เวลาค้าต้องจุตไฟ
๕. ปูที่นอนให้เรียบร้อย

๖. ให้กราบเท้าสามีเวลาเข้านอน
๗. ยานอนสูงกว่าสามี
๘. ดื่นแต่เช้าลุกขึ้น นึ่งข้าวทำอาหาร
๙. เตรียมน้ำล้างหน้าให้สามี
๑๐. เวลาเตรียมอาหารให้ระวังความสะอาด
๑๑. ยานินทาสามีทั้งต่อและลับหลัง
๑๒. ไม่พูดจาข่มขู่สามี
๑๓. ทำงานอะไรควรตามสามี
๑๔. พิจารณาทำสิ่งที่ควรไม่ควร

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนที่ได้ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างนั้นแม้มิได้เน้นหลักคำสอนที่เป็นธรรมะล้วนๆ แต่ได้แทรกตามวิถีชีวิตของคนล้านนานั้นให้ทราบถึงหลักปฏิบัติของสามีและภรรยาตามหลักคำสอนของพระลอสอนโลกที่นักปราชญ์ล้านนาได้แต่งขึ้น

๒.๕.๑.๒ ธรรมคาสอนโลก

เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหามุ่งสอนชาวบ้านทั่วไปให้รู้หลักการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้ถูกต้องเหมาะสมโดยเฉพาะการปฏิบัติตัวของภรรยาต่อสามี เพื่อความปกติสุขและความเจริญของครอบครัว ผู้แต่งใช้คำเรียบๆ ง่ายๆ มีความหมายตรงตามที่ต้องการสื่อไปยังผู้อ่าน แต่ก็ประกอบด้วยศิลปะการประพันธ์ จากการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงสังคม วรรณกรรมคำสอนล้านนาเรื่อง ธรรมคาสอนโลกสะท้อนให้เห็นค่านิยมเกี่ยวกับสตรีโดยจะมีคำสอนให้สตรีรู้จักปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาที่ดี นอกจากนี้ยังมีคำสอนในเรื่องต่างๆ ไปเพื่อให้นำไปใช้เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันให้ถูกต้องเหมาะสมอันจะนำมาซึ่งความสุขความเจริญของครอบครัว และยังสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมความเชื่อของชาวล้านนาหลายประการ นับว่าวรรณกรรมคำสอนล้านนาเรื่องธรรมคาสอนโลก เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตชาวล้านนาในอดีตได้เป็นอย่างดี^{๓๐๐}

ดังนั้นผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเรื่อง ธรรมคาสอนโลก บางเนื้อหาที่สอนเกี่ยวกับหลักฆราวาสธรรมหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนในเรื่องการครองเรือน ดังนี้

^{๓๐๐}นางสาวประครอง กระแสชัย, วิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนล้านนาไทย เรื่อง ธรรมคาสอนโลก, (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต : วิทยาลัยครูลำปาง, ๒๕๓๔), บทคัดย่อ ก-ข.

การปฏิบัติตัวของสตรีในหน้าที่ของภรรยาที่ดี ได้รับการยกย่องว่าเป็นนางแก้วหรือแม่ศรีเรือน เช่น การเอาใจสามี ขยันหมั่นเพียร มานะอดทน รักความเป็นระเบียบเรียบร้อย อยู่กับหย้าเฝ้ากับเรือน เคารพยำเกรงสามี มีวาจาไพเราะอ่อนหวาน ซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อสามี เช่น

“ทีนนานา นางจันทาก็ไปตักน้ำมาอาบล้างหื้อผัวแล หอเรือนเสีย แล้วก็ไปเอาข้าวมาสู่กัน”^{๑๑๑}

“นางก็มีวิสัยคิดรอดอันผิดเถียงกันจุ่มคำ ย้อนนางแก้วยอดจันทามีประยาตมเล้าแก่เจ้าสามี นางก็มีคำจากอืดอ่อน...นางก็บ่ปากด้านจาแจ้งเป็นคำแรงอ้ายอี นางก็บ่เกียดสมเสียดโกรธา นางก็มีคำจาหวานลมเล้าแก่เจ้าตนเป็นผัว แลนา”^{๑๑๒}

ยังมีวรรณกรรมคำสอนมากมายที่คนล้านนาได้แต่งไว้ซึ่งผู้สนใจสามารถศึกษาได้เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาและการทำงานของตนเอง

๒.๕.๒ คำสุภาษิตและคำพังเพยในล้านนา

สุภาษิต หมายถึง คำพูดที่พูดออกมา ไม่ว่าจะเป็นทำนองสำนวนโวหาร หรือคำพังเพย มีเนื้อความหรือความหมายที่ดี มักเป็นคำดัดเตือนสั่งสอน หรือเตือนใจให้ระลึกถึงอยู่เสมอ มีอยู่ ๒ ประเภท คือ คำสุภาษิตประเภทที่ พูด อ่าน หรือเข้าใจเนื้อความได้ทันที โดยไม่ต้องแปลความหมายคำสุภาษิตประเภทที่ พูด อ่าน หรือฟังแล้วยังไม่เข้าใจเนื้อความนั้นในทันที ต้องนึกตรึกตรอง หรือแปลความอีกที

สุภาษิตล้านนา คือ คำภาษิตที่ถูกแต่งโดยคนล้านนา โดยใช้ภาษาล้านนาในการแต่ง เพื่อใช้ในการสั่งสอนคนในท้องถิ่นล้านนา โดยแต่งจากมูลเหตุต่างๆ ในอดีต เช่น เกิดจากธรรมชาติ เกิดจากการละเล่น เกิดจากการกระทำ เกิดจากสิ่งแวดล้อม เกิดจากอุบัติเหตุ เกิดจากแบบแผนประเพณี เกิดจากศาสนา เป็นคำพูดที่บอกเล่าสืบเนื่องกันมา ซึ่งเรียกว่า คำบ่เก่า แปลว่า ถ้อยคำที่ยังคงความเป็นอมตะเสมอ ไม่เคยเก่า ก็นใจเห็นภาพชัดเจน คำสุภาษิตมักไม่ยาวมากนัก คงขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่ต้องการกล่าวถึง มีลักษณะคล้องจองกันเป็นคำประพันธ์ซึ่งโดยมากจะเป็นร้อยสั้น แต่ก็มียาวจำนวนหนึ่งที่ بلندถึงหลักยี่สิบกว่า^{๑๑๓}

^{๑๑๑} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

^{๑๑๒} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

^{๑๑๓} อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๔-๘๕.

คำพังเพย หมายถึง กลุ่มคำที่กล่าวขึ้นมาลอยๆ มีลักษณะติชมหรือแสดงความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อเตือนให้คิด ซึ่งแต่งมาจากเหตุการณ์ต่างๆในอดีต

ปัจจุบันมีหนังสือหรือเอกสารมากมายที่ออกเผยแพร่สุภาษิตและคำพังเพยล้านนา ในที่นี้ผู้จัดทำได้นำ กำบ่าเก่า ซึ่งเป็นหนังสือที่ทางสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จัดพิมพ์ขึ้นมา ซึ่งหนังสือ กำบ่าเก่าเล่าไว้ เล่มนี้ เป็นการรวบรวมคำสุภาษิตของชาวล้านนา ซึ่งเป็นคติสอนใจที่ชาวบ้านในท้องถิ่นได้ยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สุภาษิตเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อ ระบบความคิด และคุณค่าของคนล้านนาในการปฏิบัติตน และระบบคุณค่าของสังคมล้านนาที่เกี่ยวกับครอบครัว^{๓๔} ความสัมพันธ์ของคนในสังคม และคติคำสอนเกี่ยวกับการทำมาหากินซึ่งชี้ให้เห็นถึงความคิดและโลกทัศน์ของคนในอดีตที่มีต่อวิถีชีวิตของคนล้านนาและสังคม ในที่นี้ผู้วิจัยได้เสนอตามสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้แบ่งเป็น ๗ ประเภท ซึ่งขอยกตัวอย่างเกี่ยวข้องกับหลักธรรม ขรรวาส คือ

๒.๕.๒.๑ คลอง^{๓๕} กริยา-วาจา^{๓๖}

ปากหวานก้นส้ม ตางในขมเหมือนบ่าแคว้ง^{๓๗}

ความหมาย “ปากหวานก้นส้ม” การที่ปากกับใจไม่ตรงกัน คือต่อหน้าพูดจาไพเราะ พุคดี แต่ในใจตรงกันข้ามกับคำพูด “ตางในขมเหมือนบ่าแคว้ง” หมายถึงบุคคลที่มีจิตใจไม่บริสุทธิ์ต่อผู้อื่นมีแต่ความคิดอิจฉาริษยา มุ่งร้ายผู้อื่นตลอดเวลา ตรงกับสุภาษิตภาคกลาง “ปากปราศรัย น้ำใจเชือดคอ”

ศัพท์ ปากหวาน หมายถึง พูดจาไพเราะ
ตางใน หมายถึง ภายใน
บ่าแคว้ง หมายถึง มะเขือพวง

๒.๕.๒.๒ คลองคน

เหลืกบ่เหลืยมเป็นบ่เอาจิ คนบ่ดีเป็นบ่ใจ^{๓๘}

^{๓๔}สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, กำบ่าเก่าเล่าไว้, (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๔๐), คำนำ.

^{๓๕}ใช้คำว่า“คลอง” ซึ่งมีความหมายถึง ทาง หรือแนวทางปฏิบัติหน้าหน้าแต่ละหมวด แทนคำว่า “ครอง” ที่ให้นัยถึง การปกครอง หรือ การดำรงไว้รักษาไว้ เช่น ครองสิกขา ครองชีพ ครองตัว, เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒).

^{๓๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

^{๓๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๓๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

ความหมาย “เหล็กบ่เหล็ยมเป็นบ่เอาจิ” หมายถึง เหล็กที่ไม่แหลมคม คนจะไม่เอามาใช้วัตถุ เพราะเมื่อใช้แล้วก็จะไม่สามารถใช้ให้เจาะทะลุได้ และอาจทำให้วัตถุเสียหายได้ “คนบ่ดีเป็นบ่จิ” หมายถึง คนไม่ดีไม่มีใครอยากจะทำ เพราะคนไม่ดีอยู่ที่ไหนมักจะนำความเดือดร้อนมาให้อยู่เสมอ

ศัพท์ บ่เหล็ยม หมายถึง ไม่แหลม

จิ หมายถึง ไข ปั่นเข้าให้เป็นรูด้วยสว่าน

๒.๕.๒.๓ คลองความเพียรและการทำมาหากิน

ถ้าใครอยากกินเข้า หื้อหมั่นใจเฮ้น^{๓๕}

ความหมาย ชาวนาที่มีอาชีพทำนา ถ้าต้องการได้ข้าวมากๆ จะต้องหมั่นดูแลเอาใจใส่ บำรุงดิน หรือกำจัดแมลงอย่างสม่ำเสมอ เป็นสุภาษิตสอนคนให้ขยันหมั่นเพียร อดทน เอาใจใส่ ในกิจการงานที่กำลังทำซึ่งจะทำให้งานนั้นประสบผลสำเร็จด้วยดี

ศัพท์ ใจ หมายถึง ดูแล, สอดส่อง, ไปเยี่ยม

๒.๕.๒.๔ คลองความสัมพันธ์กับผู้อื่น

คนหมั่นยากไร้มีคนสงสาร คนคร้านแอวยานไผ่จ้อบหน้า^{๔๐}

หมายถึง “คนขยันมีแต่คนสงสาร คนเกียจคร้านไม่มีใครชอบหน้า” เป็นคนขยันเป็นคนชอบทำงาน และคอยช่วยเหลือกิจการงานของผู้อื่นตลอดเวลา เมื่อไปที่ไหนก็ไม่มัววันอดตาย ย่อมมีคนสงสาร เห็นใจและคอยให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอ ตรงกันข้ามกับคนเกียจคร้าน สันหลังยาว ไม่เคยช่วยเหลือผู้อื่น ดังนั้นเมื่อมีเรื่องเดือดร้อนจึงไม่มีใครสงสาร อยากให้ความช่วยเหลือ

ศัพท์ แอวยาน หมายถึง สันหลังยาว

ไผ หมายถึง ใคร

๒.๕.๒.๕ คลองคน

เกิดมาเป็นคนเข้าห้วยไค้ก็หื้อมันสุด ขุดห้วยไค้ก็หื้อมันตึก^{๔๑}

ความหมาย “เกิดมาเป็นคนเข้าห้วยไค้ก็หื้อมันสุด” หมายถึง เกิดเป็นคนเข้าไปห้วยไค้ก็ไปให้ถึง “ขุดห้วยไค้ก็หื้อมันตึก” หมายถึง หากขุดห้วยไค้ก็ควรขุดให้ถึง เพราะคนโบราณ

^{๓๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

^{๔๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

^{๔๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

มักจะหากินอยู่กับป่ากับห้วยหาสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นอาหาร ดังนั้น เมื่อไปถึงห้วยแล้วจึง
จำเป็นที่จะให้มีความอดทน มีความมานะพยายามที่จะฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ เพื่อให้ถึงจุดหมายที่
ต้องการ ทั้งด้านการศึกษา และการทำงาน

ศัพท์ สูด หมายถึง จบ, ลั้น
ดื่ก หมายถึง ถึงที่สุด

๒.๕.๒.๖ คลองความรักและการคลองเรือน
ผัวนับถือเมีย เงินคำเต็มเขยก็เลี้ยง
เมียบ่นับถือผัว เงินคำก่องเต้าหู้ก็เลี้ยง^{๑๔๒}

ความหมาย “สามีไม่นับถือภรรยาแม้มีทองคำเต็มยั้งข้าวก็หมด ภรรยาไม่นับถือ
สามี แม้มีทองคำกองเท่าสีรชะก็หมด” เป็นภาษิตที่สอนสามีภรรยาต้องมีความเข้าใจกัน ให้ความ
นับถือเข้าใจกันจึงจะครองชีวิตคู่อยู่ด้วยกันยืนยาวนานและมีความสุข

ศัพท์ คำ หมายถึง ทองคำ
เลี้ยง หมายถึง หมด ลั้น
ก่องเต้าหู้ หมายถึง กองเท่าสีรชะ
เขย หมายถึง ยั้งข้าว
ผัวเป็นหิง เมียเป็นข้อง^{๑๔๓}

ความหมาย “สามีให้ทำตัวเป็นสวิง” คือให้ขยันทำงาน “ภรรยาให้ทำตัวเป็นข้อง”
คือให้รู้จักเก็บออมเงินที่หามาได้ไว้ เป็นภาษิตที่สอนคนครองเรือน สามีและภรรยาจะต้องช่วยเหลือ
กันทำมาหากิน ถ้าสามีทำอย่าง ภรรยาก็ต้องทำอีกอย่าง จึงจะทำให้ชีวิตคู่ในการครองเรือนประสบ
ความสุขความสำเร็จ

ศัพท์ ข้อง หมายถึง เครื่องจักสานสำหรับใส่ปลา รูปทรงคล้ายตระกร้าปากแฉก
อย่างคอกหม้อดิน ฝาปิดทำเป็นงา คือ ทำเป็นซี่ๆ ปลายสอบเข้าหากันเพื่อไม่ให้ปลา
เข้าไปแล้วออกมาได้

หิง หมายถึง สวิง คาบ่ายที่ทำเป็นถุงใช้เป็นเครื่องซ่อนปลา

^{๑๔๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

^{๑๔๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

๒.๕.๒.๓ คลองศีล-คลองธรรม

นอนบิไว้พระเจ้า เหมือนกินเข้าไหนดัน^{๑๔๔}

ความหมาย “กินเข้าไหนดัน” หมายถึง การรับประทานข้าวที่หนึ่งไม่สุก เนื่องจากถมิไห ซึ่งเป็นแผ่นไม้ที่เจาะรูใช้รองกันไหสำหรับนั่งข้าวนั้นมีเมล็ดข้าวไปอุดตันทำให้อิน้ำขึ้นได้น้อย ข้าวเหนียวที่หนึ่งไม่สุกดี ทำให้รับประทานไม่อร่อย เป็นสุภายิตที่ใส่สอนลูกหลานให้ไว้พระสวคมนตรีก่อนนอนทุกคืน เพราะการปฏิบัติธรรมช่วยทำให้จิตใจสงบ สามารถกล่อมเกลาคจิตใจคนให้ดีขึ้นได้ มีความเมตตาต่อสรรพสิ่ง แต่ถ้าไม่ปฏิบัติธรรมก็จะไม่มีวันที่รู้จักธรรมะในชีวิตกลายเป็นบุคคลที่เห็นแก่ตัว ขาดความเมตตา หรือขาดการให้อภัยผู้อื่น เปรียบเหมือนการกินข้าวไหนดันที่ไม่มีช่องของอิน้ำขึ้น ข้าวก็จะไม่สุก (คนล้านนาชอบกินข้าวเหนียวแต่ก่อนสมัยโบราณมาแล้ว)

ศัพท์ ไห หมายถึง ภาชนะที่ทำด้วยไม้ (ไม้สัก ไม้แดง หรือไม้ไผ่สาน ด้านล่างมีแผ่นไม้เจาะเป็นรูเพื่อให้อิน้ำระเหยเข้าได้ ใช้นั่งข้าวเหนียว)
 ดัน หมายถึง ไม่โปร่ง ทึบ

จะเห็นได้ว่าคำสุภายิตหรือคำพังเพยในล้านนานั้น ยังได้นำเอาหลักธรรมทางศาสนาพุทธไปสอนแต่การสอนนั้นสอนแบบให้คิดมิได้มีการสอนแบบเน้นหัวข้อธรรมะ แต่เป็นการสอนที่ผู้ฟังและผู้อ่านได้ปฏิบัติก็จะเกิดผลแก่ตนเอง ทำให้ชีวิตของตนเองมีความสุขและความเจริญ การสอนธรรมะไม่จำเป็นที่ต้องนั่งสอนหรือเทศน์สอน แต่บางครั้งการสอนแบบเอาธรรมะของพระพุทธเจ้าไปสอดแทรกในวิถีชีวิตนั้นๆ แม้ในงานประเพณีก็ได้้นำเอาหลักธรรมไปสอดแทรกด้วย ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเพณีล้านนาที่บ่งบอกถึงหลักมรรคาธรรมในวิถีล้านนา

๒.๕.๓ ประเพณีล้านนา

ประเพณีเกี่ยวกับมรรคาธรรมในวิถีชีวิตล้านนาผู้ทำวิจัยได้ลงละเอียดเกี่ยวกับประเพณีมากเพราะงานวิจัยนี้ค้นคว้ากับหลักมรรคาธรรม ซึ่งจะกล่าวภาพรวมเท่านั้น ว่ามรรคาธรรมมีในวิถีชีวิตล้านนาหรือไม่ ซึ่งผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลพบว่ามียุซึ่งผู้วิจัยนำมาเสนอในที่นี้พอเป็นตัวอย่างเท่านั้น

จากการศึกษาพบว่าประเพณีจะเกิดขึ้นได้เพราะความเชื่อที่เป็นการเริ่มต้นของคนเรา ความเชื่อเป็นสิ่งแรกแห่งคุณธรรมและแนวปฏิบัติทั้งหลาย เมื่อคนเรามีความเชื่อในสิ่งใดสิ่ง

^{๑๔๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๒.

หนึ่ง เห็นเป็นคุณค่าและนำมาปฏิบัติสืบทอดไปจนชั่วลูกชั่วหลาน สิ่งเหล่านั้นกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี^{๑๔๕}

ในที่นี้จะนำเสนอเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงานของชาวล้านนา และประเพณีขึ้นบ้านใหม่ของคนล้านนาเท่านั้นซึ่งทุกประเพณีมักจะมีธรรมเนียมสอดแทรกในประเพณีนั้นทุกอย่างเสมอเพราะชาวล้านนานับถือพุทธศาสนา ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นในประเพณีล้านนาจึงมีศาสนาควบคู่ด้วย

ประเพณีการแต่งงานของชาวล้านนานั้น ซึ่งเรียกว่า ประเพณีกินแขกแต่งงาน^{๑๔๖} ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอบางส่วนว่า หลักธรรมของพระศาสนาได้มีส่วนในประเพณีในช่วงใดจะได้นำเสนอ ดังนี้

๒.๕.๓.๑ การแต่งงาน

ความหมายของประเพณีกินแขกแต่งงานนั้น หมายถึง การกินแขก คือ การเชิญผู้ที่เคารพนับถือ และมิตรสหายเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาร่วมรับประทานอาหาร เนื่องในงานมงคลสมรสหรืองานแต่งงาน งานที่มีสภาพใหญ่โตต้องเชิญผู้คนมาเป็นจำนวนมาก ทำนองที่ว่า งานนี้จุ^{๑๔๗}แขกได้มาก จึงเรียกกงานแต่งงานว่า “งานกินแขก” ดังคำในสมัยใหม่พูดถึงงานที่มีคนมาร่วมมากเรียกว่า “งานช้าง”^{๑๔๘}

การกินแขก เป็นชื่อของการแต่งงานล้านนาไทย

การแต่งงาน มงคลสมรส งานวิวาห์ เป็นชื่อเรียกกันในภาคกลางของไทย

การกินแขกแต่งงานของล้านนานั้นชาวบ้านทั่วไปมักจะเรียกคำเป็นพื้นๆ ว่า “เอาฟัวเอาเมีย”^{๑๔๙} หมายถึงการที่ชายหญิงมาผูกสมักรักใคร่กัน หวังจะร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมชีวิตกันฉันสามี

^{๑๔๕} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส. ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^{๑๔๖} สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ประเพณีพิธีกรรมเมืองเชียงใหม่, (เชียงใหม่, บริษัท เชียงใหม่พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๓.

^{๑๔๗} จู ในที่นี้หมายถึง บรรจุ คือ งานนี้รองรับแขกที่ได้รับเชิญมีจำนวนมาก, รับคน/แขกได้จำนวนมาก. อ้างใน มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส. ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๘.

^{๑๔๘} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส. ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๘.

^{๑๔๙} อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๒.

ภรรยา อันเป็นกฎของธรรมชาติที่ให้ชายหญิงเมื่อถึงวัยหนุ่มสาวได้รักกันและสมสู่อยู่ด้วยกัน อันเป็นหลักเกณฑ์ทางมนุษยชาติพันธุ์วิทยา

พิธีกรรมของการแต่งงานของชาวล้านนานั้น มี ๓ วิธี คือ

๑. การแต่งงานแบบผิดผี

๒. การแต่งงานแบบสู่ขอ

๓. การแต่งงานของเจ้านาย

ผู้วิจัยไม่ขอลงรายละเอียด เพราะเนื้อหาจะมีมาก จึงขอเสนอเนื้อหาเฉพาะการแต่งงานที่มีความเกี่ยวข้องกับขบาวาธรรมเท่านั้น ดังนั้นการแต่งงานของคนล้านนาที่เรียกว่า การแต่งงานกินแขกการแต่งงานกินแขกของล้านนานั้นจะมีประเพณีอีกอย่างคือ การฮ้องขวัญ (การร้องขวัญ) การร้องขวัญนี้มีการแต่งงานแบบที่ ๒ และแบบที่ ๓ เท่านั้น ซึ่งผู้ทำพิธีคือ ปู่อาจารย์^{๕๐} ซึ่งจะให้หญิงนั่งซ้าย ชายนั่งขวา เอาขันปอกมือหรือพานบายศรีไว้ตรงกลางแล้วให้เจ้าบ่าวเอาแหวนหรือสร้อยสวมใส่ให้แก่เจ้าสาวเป็นที่เรียบร้อยจากนั้นก็เชิญปู่อาจารย์ทำพิธีปิดเคราะห์ ฮ้องขวัญ เจ้าบ่าวเจ้าสาว และผูกข้อมือพร้อมกล่าวคำอวยชัย ให้พรและเชิญพ่อแม่แขกผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายตลอดถึงแขกที่ได้รับเชิญมาในงานผูกข้อมือตามลำดับ จากนั้นจึงเข้าห้อง ไหว้พ่อแม่แม่ตามพิธีการต่อไป

คำเรียกขวัน/ร้องขวัญ/สู่ขวัน

คือคำกล่าวที่เรียบเรียงขึ้นด้วยฉันทลักษณ์ร้อยยาวแบบสำนวนเทศน์ ซึ่งเมื่อผู้ประกอบพิธีมีความชำนาญมากขึ้นก็อาจไม่ต้องร่างต้นฉบับไว้ก่อนก็ได้ คือสามารถกล่าวด้วยปฏิภาณในฉันทลักษณ์ร้อยยาวเป็นกลอนเทศน์ด้วยลีลาที่ไพเราะแบบการเทศน์มหาชาติ ในที่นี้จะเสนอคำเรียกขวันคู่บ่าวสาวเท่านั้น^{๕๑} คำเรียกขวันคู่บ่าวสาว ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับขบาวาธรรมดังนี้ ยกตัวอย่าง “คำเรียกขวันคู่บ่าวสาว” ดังนี้

“.....มัดมือเบื้องซ้ายบ่หื้อขวันเจ้าหนี หื้อมีความดีสมสู่สร้าง อย่าเป้นหม้ายเป้นร้าง คุ่มเช่นขาวซีวัง เปนผัวเป้นเมียกันแล้วอย่าผิดเถียงกัน เปนโกลา นันอย่างอื้ออย่างอัน คันผัวเป้นไฟหื้อเมียสายใจเจ้าจูงเป้นน้ำเทียงเจริญดี โกรธสังอันใดเล็กน้อย อย่าไฟฟุ้งฟายหนี หื้อพิจารณาหื้ออดดีดีหื้อมันถูกต้อง อย่าไฟเป้นค้อนด่าแข่งบ่เป้นมงคล มัดมือเจ้าทั้งสองคนคืหื้อ

^{๕๐} พ่ออาจารย์ ปู่อาจารย์ เจ้าพิธี มรรคนายก

^{๕๑} คำเรียกขวันมี ๔ สำนวน ๑) คำเรียกขวันสำนวนแบบโบราณซึ่งอาจนำไปประกอบขึ้นเป็นสำนวนในการเรียกขวันอื่นตามโอกาสที่เหมาะสมต่าง ๆ ได้, ๒) คำเรียกขวันคู่บ่าวสาว, ๓) คำเรียกขวันลูกแก้ว และ ๔) คำเรียกขวันจัว/ควาย. อ้างใน อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕.

มีปราณีแผ่กว้าง อย่าไปคิดร้ายหือคิดเป็นผัวนึ่งเมียเดียว ข้างผัวเมียคืหือเจ้าพ่อเลงเหลียว จักทำอันใดคือย่าไปตามใจเองเดียว หือปรึกษากันนือเจ้า **สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ** รัมม์ลีประการนี้เล่า อย่าได้ประมาทหลงลืม เมื่อมีรัมม์ลีประการนี้ไว้บ่ได้ขัดขึ้น เทียงมีอายุยืน เจริญก้าวหน้า บ่ได้ตกต่ำซ้ำเทียงเจริญดี อย่าได้เป็นผัวเปรตเมียผี หือเป็นผัวแสงเมียแก้ว เทียงจักก้าวหน้าไปบ่แล้วเข้าสู่ความเจริญไพ ชยตุ ภว ชยมงฺคละฯ สพุพิติโยฯ^{๔๒}

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า หลักธรรมของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่ในวิถีชีวิตของชนล้านนาไม่ว่าเกิดแก่ เจ็บ ตาย การประเพณีต่างๆ นักปราชญ์ได้นำเอาหลักธรรมนั้นไปสอดแทรกในที่ประเพณีต่างๆ เพื่อผู้ฟังได้เกิดความคิดและนำไปปฏิบัติ แม้ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ นักปราชญ์ก็ได้นำหลักธรรมฆราวาสธรรมอยู่ในคัมภีร์ซึ่งเป็นการแสดงธรรมหรือเทศน์ให้ผู้เป็นเจ้าบ้าน ได้ฟังหรือแขกที่มาร่วมงานได้รับฟังกัน ดังนั้นผู้วิจัยของยกตัวอย่างประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ล้านนาว่าหลักฆราวาสธรรมนั้นมีในวิถีล้านนาจริงๆ

๒.๕.๓.๒ ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่

หลังจากการสร้างบ้านเสร็จแล้ว ชาวล้านนาไทยจะทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ตามพิธีกรรมที่ทำกันมาแต่โบราณ ซึ่งแต่ละพื้นที่ต่างกัน ตามคติความเชื่อของคน ซึ่งผู้ทำวิจัยขอเสนอพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น ไม่ลงละเอียดมากนักดังนี้

การเตรียมการก่อนขึ้นบ้านใหม่ ในสมัยก่อนเมื่อจะมีพิธีการขึ้นบ้านใหม่ เจ้าภาพจะให้ลูกหลานหรือคนที่รู้จักมักคุ้นกันที่มีความคารมดีออกไปบอกบุญแก่เพื่อนบ้านที่ตนเคารพนับถือว่าจะมีการขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งล้านนาเรียกว่า “ขึ้นเฮือนใหม่”^{๔๓} ในวันที่เป็นมงคลฤกษ์ตามการแนะนำของพระหรือปู่อาจารย์ตามพิธีโหราศาสตร์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของประชาชนหรือของหมู่บ้านเป็นผู้รู้ราชาดา รู้ฤกษ์พามาที่ รู้รีตคลองประเพณีต่างๆ โดยการหาวันมักจะทำตามคัมภีร์โหราศาสตร์ เรียก “หาเมื่อจันทร์วันดี”^{๔๔} เมื่อได้วันยามฤกษ์ดีก็นิมนต์พระสงฆ์ การขึ้นบ้านใหม่ของคนชาวล้านนามีอยู่ ๓ แบบ

๑. นำพระพุทธรูปขึ้นผู้เฒ่าผู้แก่อวยพร ใช้สำหรับเจ้าของบ้านที่มีกำลังทรัพย์น้อย ไม่สามารถจะเชิญแขกหรือนิมนต์พระสงฆ์เป็นจำนวนมากได้ เพราะที่อยู่เป็นเรือนบ้านหลังเล็กๆ จึงบอกกล่าวแก่ผู้เฒ่า ผู้แก่มาอวยพรให้เท่านั้น

^{๔๒} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

^{๔๓} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส. ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๕.

^{๔๔} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๘๐.

๒. การนิมนต์พระสงฆ์มานำขึ้นม้าน้ำและมีเทศน์ คือ นิมนต์พระสงฆ์ใกล้บ้านมานำขึ้นบ้านใหม่หรือมาเป็นผู้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แล้วฟังพระธรรมเทศน์ ๑ กัณฑ์ ทางล้านนาเรียกว่า “ฟังธรรม” ^{๔๕}

๓. การนิมนต์พระสงฆ์มาสวดถอนและเจริญพระพุทธมนต์ คือ เจ้าภาพนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๕,๗,๙ รูป มาสวดถอน ^{๔๖} แล้วเจริญพระพุทธมนต์ ปัจจุบันนี้แบบที่ ๒ กับ ๓ มาร่วมกัน คือ พระสวดถอนแล้วเจริญพระพุทธมนต์ และเทศน์ ๑ กัณฑ์

การเทศน์สำหรับขึ้นบ้านใหม่ในวิถีล้านนาซึ่งงานวิจัยกล่าวถึงขรรษาธรรมที่ได้เกี่ยวข้องกับบ้านใหม่นั้น ซึ่งสอนเกี่ยวกับหลักการอยู่ครองเรือนของผู้อยู่อาศัย หรือ สอนสามภรรยาที่อยู่ครองคู่กันในบ้านหลังนั้น ในที่นี้เสนอธรรมหรือคัมภีร์ที่นิยมเทศน์ในพิธีมงคลขึ้นบ้านใหม่ชื่อว่า เคาหกิเยก มงคลขึ้นบ้านใหม่ จะขอยกเนื้อหาเป็นตัวอย่างดังนี้

เรื่อง เคาหกิเยก มงคลขึ้นบ้านใหม่

นะโม ตัสสัตถุฯผัวเมียกันร่วมห้อง อย่างกล่าวต้องผิดเถียง ผัวผิดเพียงมากกว้าง เมียก่อกล่าวอ้างจำใจ ผัวเป็นไฟเดือดล้า หื้อเมียเป็นน้ำดับเสีย กันผู้เป็นเมียขอดสร้อย บ่ถูกถ้อยคำมกอง หื้อผัวจำปองบอกเล่า ได้รู้เก้ากองดี ผัวเมียมีผ่องแผ้ว ผัวเป็นแก้วเมียเป็นแสง ต่างรักแบ่งคำเจ้า เทวดาเจ้าขอมรักษา แม่นจักฮิปันมา หาปันได้ เงินคำบ่ไร้ไหลหลังเข้า มูลมั่งเต้าเป็นดีฯ อันหนึ่งศีลห้าหื้อมีอย่าขาด อย่าประมาททางตาน จักได้เจยบานคำเจ้า ถราบต่อเต้าเลี้ยงจिरกาล และนาฯ ชะยะสิทธิ ะนะง์ ลาภัง โสคติ ภาคะยัง สุขัง

^{๔๕} การฟังธรรม พระคัมภีร์ที่นักปราชญ์โบราณแต่งไว้หลายผูก สำหรับเทศน์ในงานทำบุญมงคลขึ้นบ้านใหม่ มี ๑๐ เรื่องคือ ธรรมโลกวุฒิ, ธรรมสarakiri, ธรรมชัณน้อย, ธรรมสังคหะโลก, ธรรมชัณสังคหะ, ธรรมเคหาภิเยก, ธรรมอรินทุม, ธรรมอุณหสวัชัย, ธรรมมังกละสูตร, ธรรมมังกละตันติง. อ้างใน มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**, (เชียงใหม่ : ศ. ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๕.

^{๔๖} การถอน คือ พิธีกรรมที่คนล้านนาไทย ปรารถนาจะถอนสิ่งชั่วร้ายที่เรียกว่า “จิต” ออกให้หมดมีความเชื่อกันว่า สถานที่ดี หรือ ไม้หรืออุปกรณ์ต่างๆก็ดี จะมีสิ่งชั่วร้ายติดอยู่ แม้ปัจจุบันการนำดินมาปรับพื้นที่สร้างบ้านไม่ว่าที่ไหนที่มาก็จะมีสิ่งชั่วร้ายติดอยู่ หากไม่ทำการไถ่ถอนจะทำให้คนอยู่บนบ้านนั้นได้รับอันตรายนานัปการ ไม่มีความสุข ความเจริญ ก่อนจะขึ้นบ้านใหม่จึงนิมนต์พระมาทำพิธีถอน. อ้างใน มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**, อ้างใน เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๘๖.

พะลัง สิรี อายุ จะวัน โณ จะ โภคัง วุทฒิ จะ ยะสะวา สะตะวัสสา จะ อายุ จะ ชีวะ สิทธิ ภา
วันตุเตฯ นิฏฐิตัง ขิยาเตสนายังมังคละกลา เคาหิเยก กีบังคมสมเรจ เสรีจา^{๕๗}

๒.๕.๔ คร่าวขอ

คร่าวขอ^{๕๘} การนำเอาฉันทลักษณ์คร่าวขอมาแต่งเป็นวรรณกรรมนั้นได้เริ่มขึ้นประมาณปี พ.ศ. ๒๔๐๐ เป็นต้นมา โดยที่พระญาโณมวิสัย ได้แต่งคร่าวขอ เรื่อง หงส์ผาคำ เป็นครั้งแรก^{๕๙} เป็นวรรณกรรมชาดกที่นำเสนอในรูปแบบของชาวบ้านที่แต่งขึ้นซึ่งแต่งเป็นการรับบทบาทแทนกิจกรรมการเทศน์ เพราะมีจารีตนิยมในการแต่งวรรณกรรมคร่าวขออยู่เป็นรูปแบบ การแต่งแต่ละครั้งนิยมแต่งไม่ให้ยาวนักเพื่อให้สามารถอ่านเพื่อสร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้ฟังได้จบเรื่องภายในเวลารวมประมาณสามชั่วโมง คิดเป็นบทคร่าวได้ประมาณ ๕๐๐-๑๐๐๐ บทคร่าว ซึ่งผู้แต่งจะแบ่งเรื่องออกเป็นตอนๆ เพื่อให้ผู้ทำหน้าที่ “เล่าคร่าว” หรืออ่านแบบทำนองเสนาะได้พักเป็นระยะๆ ในช่วงจบบทเก่าขึ้นบทใหม่ โดยเฉลี่ยแล้วจะแบ่งเรื่องออกเป็นประมาณ ๑๕ บทหรือตอน ในแต่ละบทหรือตอนนั้นจะบรรจุบทคร่าวไว้ประมาณ ๖๐ บทคร่าวด้วยกัน

สมัยก่อนขาดสิ่งอำนวยความสะดวก เมื่อมีงานมงคล เช่น เตรียมจัดงานบวช เตรียมขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ เจ้าภาพมักจะขอร้องหรือจ้างผู้ขับคำวเป็นทำนองเสนาะไป “เล่าคร่าว” หรืออ่านคร่าวขอเพื่อให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้มาช่วยเตรียมงาน เหตุนี้จึงทำให้คร่าวขอได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในสมัยก่อน^{๖๐} อีกประการหนึ่งคือ คำวขอเป็นวรรณกรรมที่สืบเนื่องจากคำวธรรม คำวธรรมแต่งขึ้นเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เทศน์ให้ชาวบ้านฟังที่วัด ได้แง่คิดในการดำเนินชีวิต และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับผู้ที่ไม่มีโอกาสไปวัดไปฟังคำวธรรม ก็อาศัยการฟังคำวขอแทนเพราะมี

^{๕๗} จัดพิมพ์เผยแพร่โดย ร้านกัญญา ๑๕๓ ตลาดหนองคอก อ.เมือง จ.ลำพูน ไม่ปรากฏผู้แต่ง ผู้ปริวรรต และปีที่แต่ง เรื่องเคหาภิเษก.

^{๕๘} เขียนเป็นภาษาไทยกลางว่า “คำวขอ” คำว หมายถึง เรื่องราว แนวหรือหลักเป็นที่ยึดเกาะ หรืออาศัยของถ้อยคำภาษาเหมือนกับคร่าวอันเป็นที่ยึดเกาะของไม้เรียงกันเป็น ชี้ เช่น คร่าวรั้ว หรือหมายถึงความยาว เป็นเชือกคำว เป็นต้น. อ้างใน พระสมชาติ ฐิตินฺทฺโญ (เครือน้อย), จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา เรื่อง อ้ายร้อยชอด, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘.

^{๕๙} อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๘๘-๔๙๐.

^{๖๐} เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๘๘.

เนื้อหาเหมือนกัน ต่างเพียงรูปแบบการประพันธ์ และเพื่อคนส่วนมากที่ไม่ได้ฟังคำธรรม (ฟังเทศน์) ที่วัด มีความเข้าใจหลักพระพุทธศาสนามากขึ้น^{๑๑๑}

เหตุผู้วิจัยได้นำเสนอเรื่องคร่าวขอเพราะจะเห็นได้ว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ได้ฝังลึกถึงความเป็นล้านนา ผู้มีความรู้ในสมัยนั้นเกิดจากการบวชเรียนศึกษาหาความรู้จากวัด เมื่อศึกษาเลศบรรพทิศเป็นน้อย (ยังไม่ได้เป็นพระลาสิกขาก่อน) เป็นหนาน (เป็นพระแล้วลาสิกขา) ท่านเป็นผู้มีความรู้ได้แต่งคร่าวขอเพื่อให้ผู้ฟังได้รับฟัง เหมาะสำหรับผู้ที่ไม่ได้ไปวัดฟังธรรม เป็นการเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าอีกทางหนึ่ง เหมือนในปัจจุบันที่ลฤห์สัถ์แต่งหนังสือเกี่ยวกับหลักธรรมะ

ดังนั้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงอยู่ในวิถีชีวิตล้านนา หลักธรรมที่สอนมักอยู่ในหมวดของชีวิตชาวบ้าน ดังจะยกตัวอย่างประกอบดังนี้

๒.๕.๔.๑ คร่าวขอเรื่องอ้ายร้อยขอ^{๑๑๒}

(กล่าวถึงสาเหตุในการนำชาดกมาแต่งเป็นคร่าวขอ)

สัปปริสสัง ชายยิงหนุ่มน้อย เชิญฟังคร่าวสร้อย กลอนข้มม
เดิมออนล่องแล้ว ก่อนก็คราวหลัง ปุณฺชนัง ยังบู้
เพราะว่าคำสอน องค์พระยอดส้อย มีในกัมพิร์ที่วัด
กริยาชวนกัน ไฟฟังที่วัด ก็แสนยากผู้จักไฟ
บีดอ้างว่าคร้าน บีดอ้างว่าไกล บางคนก็ไฟ หล้างคนก็จ้อย
หล้างพร่องเอการ งานมาจ้องห้อย เนื้อแสนบัวลอยเพื่อนน้ำ
พร่องเอกาตน บ่มีไผ่คำ แสนยากกลั่นวิงวอน
ทั้งเข้าแล่นน้ำ ดาบได้กิน สุดคำกระนิง จักไปบ่ได้
ลวดเปนคนหนา อาธัมมบ้าใบ้ มัวแต่เดินไฟเซาะไซ้
บางพร่องพิการ โรคร้อนร้าย ตาบอดไก่อาง
จักไฟที่วัด ก็ยากแท้หนอ พร่องเถ้าห้วง บรู๋เหนือได้
เมาแต่หากิน เลี้ยงท้องใส่ไส้ บ่จ่าไร ร้างละ

^{๑๑๑}พระสมชาติ ฐิตินฺทโร (เครือน้อย), จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา เรื่อง อ้ายร้อยขอ, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๑๑๒}ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง สันนิษฐานว่าแต่งเพื่อพิมพ์เผยแพร่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๔. อ้างใน อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๓๐.

โอรสทกลอน คำสอนพุทธะ บิดเหียงข้างหลังทำ
 จับหลังพร่องนั้น ไฟฟุ้งจำ เพราะว่าธัมม บาลีเต็มแฉ่ง
 สืบสวนกันปฐมนั้น เหมือนคำกับแดงบ่เพราะ
 เหตุนี้แลหนา ข้าจึงพิเคราะห์
 ห้อมน ค่ายกับ ดิฉเรื่องเดียวกัน เจตนาทัน แปลงเป็นคราวส้อย
 หื้อปูลูสา อวอาหนุ่มน้อย ได้ฟังคอยแซมซัก
 อัญญาตามใจใฝ่รัก ที่ผู้ชอบด้วยสารขอ
 ชื่อไว้อ่านเทื่อ เจ้าคำสมอ อย่าละแทนอ คราวธัมมพระเจ้า
 ข้าม่อนค้อนแปล ตามรายแบบเบ้า ไซตามพินเทาคำซ้ำ
 ชื่อทุกคตะ ร้อยชอดคำพรา เมื่อปางหนุ่มน้อยยังเยาว์^{๑๖๓}

(ถอดใจความว่า) สุภาพบุรุษสุภาพสตรีทั้งหลายขอเชิญฟังคำธรรม ตั้งแต่อดีตกาลคนทั้งหลายยังไม่ค่อยมีความรู้ เพราะว่าหลักธรรมคำสอนพระพุทธเจ้าอยู่ในคัมภีร์ที่วัด การที่คนจะไปฟังนั้นก็แสนยาก เดียวก็อ้างว่าขี้เกียจบ้าง ไกลบ้าง บางคนก็ไป บางคนก็ไม่ไป บางคนก็อ้างว่างานเยอะ บางคนอยู่คนเดียว อยากจะไปก็ไปไม่ได้ บางคนก็อ้างว่ามีงานมาก ก็เลยกลายเป็นคนที่ไม่มีความรู้ เพราะการทำมาหากิน บางคนพิการ หรือมีโรคภัยไข้เจ็บ ความชราภาพ จะไปก็ลำบาก จึงทิ้งการฟังธรรมเสีย และไม่สนใจธรรมเหล่านั้น บางคนฟังแล้วจำไม่ได้ เพราะมีภาษาบาลีปนอยู่ จึงฟังไม่รู้เรื่อง ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงดัดแปลงให้เป็นคำวขอ ให้มีเนื้อหาเรื่องเดียวกัน ให้ท่านทั้งหลายได้ฟังกัน สำหรับผู้สนใจในคำวขอ หาซื้อเอาเก็บไว้ เพื่อไม่ให้ทิ้งธรรมะของพระพุทธเจ้า ตัวผมได้เรียบเรียงมีปัญญาบา ชื่อทุกคตะ อ้ายร้อยชอดเป็นคนกำพรา เมื่อตอนหนุ่ม

ดังนั้นคนล้านนามีวิถีชีวิตที่ผูกพันในการได้รับฟังหลักธรรมของพระพุทธเจ้าตลอดชีวิต หลักธรรมที่สอนส่วนใหญ่เป็นหลักธรรมขั้นการดำเนินชีวิตของบุคคล ครอบครัว เช่น หลักฌรวัสสธรรม ซึ่งจะขอยกตัวอย่างดังนี้

สัจจะ คือ ความจริง ซื่อตรง จริงใจ พุดจริงทำจริง อ้ายร้อยชอดเป็นคนที่พุดมีสัจจะทำให้ชีวิตครอบครัวของอ้ายร้อยชอดมีความสุข ดังจะเห็นได้จากตอนที่เจ้านางรัตนพิมพาไปค้าขายเมืองจัมปาอ้ายร้อยชอดให้สัญญากับนางรัตนพิมพา ว่า

^{๑๖๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๐.

๓๐๑. พี่ไปค้าขายบ่ขายน้องจั้น บ่หลังว่าอันไปเมิน
ว่าท่อย่างจ้เดือนนึ่งบ่ถึง ใผ่ไปเลิงสืบไปตงหน้า
อันหกพี่จายเขาเป็นหัวหน้า เขาจึงจกมรีบร้อน

(ถอดใจความว่า) พี่ไปค้าขายก็คงจะไปไม่นาน อย่างช้าที่สุดก็คงเป็นเดือน คงจะไม่ไป
ผลิตเพลินหรือก พี่เขยทั้งหกเขาเป็นหัวหน้าคงรีบกลับ^{๓๐๔}

แม้หน้าที่ของสามีกี้ได้กล่าวเช่นกัน ในที่นี้กล่าวหน้าที่ของสามิด้วยการยกย่องนับถือว่าเป็น
ภรรยา ในจริยธรรมข้อนี้ถือว่าอ้ายร้อยขอได้ให้เกียรติแก่ภรรยาของตนเอง ในฐานะที่เป็นลูกสาว
เจ้าเมืองโดยการเลิกอาชีพขอทานเพื่อภรรยาของตนเองโดยพยายามที่จะทำนาและทำการค้าขาย
เพื่อให้ชีวิตครอบครัวของตนเองมีความสุขยกฐานะความเป็นให้ดีขึ้น มีความทัดเทียมกับครอบครัว
อื่นๆ ในสังคมไม่ให้เพื่อนบ้านดูแคลนภรรยาของตนเอง

๔๘๘. อยู่สวัสดิโรคาใหญ่่น้อย บ่หวังจ่องห้อยกายา
ผัวไปอิกำเมียไปเซาะหา ของญจจาอาหารน้ำเข้า
ผัวไปหากำเมียไปตำเข้า อดทนเอามาควมมือ

(ถอดใจความว่า) อยู่กันอย่างมีความสุข ไม่มีโรคภัย สามิไปค้าขาย ภรรยาก็หาอาหาร สามิ
ไปทำงาน ภรรยาก็ไปตำข้าวด้วยความอดทน^{๓๐๕}

แม้หน้าที่ภรรยา เรื่องอ้ายร้อยขอได้ก็สอนหลักธรรมการครองเรือน คือ ฆราวาสธรรม
และหลักธรรมอื่น เช่นกัน ตัวอย่างเช่น

๔๘๔. น้ำคูเหล็กไหลบ่ได้หันซ้ำ ใจับอกคอกบั้งไม้ฆาง
ครกพริกบอไม้ไต่ตะโตกขันสาน ถ้วยจ้อนปากชามกะลากะโหล้ง
ไออนอสงสารเจ้าแพรเนื้อหยัน สององค์คำหน่อพุทธ

๔๘๕. ร้อยขอคฤมารเจ้าว่าบ่ตุ๊ก เพราะทนแต่หน้อยนานมา
นางแก้วนาฏน้องลูกกัศตรา ตั้งแต่เกิดมาบ่โดนดั่งอัน
นางยังอดทนแบ่งปันร่วมฝัน เพราะก้มเวรตันจำแล้ว^{๓๐๖}

(ถอดใจความว่า) หลักฆราวาสธรรมสอนเรื่อง ขันติ ถึงน้ำก็ไม่มีต้องใช้กระบอไม้ฆาง
ครกต้องใช้กระบอไม้ ขันโตกไม้สาน ถ้วยชามก็ใช้กะลามะพร้าว อ้ายร้อยขอนั้นทนได้ เพราะ

^{๓๐๔} พระสมชาติ ฐิตินฺทโร (เครือน้อย), จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา
เรื่อง อ้ายร้อยขอ, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๕.

^{๓๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^{๓๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

ลำบากมาตั้งแต่เล็ก แต่นางรัตนพิมพาเป็นลูกกษัตริย์ตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยพบแต่ นางก็มีความอดทนในการใช้สอยของที่มีอยู่

๔๘๘. สองขารักกันใจมั่นเรียบร้อย อยู่ในคูน้อยฝ่าเฟื่อง
สองเจ้าล่งคืบคืบเคียง บ่มีโกรธเคืองเอ็กคำคำห้อย
ผัวเจ้าเป็นไผเมียแปงเป็นหม้อ จับใจจับคอเรียบร้อย^{๑๖๗}

(ถอดใจความว่า) หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ การใช้วาจาสุภาพ ทั้งสองรักกันอยู่กระต้อมน้อยอย่างมีความสุข ไม่ทะเลาะกัน ไม่ด่าคำหยาบ ไม่แข่งกัน ไม่โกรธกัน พุดจาไพเราะ ผัวเป็นไผเมียเป็นหม้อ เป็นสิ่งที่เข้าใจกันดี

หลักธรรมาศรธรรมนั้นมีอยู่ในวิถีชีวิตของคนล้านนามากมายที่ช่วยสอนให้คนที่ครองเรือนนั้นได้ฟังแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข เรื่อง อ้ายร้อยขอค เป็นคร่าวขอ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมล้านนาที่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ในเนื้อหา ด้วยการแสดงให้เห็นว่าคนล้านนานั้นสกอใ้ในทางการทำความดีและผู้แต่งได้สอนหลักธรรมผ่านตัวละครในวรรณกรรมที่เข้ากับวิถีชีวิตของสังคมระดับชาวบ้านจริงๆ ซึ่งผู้ฟังได้เห็นคุณค่าของการทำความดีและการครองเรือนที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๕.๕ คำสอนล้านนาในลักษณะชายและหญิงที่คู่ควรแก่การเลือกคู่ครอง

คำสอนในล้านนากล่าวถึงลักษณะการเลือกเนื้อคู่ระหว่างชายหญิง หรือพ่อแม่จะดูลักษณะชายที่จะเป็นคู่ครองลูกสาวของตน คนล้านนาได้กล่าวไว้ดังนี้

๒.๕.๕.๑ ประเภทชาย (ภาคเหนือกล่าวว่า จาย)

ป้อจาย คือ ลักษณะของชาติชาติรี อุบิสัยเยือกเย็นสุขุม เปี่ยมล้นไปด้วยคุณธรรมและมีศีลธรรมประจำในเสมอต้นเสมอปลาย ไม่เป็นคนสำมะเลเทเมา มีเหตุผลและความยุติธรรมกิริยามารยาทเรียบร้อย สุภาพอ่อนโยน มีใจหนักแน่นในพรหมวิหาร ๔ มีจิตใจไม่ริษยาพยาบาท ให้อภัยแก่ผู้อื่นตลอดเวลา จะกระทำการสิ่งใดก็ไม่เป็นที่รังเกียจของสังคม มีความเก่งกล้าสามารถทุกแขนง สมกับเป็นลูกผู้ชาย อันเป็นสมบัติของรัตนบุรุษ

^{๑๖๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

ป้อจ้า คือ เป็นลักษณะผู้ชายที่มีนิสัยเฉื่อยชา ไม่มีความกระตือรือร้นในหน้าที่การงานใดๆ เป็นคนมีอุปนิสัยเนือๆ จะว่าเป็นคนขี้เกียจก็ไม่เชิง จะว่าเป็นคนอ่อนแอก็ไม่ชัดเจน หรือว่าจะเป็นขาดวิริยะความเพียรก็ไม่ถนัดนัก ผู้ชายประเภทประเภทนี้จะทำอะไรก็ไม่ค่อยทันคนอื่น เพราะมีนิสัยเฉื่อยชาใจเย็นเกินไป

ป้อถำกั้นกับเมีย คือ เป็นคนขี้เกียจทำงานประกอบอาชีพใดๆ ทั้งสิ้น แม้แต่มีลูกเมียแล้ว ไม่ยอมทำงานหาเลี้ยงลูกเมียตามวิสัยผู้ชายทั่วไป นอกจากจะไม่ยอมทำงานใดๆ แล้วยังให้เมียไปทำงานหาเงินมาจุนเจือครอบครัว วันๆ เอาแต่อยู่กับเมียเฝ้ากับเรือน ไม่ยอมออกไปทำงานนอกบ้าน คอยให้เมียเป็นฝ่ายทำงานหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว ส่วนตัวเองมีหน้าที่ดูแลลูกๆ ซักผ้าเช็ดถูบ้าน

ป้อตำเพี้ยอุผลิ คือ ผู้ชายที่ชอบทำตัวเงิบๆ ขี้นๆ เหมือนแมวเซื่องๆ เหมือนไม่มีพิษอะไร ทั้งที่ความจริงแล้วก็คือ เสือลายพาดกลอน ป้อตำเพี้ยอุผลิ ความหมายว่า คนที่ดัดจริตทำตาหวานเชื่อง ผู้ชายที่มีน้องเมียสวยๆ พอหลับตาภรรยาจะต้องเข้าหาน้องเมีย น้องเมียอยากได้อะไรก็ซื้อให้หมด ถ้าภรรยาต้องการสิ่งใดก็อ้างโน้นอ้างนี่ต่างๆ นานา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระยาเทครัว ถ้าใครมาจีบน้องเมียก็แสดงความไม่พอใจ

ป้อละหรืแอ่วกาด คือ ผู้ชายประเภทนี้เป็นคนชอบเที่ยวเตร่ ชอบแต่งตัวให้โก้เก๋ให้เป็นทีสะดุดตาหญิง พุดจาเสียงดังมีคารมคมคายหาตัวจับยาก เรื่องการทำงานไม่เอาไหน เกียจคร้าน ชอบแต่งตัวไปเที่ยวสถานที่ต่างๆ

ป้อน้ำหยาดซ้อนกัน คือ ผู้ชายที่สึกจากการเป็นพระภิกษุมามาก่อน อิทธิพลของการอยู่ในวินัยสงฆ์ทำให้นิสัยเปลี่ยนไปเป็นคนเฉื่อยชา นั่งขี้นอยู่คนเดียว ไม่ค่อยจะพุดจาปราศรัย ไม่ชอบพุดมาก ทั้งๆ ที่มีความรู้ เวลาทำอะไรก็ค่อยๆ ทำ คนทั่วไปจึงตำหนิว่า ทำอะไรไม่ทันกัน เพราะเป็นคนใจเย็น ป้อชายแบบนี้เรียกว่า ป้อน้ำหยาดซ้อนกัน หมายถึง น้ำที่ใส่กรวดน้ำทำบุญนั้นติดค้างอยู่เลยทำให้เป็นคนใจเย็นนั่นเอง

ป้อน้ำดันปากกุด หมายถึง ผู้ชายที่ทำตัวเป็นคนลึกลับ คำว่า “น้ำดันปากกุด” คือ คนโทที่ปากหัก หรือบิ่นจนใช้การไม่ได้ เก็บซ่อนไว้ไม่เอามาซื้อขายแลกเปลี่ยนบ้าน ผู้ชายประเภทนี้เป็นคนที่ชอบเก็บตัวเงิบเพียงคนเดียว ไม่ชอบที่จะออกไปยุ่งเกี่ยวกับชาวบ้าน เมื่อ

ได้ออกไปพบปะคนมากๆ ก็ทำให้มีความกลัว ประหม่า ยิ่งเดินใกล้ผู้หญิง ผู้ใหญ่ ก็จะพาลสะดูดาตนเองหกล้มเสียให้ได้ เป็นคนไม่เจริญเพราะเป็นคนไม่สมาคมกับใคร

ป้อสุตจีเหือด คือ ผู้ชายที่ไม่ยอมปิดกวดที่นอน หรือเอาผ้าห่มออกมาผึ่ง แดดผึ่งลมเลย มีความเป็นอยู่ง่ายๆ ปล่อยปะละเลยให้ที่นอนมีกลิ่นสาบสาบเหม็น เต็มไปด้วยตัวเรือด ตัวหมัด ไม่ยอมหาทางกำจัดตัวเรือด นอกจากบางวันจะเกิดความขยั่นขึ้นมาบ้าง ก็จะไล่บี้ตัวเรือดตามตะเข็บมุ้ง ทำเอามุ้งเลอะเทอะไปด้วยคราบเลือด

ป้อเดือดเหมือนผี คือ ผู้ชายประเภทที่ใช้อารมณ์มาก ไม่รู้จักเหตุและผลใดๆ ทั้งสิ้นเอาความคิดความอ่านของตนเองว่าถูกต้อง หากว่าใครทำอะไรไม่ถูกใจก็จะบ่น บ่นเอาจนใครเข้าหน้าไม่ติด

ป้อหนีแสนเตื่อ คือ ผู้ชายชนิดนี้เป็นผู้ชายที่มีอารมณ์อ่อนไหวง่าย เมื่อมีเรื่องทะเลาะกับเมียก็จะเก็บเสื้อผ้าใส่กระเป๋านี้ไปบ้านบิดามารดาของตน ครั้นหายโกรธแล้วก็หอบสิ่งของกลับมาหาเมียอีก

ป้อเผื่อจะกูล คือ เป็นผู้ชายที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวของญาติๆ ข้างฝ่ายภรรยาและตนเอง ใครมีความเดือดร้อนก็ให้ความช่วยเหลือเท่าที่สติปัญญาจะช่วยให้

ป้อปุ่นหลายจิต คือ เป็นผู้ชายที่มีความขยันหมั่นเพียร ในหน้าที่การงาน เพื่อพยายามหาเงินเลี้ยงครอบครัว หนักเอาเบาสู้อยู่ไม่ย่อท้อ ทำไร่นาได้เท่าไรก็หาปูนมาฉีดทำเครื่องหมายเอาไว้ ซึ่งเป็นการจดสถิติเอาไว้ ซึ่งเป็นวิธีการของคนในสมัยก่อน

ป้อดีดหลายก้อ คือ เป็นลักษณะของผู้ชายที่เจ้าชู้ ไปที่ไหนก็มีภรรยามีลูกที่นั่น เมื่อย้ายไปที่อื่นก็ละทิ้งลูกภรรยาให้อยู่เบื้องหลัง ไม่สนใจดูแล ภรรยาและลูกปล่อยตามยถากรรม ครั้นเมื่อตนเองแก่ชราภาพไม่มีแรง ก็กลับไปหาลูก หาเหตุผลอ้างบุญคุณ เพื่อให้ลูกๆ ที่ตนเองทิ้งเลี้ยงดูในบั้นปลายชีวิต

ป้อหอหลายจั้น คือ เป็นผู้ชายที่มีหลายบ้าน มีทั้งบ้านเล็กบ้านใหญ่นั่นเอง ฐานะทางบ้านมีทรัพย์สินสมบัติ มีเงินทองก็นำไปปรนเปรอภรรยาบ่อย ลูกของตนเองไม่ดูแล ในที่สุดก็จะพบหายนะเพราะนำเงินให้แก่ภรรยาบ่อย

ป้อจั้นหลายตำ คือ เป็นคนที่มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีจิตใจที่เปี่ยมล้นไปด้วยคุณธรรม ตั้งอยู่ในความยุติธรรม เป็นผู้ชายที่ปกครองคนหมู่มาก สละความสุขของตนเองเพื่อส่วนรวม ไม่มัวเมาในอบาขมุข เป็นบุคคลที่คนทั่วไปให้ความเคารพ

ป้อหามาเผื่อ คือ เป็นคนที่มองเห็นการณ์ไกล ตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท มีความขยันหมั่นเพียร หามาเพิ่มเติมอยู่เสมอ ขอมทนลำบากเพื่อความสุขในวันข้างหน้า

แม้ลักษณะของหญิงคนล้านนาก็ยังกล่าวถึงว่า ชายใดได้ผู้หญิงผู้นี้เป็นเจ้าของแล้วจะมีลักษณะอย่างไร หรือเมื่อได้เป็นภรรยามีลักษณะกิริยามารยาทของหญิงจะมีลักษณะแบบใดของคนล้านนาที่กล่าวกันไว้ หรือพ่อแม่เลือกหญิงที่จะเป็นสะใภ้ในบ้านเรือนมีลักษณะแบบใด

๒.๕.๕.๒ ประเภทหญิง (ภาคเหนือกล่าวว่า หญิง) คนล้านนาสอนผู้หญิงให้มีกิริยามารยาทที่เรียบร้อยสมดังกุลสตรีล้านนา แต่ถ้าปฏิบัติคนไม่เหมาะสม จะเรียกผู้หญิงแบบนั้นตามที่เห็นกิริยาอาการนั้น ดังเช่น

แม่หญิง คือ นิสักรักความความสงบเสงี่ยมเจียมตัว รักษาเกียรติของลูกผู้หญิง มีกิริยามารยาทเรียบร้อยมีศีลธรรมและจริยวัตรอันดีงาม รู้จักหลัก เรือน๓ น้ำ ๔ ประกอบด้วย

เรือน ๓ ได้แก่

๑. เรือนผม จะต้องรู้จักสระผม หวีผม ตกแต่งทรงผมให้ดูเรียบร้อยไม่หยาบกระด้างรุงรัง เหมือนสาบสาบ
๒. เรือนกาย จะต้องรู้จักนุ่งผ้าให้มิดชิด รู้จักอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดอยู่เสมอ ไม่มีโรคผิวหนังและกลิ่นตัวให้เป็นที่รังเกียจ
๓. เรือนบ้าน จะต้องรู้จักปิดกวาดเช็ดถูบ้านให้สะอาด เก็บของให้เป็นระเบียบเรียบร้อยงามตา

น้ำ ๔ ได้แก่

๑. น้ำคำ มีมธุรสวาจา พุดจาด้วยความไพเราะ ไม่กล่าวถ้อยคำหยาบคายจ้วงจาบ มีความอ่อนน้อมเป็นที่รักใคร่แก่คนทั่วไป
๒. น้ำใจมีความเมตตากรุณา มีความโอบอ้อมอารี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
๓. น้ำใจ มีน้ำกีนน้ำอาบเต็มตุ่มเต็มไห
๔. น้ำมือ มีความสามารถปรุงอาหารรสอร่อยถูกปากแก่ครอบครัว ผู้หญิงอย่างนี้เป็นยอดหญิงที่ผู้ชายใฝ่หาที่จะนำมาขย่งเชิดชู

แม่ยาง คือ เป็นผู้หญิงที่ไม่เอาไหน เป็นผู้หญิงที่ไม่สนใจต่องานบ้านงานครัว ชอบความสกปรกมั่งง่าย ทุรนทุรายไม่เคยเก็บ ไม่ทำความสะอาดบ้าน ตนเองก็ไม่สนใจที่จะทำความสะอาด

แม่มานกลางบ้านคือ ผู้หญิงประเภทนี้เป็นพวกไวไฟ ชอบมั่วกับผู้ชายไม่เลือกหน้าจนมีท้อง ท้องมาก็หาพ่อไม่ได้

แม่หุมคนพาลร้ายรัก คือ เป็นคนชอบคบคนนิสัยไม่ดี เกเร เพราะถือว่าคนที่จะเป็นเทพบุตรในดวงใจนั้นจะต้องเป็นนักสู้ เป็นคนเก่ง เป็นคนที่คนทั่วไปยอมก้มหัวให้ เป็นผู้หญิงที่ชอบความรุนแรง ใช้อำนาจสามีเป็นบาร์มีให้ตนเอง

แม่จุหลอกผัว คือ ผู้หญิงประเภทนี้เป็นผู้ที่ชอบโกหกตอแหลสามี ตามแต่จะหาเหตุผลมาอ้าง บางครั้งก็แอบหนีไปเที่ยวกับผู้ชายคนอื่น แล้วมาหลอกสามีว่าไปธุระที่นั่นที่นี้ ส่วนผู้ชายมักรักผู้หญิงมากและซื่อสัตย์ เมียพูดอย่างไรก็เชื่ออย่างนั้น

แม่จ๊กค่าเจี้ยทำเพลง คือ ชอบความสนุกสนานงานมีที่ไหนจะโกลหรือโกลเพียงไรก็ต้องต้องด้นด้นไปทีนั้นให้ถึง ชอบแต่งงานมหรสพอย่างเดียว งานบ้านเรือนไม่สนใจ กลางวันเอาแต่วางเหงาหวานนอน พอใกล้ค่ำก็รีบอาบน้ำแต่งตัวไปเที่ยวงานตามสถานที่ต่างๆ

แม่คนนักแสดง คือ ผู้หญิงที่ชอบพวกนักแสดง ไม่ว่าจะเป็นนักแสดงหัวไม้ การพนัน สุรา ผีน เมื่อไปคบพวกนักแสดงเข้า ในที่สุดก็ต้องกลายเป็นคนเสียคน เสียอนาคต และเสียตัวได้

แม่แสนปากเหล็ยม คือ เป็นผู้หญิงที่จัดเข้าอยู่ในประเภทปากนกปากกา เมื่อได้ยื่นอะไรผ่านเข้าหู จะต้องกระจายออกไปทางปากอีก เรื่องนิตติยวแต่เมื่อดีงา แม่ก็จะแต่งเติมเสริมเรื่องให้ใหญ่โตยิ่งกว่าลูกฟัก เป็นคนชอบนินทาชาวบ้านเป็นงานหลัก

แม่ขวกแม่หลาว คือ หรือแม่หนามแม่เสี้ยน เป็นผู้หญิงที่ชอบขัดขวางความเจริญของครอบครัว สามีจะทำอะไรก็จะต้องคอยที่จะตำหนิขัดคอไปทุกเรื่องไม่ว่าเรื่องบุญหรือทำบาป แม่จะต้องคอยขัดแย้งในด้านความคิดเสมอ โดยคิดว่าความคิดของตัวเองนั้นถูกต้องไปหมดทุกอย่าง

แม่นอนหัวเตียงข่มฮ้าน คือ ผู้หญิงที่เอาแต่นอน ไม่มีเวลาไหนที่จะเห็นลูกมาทำงานบ้านกับเขา เอาที่นอนเป็นใหญ่ งานบ้านไม่ทำ ครึ่งสามีกลับมาก็จะเอาความไม่สบายมาเป็นที่อ้าง

แม่นกสองหัว แม่บัวสองจัน คือ ผู้หญิงที่ดีหน้าในเวลาไล่เลี่ยกันถึงสองแบบได้แบบสนิท บางครั้งทำแสดิเพื่อขอเงินซื้อของแต่งกาย ถ้าไม่ได้ก็กราดเกรี้ยวตีหน้ายักษ์ ถ้าไม่ได้ก็ร้องไห้

แม่กระด้างพรังก่า คือ เป็นผู้หญิงที่ค่อนข้างจะเป็นคนไร้การศึกษา ไม้รู้จักที่สูงที่ต่ำที่ควรไม่ควร ไม่เคยที่ยกมือไหว้ญาติผู้ใหญ่ข้างฝ่ายสามี ว่างๆก็ชุดอาบรรพบุรุษของสามีมาค่าประจานกัน

แม่จู้ป็น้องล่อลวงผิดกัน คือ ผู้หญิงที่ไม่อยู่เฉยๆ ชอบยุแหย่คนนั้นนิตคนนี้น้อยให้เขาทะเลาะกัน นิยมชมชอบเห็นคนอื่นทะเลาะกัน ไม่ว่าเรื่องดีหรือไม่ดี หญิงนี้แต่งเรื่องให้เป็นเรื่องได้

แม่ไก่หลงฮาง คือ เป็นหญิงที่ไม่ชอบอยู่บ้านตนเอง ไปเที่ยวอาศัยอยู่บ้านคนนั้นคนนี้ ตลอด ๗ วันนั้นจะอยู่บ้านของตนเองติดสัก ๓-๔ ชั่วโมง ไม่สนใจลูกกับสามีจะเป็นอย่างไม่สนใจ มักอ้างว่าไปช่วยงานบ้านเพื่อน

แม่ต่อแม่แต่ัน คือ ประเภทนี้ดูร้ายยิ่งกว่าเสีย หากพูดอะไรออกมาไม่ถูกหู ไม่ถูกอารมณ์ ตาไม่บวมก็ค้างเหลืองแน่นอน

แม่ปลิงปากกว้าง คือ (ตัวปลิงที่คอยอาศัยดูดเลือด) คือ เป็นคนใช้เงินเก่ง หาทำอะไรไม่พอใช้จ่าย เมื่อสามีหามาได้ก็มอบให้เก็บเอาไว้ ครั้นเมื่อมีญาติพี่น้องมาเยี่ยม ก็แอบเอาเงินให้ไปโดยไม่บอกสามีรู้ หรือเอาเงินไปซื้อของให้ญาติพี่น้องเสียหมด ไม่คิดจะสงสารสามีที่หาเงินมา

แม่อัง คือ เป็นประเภทใจเย็น ทำอะไรแบบผลัดวันประกันพรุ่ง คิดว่าวันนี้ก็เกียจไม่ทำก็ได้ ค่อยไปทำวันต่อไปดีกว่า ครั้นสามีถามว่าทำงานนั้นๆเสร็จหรือยัง ก็ตอบว่ายัง..ยัง ไม่ได้ทำ สามีรำคาญมากจึงต้องทำงานเอง

แม่กาง่ายฮั่ว คือ วันๆเอาแต่เตร็ดเตร่อยู่แถวๆรั้วบ้าน เอาคางก่ายชอบร่วมองหาหนุ่มๆที่จะได้ใช้สายตาชำเลื่องชั่ววุ่น ทั้งๆที่ตนเองมีสามีแล้ว

แม่หัวก่ายข่ม คือ วันๆเอาแต่นอน สามีออกจากบ้านไปทำงาน ก็จะต้องไปหาหมอนมาหนุนทันที วันๆไม่ทำงานบ้านอะไร เอาชานบ้านเป็นที่นอน

แม่จ่มบ่แล้ว คือ ประเภทที่บ่นอยู่ได้ไม่มีเวลาพัก ทำความรำราญแก่ผู้ที่ได้ยินได้ฟังที่สุด แม่คุณจะเอาเรื่องอะไรต่างๆมาบ่นอยู่ได้ บางทีบ่นจนง่วงหนักก็หลับ ตื่นมาก็มาบ่นอีก หรือ คั่นเรื่องเก่าๆนั้นมาบ่น ไม่จบไม่สิ้น อีกประการ อาจเตือนสามีที่ปฏิบัติตนไม่ถูกต้องก็จะพูดบ่นตลอด

แม่แก้วลืมนอน คือ ประเภทนี้เป็นประเภทที่ลืมนอน ลืมสัญญาดีและคำพิศเคิมของตนเอง ได้ดิบได้ดีเข้าหน่อย ลืมตนไปเลย คนที่เคยรู้จักชอบพอกันมาก่อน ทำเป็นไม่รู้จำกัน^{๑๖๘}

^{๑๖๘} อำนวย กลัฟัด, คำคม แห่งล้านนา, (เชียงใหม่ : ราชประเทืองวิทยา, มกราคม ๒๕๓๑), หน้า ๘๕-

การเลือกคู่ครองของคนล้านนาก็มีให้พิจารณาตามที่ได้กล่าวข้างต้น และอีกประการ การที่ผู้ชายหรือผู้หญิงมีนิสัยแบบดังกล่าวนี้ชาวล้านนาเรียกว่าอย่างไร ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า การเลือกคู่ครองที่ดีนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญและเมื่อเลือกคนดีย่อมเจริญ แต่เลือกคนไม่ดี ย่อมทำให้ไม่เจริญก้าวหน้าในชีวิตการเป็นอยู่แบบครอบครัวสามีภรรยา

๒.๕.๖ วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา

วรรณกรรมพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มมาจากสมัยพระพุทธศาสนาเข้าสู่ล้านนาครั้งแรกนั้นมีหลักฐานที่ปรากฏในหลักทางวิชาการคือ ตอนที่สมัยนางจามเทวีเคลื่อนพลจากเมืองละโว้เข้าครองหริภุญไชย เมื่อ พ.ศ. ๑๒๐๖ นั้น นางได้พาภิกษุผู้ทรงไตรปิฎกมาด้วยถึง ๕๐๐ รูป และพระพุทธศาสนาก็ได้เจริญขึ้นมาโดยลำดับดังที่มีการสร้างพระเจดีย์หลวงหริภุญไชยในสมัยพระเจ้าอาทิตยราช เมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๖ และเมื่อยุคของพระเจ้าอนุรุธของพม่ามีอำนาจแล้วก็ได้ประกาศตนเป็นพุทธศาสนูปถัมภก ช่วยให้พระพุทธศาสนาในล้านนาแพร่หลายมากขึ้น ต่อมาพระญามังรายได้เมืองหริภุญไชยเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๒๔ แล้ว ยอมรับพระพุทธศาสนาไปด้วย แม้พระพุทธศาสนาของล้านนาจะเป็นแบบหินยาน แต่ทั้งนี้ก็ไม่สามารถระบุได้ว่า ล้านนายอมรับนับถือพุทธศาสนาแบบมหายานในยุคใดหรือสมัยใดให้เป็นที่น่าพอใจได้ พระพุทธศาสนาล้านนาได้เจริญขึ้นมาก เมื่อพระเจ้าเกือนาได้นิมนต์พระสุมนเถระจากสุโขทัยมาอยู่ที่วัดพระยืน ลำพูน เมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๒ และได้แปลง “พระเชื้อเก่า” อันนับเนื่องมาแต่สมัยพระนางจามเทวีให้บวชใหม่เป็นจำนวนมาก จากนั้นพระสุมนเถระจึงเข้ามาสู่เชียงใหม่และบวชแปลงภิกษุตลอดจนชำระบทสวดและทำนองสวดต่างๆ ให้ถูกต้อง พระเจ้าเกือนาตรงยกย่องพระสุมนเถระอย่างสูงจนได้อุทิศสวนดอกไม้ของพระองค์ให้เป็นวัดเมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๔ ซึ่งวัดสวนดอกจึงเป็นศูนย์กลางของสงฆ์นิกายรามัญ

ในพ.ศ. ๑๕๖๕ ในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน มีสงฆ์ ๒๕ รูป ไปศึกษาบาลีและพุทธศาสนาในลังกาในคราวกลับก็ได้นิมนต์พระมหาวิกรมพาหุและพระอุตตมปัญญาจากลังกามาด้วย แล้วตั้งเป็นสีหฬนิกายอยู่วัดป่าแดงเชียงใหม่ ทำให้ยุคนั้นมีคณะสงฆ์ ๓ นิกายในล้านนา คือ ๑.นิกายสงฆ์ล้านนาเดิม (จากลำพูน) ๒. สงฆ์นิกายรามัญวงศ์ (สายวัดสวนดอก) ๓. สงฆ์นิกายสีหฬวงศ์(สายวัดป่าแดง) ภิกษุในสีหฬนิกายเป็นผู้มีความรู้และการปฏิบัติเคร่งครัดจึงได้รับการยกย่องมากกว่านิกายอื่นๆ พระสงฆ์ล้านนามีการศึกษาภาษาบาลีอย่างกว้างขวางทั่วล้านนาเพราะได้รับการช่วยเหลือแนะนำของพระชาวลังกาผู้เป็นนักปราชญ์ พระภิกษุล้านนาผู้มีความสามารถได้ไปศึกษาต่อที่ลังกา เมื่อกลับมาแล้วก็ได้แต่งคัมภีร์ต่างๆ เป็นภาษาบาลีไว้เป็นจำนวนมาก ความเจริญสูงสุดการศึกษาของภิกษุล้านนา เมื่อได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลกที่วัดมหาโพธาราม

(วัดเจ็ดยอด) เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๐๒๐ จากความเจริญของพระพุทธศาสนาในล้านนา ทำให้เกิดนักปราชญ์ชาวล้านนาที่เป็นพระภิกษุ ได้รับงานคัมภีร์ต่างๆเป็นภาษาบาลีไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้แต่งขึ้นเพื่อถวายพระพุทธศาสนา เพื่อได้รับอานิสงส์การสร้างธรรม ทำให้มีผู้สร้างคัมภีร์ต่างๆไว้มากมาย และเพื่อการเทศน์แก่ประชาชนทั่วไปได้รับการปฏิบัติอย่างแพร่หลาย

เมื่อมีคัมภีร์มากมายที่นักปราชญ์ได้รับงานขึ้น จึงได้มีการฟังเทศน์ฟังธรรมในเขตล้านนา ซึ่งการฟังธรรมในล้านนามี ๒ ประเภท คือ การเทศน์แบบทั่วไปและการเทศน์แบบตั้งธัมม์หรือตั้งธรรม

การเทศน์ทั่วไป คือการเทศน์ในโอกาสต่างๆ เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่, ทำบุญสืบชะตา, หรือเทศน์ประจำวันพระ การเทศน์แบบนี้มักจะมีเทศน์ตามโบราณมากกว่าเทศน์บรรยายด้วยปฏิภาณและความรู้ ยิ่งหากเป็นการเทศน์ในเทศกาลพรรษาแล้ว พระภิกษุมักจะเลือกเอาชาดกเรื่องที่มีขนาดยาว ซึ่งเทศน์ติดต่อกันไปจนจบ ซึ่งชาดกที่ใช้เทศน์นั้นในล้านนานั้นส่วนมากเป็นชาดกนอกนิบาต เช่น แสงเมืองหลงถ้ำ สุพรรณโมกขหมาเก้าหาง สุวัณณะจกคำคำ กำพฐาหมาขาว กาเผือกแปดแล้งออกยอด เป็นต้น ชาดกนอกนิบาตที่พระสงฆ์ล้านนาเรียนขึ้นซึ่งเป็นชาดกทางพระพุทธศาสนาที่เป็นอดีตของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พระโพธิสัตว์ และได้แทรกหลักธรรม วิธีชีวิตของล้านนาเข้าไปด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวบทต่อไปในวรรณกรรมล้านนา

ส่วนเทศน์แบบ ตั้งธัมม์/ตั้งธรรม นั้น การเทศน์แบบตั้งธรรมนี้ส่วนมากจะจัดขึ้นในวัน “ยี่เพง”^{๑๖๕} คือ วันเพ็ญเดือน ๑๒ เดือน ๓ และ เดือน ๔ ซึ่งชาวบ้านตกลงว่าตั้งธรรมเรื่องใด ในหมวดของ ทศชาติชาดก, ปัญญาชาดก, มหาชาติหรือชาดกนอกนิบาตเรื่องอื่นๆ แต่ส่วนมากมักเป็นเวสสันดรชาดก^{๑๖๖}

พระภิกษุชาวล้านนาได้รับการสนับสนุนจากพระภิกษุจากลังกาผู้เป็นนักปราชญ์และได้รับสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมือง ทำให้ได้รับการพัฒนาความสามารถในการรจนาคัมภีร์ที่เป็นภาษาบาลีไว้จำนวนมาก และต่อมาก็ได้ขยายขอบเขตมาเป็นการรจนาคัมภีร์ทั้งประเภทชาดกนอกนิบาตซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางล้านนาเท่านั้น

^{๑๖๕} ยี่เพ็ง

^{๑๖๖} อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖),

๒.๕ สรุป

ฃรราวาสธรรมเป็นธรรมสำหรับผู้ครองเรือนให้มีความสุขความเจริญในครอบครัว ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเอาไว้ว่า ฃรราวาสธรรม มี ๔ ประการ คือ สัจจะให้มีมีความซื่อสัตย์ต่อกัน, ทมะ ให้มีธรรมะอยู่ในหัวใจในการครองรักครองเรือน ปฏิบัติให้ถูกต้องถูกระรมแห่งสัมมาทิฏฐิ หรือมีปัญหาธุระธรรมและปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตครอบครัวดำเนินทางที่ดี, ขันติ พากเพียรอดทนต่อสิ่งไม่ดีทั้งหลายเข้ามาในชีวิตทั้งการงานการเงินและความรัก อดทนต่ออารมณ์ที่ไม่ประสงค์ที่เกิดขึ้นในชีวิตครอบครัว และจากะสละเวลาความสุขดมาเป็นความสุขครอบครัว สละทรัพย์เพื่อถนอมความรักแก่กันและกัน ไม่เห็นแก่ตัว ธรรมเหล่านี้เป็นเกราะป้องกันและเสริมสร้างชีวิตครอบครัวให้เจริญมิให้เกิดปัญหาครอบครัว เมื่อไม่มีฃรราวาสธรรมก็จะเกิดปัญหาครอบครัว ตามมาเช่น ปัญหาการดูแลสมาชิกในครอบครัว ปัญหาการสร้างความรัก ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาการหย่าร้าง และหลายๆปัญหาที่ตามมาเพราะเกิดจากในครอบครัวขาดหลักฃรราวาสธรรม คือ สัจจะที่มีซื่อสัตย์ต่อกัน เรื่องของชายมีอนุภรรยา หรือหญิงมีชู้ และสามีภรรยาไม่มีทมะคือปัญญา หรือธรรมะ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่เกิดขึ้นในครอบครัว ครอบครัวมีปัญหาแล้วยังมีหลักธรรมอื่นอีกที่เกี่ยวข้องมิใช่เฉพาะ ฃรราวาสธรรมอย่างเดียวแต่ยังมีหลักธรรมอื่นๆ เช่น ศีล ๕, ตัณหา, จักร ๔, อิทธิบาท ๔, ทิส ๖, สังคหัตถ์ ๔, สมชีวิธรรม, กุลจิรัฏฐิติธรรม, ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกขรรม และอบายมุข ๖ หลักพุทธธรรมเหล่านี้จะเป็นเกราะป้องกันสร้างความแตกสลายของครอบครัว การสร้างครอบครัวให้มั่นคงเจริญก้าวหน้า

หลักพุทธธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมปฏิบัติดำเนินชีวิตในครอบครัวผู้ที่นับถือศาสนาพุทธที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน แม้คนล้านนาที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานหลายพันปีตั้งแต่สมัยนางจามเทวีที่นำพระพุทธศาสนาเข้ามาในถิ่นล้านนา สมัยพระเจ้าเกื้อนา และสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกน ซึ่งทั้งสามสมัยได้สร้างความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาในถิ่นล้านนาจนถึงมีการสังคายนาเกิดขึ้นที่วัดโพธาราม (วัดเจ็ดยอด เชียงใหม่) มีพระภิกษุที่เป็นนักปราชญ์มากมายที่เก่งด้านภาษาบาลีได้แต่งวรรณกรรมเกิดขึ้น เพราะได้รับการสนับสนุนจากพระภิกษุชาวลังกาให้การศึกษา ไม่ใช่เพียงเท่านั้นพระภิกษุชาวล้านนายังได้แต่งประเทววรรณกรรมที่เป็นชาดกด้วย เช่น ปัญญาสชาดก และวรรณกรรมชาดกล้านนาอันเป็นชาดกนอกนิบาตที่ได้รจนาขึ้นอันเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ผสมผสานกับถิ่นล้านนาอันมาจากนิทานบ้างหรือเอกลักษณ์ล้านนาบ้างที่เกิดขึ้น เช่น กำพร้าหมาเน่า แปดแล้งออกยอด ฯลฯ ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี สรุปว่ามีจำนวน ๑๕๐ เรื่อง สิ่งเหล่านี้ให้เห็นนักปราชญ์ล้านนามีความรู้ในด้านพระพุทธศาสนาและความรู้ด้านภาษา ซึ่งรจนาเพื่อใช้เทศน์สำหรับสอนประชาชนในช่วงเข้าพรรษาซึ่งคนล้านนานิยมเข้าวัดฟังธรรมเป็นเอกลักษณ์ เพื่อ

สอนให้ประชาชนเป็นคนดีมีศีลธรรม และวันที่สำคัญๆ ด้วยเช่น การขึ้นบ้านใหม่ การสืบชาติ การเกิด การตาย วรรณกรรมล้านนาไม่ว่าจะมีเพียงพระภิกษุเท่านั้นที่แต่งขึ้น ยังมีคฤหัสถ์ที่เป็นหนาน (ทิด) พระที่ท่านศึกษาเล่าเรียนจากบรรพชิตเป็นคฤหัสถ์ มีความรู้มากด้านพระศาสนาได้แต่ง คำโคลง, คำคร่าวหรือคำราวซอ, เพื่อให้เกิดความบันเทิงและสอนธรรมะไปด้วย ตลอดวรรณกรรมตำราวรรณกรรมที่เป็นวิถีชีวิตล้านนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นที่ประจักษ์ว่า คนชาติล้านนานั้นมีความเป็นปึกแผ่นในด้านพระพุทธศาสนาอันยาวนาน จนมาถึงปัจจุบันแม้กาลเวลาเปลี่ยนแต่คนล้านนาก็ยังอนุรักษ์สิ่งที่มีค่ามีประโยชน์ แม้จะบางสิ่งหายไบบ้างตามกาลเวลา การเทศน์ธรรมในช่วงพรรษาตามวัดในภาคเหนือก็ยังคงถือปฏิบัติในเทศน์ธรรมยาวหรือเทศน์ธรรมที่เป็นชาดก เพื่อผู้ที่มาเข้าวัดฟังได้รับธรรมะและนิยายที่สนุกสนานในชาดกเรื่องนั้นๆ

แม้คัมภีร์ล้านนา เรื่อง “แปดแล้งออกยอ” ซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาต ซึ่งผู้แต่งได้ยกเอาเอกลักษณ์ของล้านนาที่เกิดขึ้น คือ บ้านที่มีกาแล เป็นชื่อเรื่อง นิยายธรรมเรื่องนี้สอนถึงวิถีชีวิตของคนที่ต้องมีธรรมะสำหรับการครองเรือนและเมื่อไม่มีธรรมะ จะมีผลอย่างไรในชีวิตครอบครัว เป็นการเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในทางหนึ่ง ที่นักปราชญ์สมัยก่อนท่านมีวิธีสอนแบบนี้ เพื่อให้เข้าถึงประชาชนที่เข้าฟังธรรม

ดังนั้นเพื่อให้มิให้วรรณกรรมที่ทรงคุณค่าของล้านนาสูญหายไป การเทศน์ธรรมในช่วงเข้าพรรษาจึงเป็นการรักษาขนบประเพณีที่ดีงาม รักษาวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าด้านคำสอน รักษาความไพเราะแห่งภาษา ตลอดจนรักษาภูมิปัญญานักปราชญ์ชาวล้านนาเอาไว้เพื่อมิให้สูญหายตามกาลเวลา